

PRISTUP ZA SVE

UEFA i CAFE - Vodič dobre prakse za omogućavanje pristupačnog doživljaja na stadionima i utakmicama

PRISTUP ZA SVE

PREDGOVOR	06
Totalni nogomet, totalni pristup	08
Komu je namijenjen ovaj vodič i zašto?	09
Zašto je dobar pristup toliko važan?	10

SOCIJALNI MODEL INVALIDITETA 12

A:1	Što je socijalni model invaliditeta?	14
A:2	Korisnici invalidskih kolica	14
A:3	Osobe smanjene pokretljivosti	14
A:4	Slijepi i slabovidne osobe	15
A:5	Gluhe i nagluhe osobe	15
A:6	Osobe s poteškoćama u učenju	15
A:7	Osobe sa psihološkim poteškoćama ili psihičkim poremećajima	15
A:8	Ostale kategorije kojima je namijenjen dobar pristup	16

ZAINTERESIRANE STRANE 18

ZAKONI O RAVNOPRAVNOSTI I ZAŠTITI PRAVA OSOBA S INVALIDITETOM 22

PROGRAMSKO ODREĐENJE 26

PROVJERA PRISTUPAČNOSTI I PLANIRANJE PRISTUPA 30

E:1	Kako provesti provjeru pristupačnosti	32
E:2	Što uključuje provjera pristupačnosti	32

F	SLUŽBENICI ZA RAD S OSOBAMA S INVALIDITETOM	34

G	PRISTUP STADIONU	38

G:1	Kontakt s klubom	40
G:2	Dolazak na stadion	42
G:3	Točke iskrcavanja i ukrcavanja	42
G:4	Parkiranje vozila	43
G:5	Pravci pristupa	45
G:6	Oznake i orijentacija	46
G:7	Osoblje i podvornici	48
G:8	Psi vodiči	49

H	KRETANJE PO STADIONU	50

H:1	Ulazi i izlazi	52
H:2	Posebni ulazi	53
H:3	Zone protočnosti	54
H:4	Vertikalna protočnost	54

I ZONE ZA GLEDATELJE 60

I:1	Inkluzivni planovi sjedenja	62
I:2	Mjesta s povećanom udobnošću i mjesta s olakšanim pristupom	63
I:3	Mjesta za korisnike invalidskih kolica	64
I:4	Inkluzivni standardi gledateljskih mjesta	66
I:5	Gledateljska mjesta u gornjim redovima	68
I:6	Gledateljska mjesta u donjim redovima	68
I:7	Gledateljska mjesta u srednjim redovima	69
I:8	Fleksibilna mjesta za sjedenje	70
I:9	Stajaća mjesta	71
I:10	Događanja u dane bez utakmica	71

J PRUŽANJE PRISTUPAČNIH INFORMACIJA 72

J:1	Informacije u drugim formatima	74
J:2	Opremanje stadiona u skladu s potrebama nagluhих i gluhih osoba	77
J:3	Audio komentari	79

K PRISTUPAČNOST DRUGIH SADRŽAJA 82

K:1	Pristupačni toaleti	84
K:2	Prostorije za pružanje prve pomoći	90
K:3	Mjesta za konzumaciju hrane i napitaka	90
K:4	Direktorske lože i prostori za goste	91
K:5	Prodajni punktovi i druge komercijalne zone	91
K:6	Mediji	91

L NAPUŠTANJE STADIONA 92

L:1	Izlazne rute	94
L:2	Sustavi za djelovanje u izvanrednim situacijama	94

M OBUKA ZA PITANJA PRISTUPAČNOSTI 98

M:1	Vrijeđanje i zlostavljanje osoba s invaliditetom	100
M:2	Osnove ophođenja prema osobama s invaliditetom	101
M:3	Nediskriminatorno izražavanje	102
M:4	Učinkovito komuniciranje	102
M:5	Pomaganje osobi s invaliditetom	103

N RAZRAĐENI PRIMJERI 104

N:1	Primjer 1	106
N:2	Primjer 2	107
N:3	Primjer 3	109
N:4	Primjer 4	110
N:5	Primjer 5	112

RJEČNIK I REFERENCE

RJEČNIK	114
REFERENCE	117

Nogomet je sport za svakoga, neovisno o uvjerenjima, boji kože ili vjeroispovijesti. Svaki ljubitelj nogometa na svijetu trebao bi imati mogućnost uživo prisustvovati utakmicama i iskusiti sva uzbuđenja koja ih prate - ali to nije tako. Mnogi ljudi danas nemaju jednostavan pristup utakmicama, a među njima je oko 80 milijuna osoba s invaliditetom koje žive na području Europske unije. Svrha ovoga dokumenta je opisati i navesti praktična rješenja kao pomoć nogometnim klubovima i stadionima u pružanju pogodnih načina pristupa za spomenutu kategoriju gledatelja.

Nogometna publika u Europi sve više postaje multikulturalna, što odražava raznolikost sastava suvremenog europskog društva. Osim toga, opće je prihvaćena činjenica da su zanimanje za nogomet te posjećivanje utakmica važan dio europske kulture i tradicije. Želimo li stoga u suvremenoj Europi biti otvoreni prema svima, moramo se pobrinuti za to da i naši stadioni budu otvoreni za sve.

Namjera ovoga vodiča nije ponuditi jedinstveno rješenje svih problema s kojima se osobe s invaliditetom susreću na nogometnim utakmicama, nego navesti preporučene

kriterije i standarde dobre prakse koji mogu pomoći nacionalnim savezima koji su članovi UEFA-e i klubovima da osiguraju pristupačne i inkluzivne stadione za utakmice po cijeloj Europi.

U UEFA-i vjerujemo da je navijač uvijek u središtu igre. Stoga se nadamo da će se ovaj dokument, koji smo razradili u suradnji s našim partnerom CAFE-om (Centrom za pristup nogometu u Europi), pokazati kao vrijedno oruđe u nastojanju da nogomet, a posebice iskustvo prisustvovanja utakmici, svima učinimo što je moguće pristupačnijim i otvorenijim.

Uz najbolje želje,

A handwritten signature in white ink, which appears to be 'Gianni Infantino'. The signature is fluid and stylized, written in a cursive-like script.

Gianni Infantino
Glavni tajnik UEFA-e

Totalni nogomet, totalni pristup

UEFA je u kolovozu 2009. svoju dobrotvornu nagradu Monaco Charity Award dodijelila britanskoj Nacionalnoj udruzi navijača s invaliditetom (NADS), u svrhu utemeljenja nove europske udruge pod nazivom Centar za pristup nogometu u Europi (CAFE).

CAFE je pokrenut kako bi navijači s invaliditetom iz 53 nacionalna saveza u sklopu UEFA-e mogli posjećivati nogometne utakmice te kako bi to iskustvo bilo bezbrižno i otvoreno svima.

Oko 10% stanovništva pogođeno je nekim oblikom invaliditeta, a ukupan broj ljudi s invaliditetom koji žive na geografskom području koje pokriva UEFA iznosi približno 100 milijuna. Procjenjuje se da od tog broja najmanje pola milijuna čine nogometni navijači, koji imaju pravo uživati u nogometu i imati jednak pristup kao i svi ostali. No u ovom trenutku mnogi od njih zbog ograničenja na stadionima nemaju mogućnost u potpunosti izraziti svoju strast prema nogometu.

CAFE potpuno razumije važnost osjećaja uključenosti, osnaženosti i samopouzdanja koje osobi s invaliditetom pruža prisustvovanje utakmici. Zbog toga blisko surađuje na poboljšanju sadržaja na sportskim terenima, a o omogućavanju pristupa savjetuje zainteresirane strane, među kojima je UEFA, kao i njena 53 nacionalna saveza te nogometni klubovi diljem Europe.

CAFE također surađuje s organizacijama poput Odbora za normizaciju (CEN) pri Europskoj komisiji radi osiguravanja ujednačenog, pan-europskog pristupa građevinskim normama i preporučenoj praksi izgradnje sportskih stadiona. Osim toga, surađuje s UEFA-om i organizacijskim odborima za EURO 2012 u Poljskoj i Ukrajini, s ciljem omogućavanja boljeg pristupa navijačima s invaliditetom na utakmice prvenstva.

Još jedan ključni aspekt djelovanja CAFE-a izravna je potpora navijačima s invaliditetom, u vidu pomoći oko osnivanja vlastitih lokalnih navijačkih skupina. Tako osobe s invaliditetom mogu surađivati sa svojim nogometnim klubovima i upravljačkim tijelima te nastavljati djelovanje CAFE-a na lokalnoj i nacionalnoj razini, što je od iznimne važnosti za kontinuirani rad i održivost te udruge. CAFE će ispuniti svoju zadaću kada jednak pristup nogometnim objektima i uslugama postane standardna praksa.

Za više informacija posjetite našu internetsku stranicu www.cafefootball.eu ili nam se obratite e-mailom: info@cafefootball.eu, telefonom: +44 (0)1244 893586 ili Skypeom: [cafefootball](https://www.skype.com/en/contacts/cafefootball).

Komu je namijenjen ovaj vodič i zašto?

Svrha ovog vodiča iznošenje je preporučenih kriterija i standarda dobre prakse za nove i postojeće stadione, te ponuda praktičnih, jednostavnih rješenja koja će pomoći nogometnim klubovima, nacionalnim savezima i upraviteljima stadiona u osiguravanju pristupačnih sadržaja visoke kakvoće koji će biti pristupačni svima.

Važno je istaknuti da preporuke i norme iznesene u ovom dokumentu nisu jedini način postizanja inkluzivnog pristupa. Ovaj vodič je savjetodavne prirode i nije osmišljen da nešto propisuje ili stoji na putu drugim i kreativnim rješenjima. Posve je moguće postojanje i drugih, podjednako zadovoljavajućih fizičkih ili operativnih rješenja kojima se postižu isti rezultati. Osim toga, ovaj dokument ne bi trebao zamijeniti informacije i savjete koje mogu ponuditi osobe s invaliditetom i kvalificirani lokalni profesionalci prilikom faze planiranja projekta, bilo da je u pitanju novogradnja, modernizacija ili proširenje. Upravo suprotno - njihov je doprinos planiranju od vitalne važnosti. No vodič je, u svakom slučaju, dragocjena pomoć menadžerima i planerima u nastojanju da svoj klub i stadionske sadržaje, usluge i događaje učine savršeno pristupačnima čitavoj zajednici.

Stalno se planiraju i grade novi stadioni, koji se međusobno razlikuju prema lokaciji, veličini i terenu. Osim toga, postojeći se stadioni stalno proširuju, prilagođavaju i moderniziraju. Pritom postoji jedinstvena potreba za kvalitetno osmišljenim sadržajima i uslugama, kojima se dobro upravlja i koji

pravilno funkcioniraju te odgovaraju očekivanjima i zahtjevima navijača i posjetitelja, volontera i osoblja, jer svi oni žele uživati u uzbuđenjima koja nogomet nudi u dane kada ima i kada nema utakmica.

Često čujemo da postojeći stadion nije moguće poboljšati bez velikih strukturalnih izmjena. To jednostavno ne stoji. Napredni klubovi i stadioni diljem Europe već implementiraju brojna pametna, ne pretjerano skupa dizajnerska i upravljačka rješenja kojima se postiže pristupačnost objekata i usluga, sa svrhom omogućavanja inkluzivnog, jednakog iskustva za sve članove lokalne i šire zajednice. Kroz takva rješenja klub također priskrbljuje širu, reprezentativniju bazu.

U ovoj su publikaciji razmotreni standardi pristupačnosti koji su u mnogim slučajevima već definirani u lokalnim građevinskim kodeksima i propisima. Međutim, planeri i dizajneri trebaju biti svjesni toga da čak i najbolji lokalni građevinski propisi obično sadržavaju tek minimalne zahtjeve za pristupačnošću - zbog pretpostavke da je minimum dovoljan, iako je u stvarnosti to samo početna točka za kreiranje funkcionalnog, dostojanstvenog i inkluzivnog pristupa ograđenoj sredini. Minimalni standardi pristupačnosti često ne uzimaju u obzir brojne zaprekazapreke s kojima su suočene osobe s invaliditetom, kao i drugi ljudi koji trebaju pristup određenoj sredini.

Minimalni standardi po definiciji jamče minimalan pristup. Građevinsko planiranje otvorenog pristupa za cijelu zajednicu seže mnogo dalje od neophodnog minimuma. Dizajneri Projektanti i menadžment uvijek trebaju stremiti višemu prilikom izgradnje ili renoviranja objekata i prostora, kako bi obuhvatili sveukupnu raznolikost zajednice koja je u neprekidnom procesu starenja.

Sastavljači su ovaj vodič nastojali strukturirati kao tijekom dolaska na stadion na dan utakmice, ali tako da pritom svaki pojedini dio bude samostalna cjelina. Želimo vam ugodno čitanje i nadamo se da će vam ova publikacija pomoći da poboljšate svoje stadione, i nove i stare.

Za daljnje informacije i upute, predlažemo da se obratite skupinama navijača s invaliditetom u svojim sredinama, te da konzultirate lokalne građevinske propise i popis referenci na kraju ovoga dokumenta.

Zašto je dobar pristup toliko važan?

Tradicionalno se pitanja pristupačnosti smatraju problemom koji je vezan isključivo uz osobe s invaliditetom. Međutim, istraživanja pokazuju da u praksi udio ljudi kojima je nužna posebna pristupna infrastruktura premašuje 20%. Za pristupačne nogometne sadržaje i usluge zainteresirani su zaposlenici, volonteri i obični posjetitelji sa širokim rasponom zahtjeva i posebnih potreba - otvorenost i pristupačnost svima im je na dobrobit.

Navijanje za nogometne momčadi i dolazak na utakmice neodvojivi je dio europske kulture i tradicije. Nogometni navijači sve su raznolikiji i sve više odražavaju šarenilo multikulturalnog europskog društva. To se očituje i u činjenici da se stalno povećava broj ljudi s invaliditetom koji žele prisustvovati utakmicama. K tome, brojni klubovi i stadioni nude sadržaje, usluge i aktivnosti u dane kad se ne igraju utakmice, postavljajući se time u središte života lokalne zajednice. Stoga je sasvim razumno očekivati da sve veći broj osoba s invaliditetom želi raditi i volontirati u sferi nogometa, a poslodavci, klubovi i stadioni su dužni da im osiguraju pristupačno radno okruženje.

U Europskoj uniji živi više od 80 milijuna ljudi s invaliditetom*, što odgovara ukupnom broju stanovnika Belgije, Češke, Grčke, Mađarske i Nizozemske, ili jednoj šestini populacije Europske unije u cjelini. U prosjeku svaki četvrti stanovnik Europe u obitelji ima nekoga s invaliditetom, dok 60% stanovnika poznaje nekoga s invaliditetom u svojoj bližjoj ili daljoj okolini. Osobe smanjene pokretljivosti čine više od

40% populacije; više od 30% ljudi iznad 75 godina starosti do određenog su stupnja pogođeni takvim poteškoćama, a više od 20% ih je ozbiljno pogođeno time. Svaka četvrta osoba iskusit će u nekom razdoblju svoga života neki psihički poremećaj.

U usporedbi s ostatkom populacije, među osobama s invaliditetom ima dvostruko više ljudi koji viđaju svoje prijatelje i rodbinu manje od jednom ili dvaput na mjesec. Zbog nepristupačnosti sportskih sadržaja i popratnih usluga, polovica od ukupnoga broja osoba s invaliditetom nikada nije sudjelovala u slobodnim ili sportskim aktivnostima, a trećina ih nikada nije putovala preko granice ili čak sudjelovala u jednodnevnim izletima.

Čak 97% Europljana smatra da je potrebno učiniti nešto kako bi se osobe s invaliditetom bolje integrirale u društvo, a 93% ih podržava ideju da se uloži više novca u uklanjanje fizičkih zapreka koje otežavaju svakodnevnicu ljudi s invaliditetom.**

Pristupačnost je od primarne važnosti za osobe s invaliditetom kako bi mogle ostvariti svoja prava i bez ograničenja sudjelovati u društvenom životu. Štoviše, brojne su zemlje u kojima se svako ograničenje pristupa određenome objektu smatra oblikom diskriminacije, a mnoge od njih su već uvele

*Normizacijski mandat m/420 za potporu europskih zahtjeva o pristupačnosti pri javnim nadmetanjima za izgrađeni okoliš, m/420 en

**UEFA ima 53 članice i širi se izvan granica Europe kao geografske regije

zakon o pravima osoba s invaliditetom kojim se zahtijeva neophodan pristup javnim prostorima i uslugama kao što su stadioni i utakmice.

U skladu s tim, strategija EU-a koja se odnosi na invaliditet cilja na ukidanje svih ograničenja s kojima su suočene osobe s invaliditetom. Europska komisija promovira pristup "dizajn za sve" u vezi izgrađenoga okoliša, koji se temelji na tome da objekti i javni prostori budu u cijelosti pristupačni najvećem mogućem broju ljudi i otvoreni za sve.* Između ostaloga, Europska komisija razrađuje i Europski zakon o pristupačnosti, kojim se utvrđuje opći zakonodavni režim za odgovarajuće robe i usluge.

Bez obzira na raznovrsnost konkretnih tehničkih rješenja, na funkcionalnoj razini osobe s invaliditetom diljem Europe imaju slične zahtjeve u vezi s pristupačnosti. Štoviše, pristupačan izgrađeni okoliš i ekonomski je privlačan. Funkcionalno je fleksibilniji, a infrastruktura je održivija, s obzirom na manju potrebu za skupim adaptacijama u kasnijoj fazi.

Kako posjetitelji stadiona po svome sastavu sve izrazitije predstavljaju sliku šire europske zajednice, očekuje se nastavak porasta broja osoba s invaliditetom koje žele prisustvovati utakmicama zajedno sa svojim prijateljima i članovima obitelji. Zbog toga u osobama s invaliditetom treba vidjeti vrijedne korisnike, a u dobrom pristupu ne samo moralne dužnosti, nego i dobre poslovne mogućnosti. U moralnom smislu, omogućen pristup temeljno je ljudsko

pravo i jedna od fundamentalnih postavki društvene pravednosti, koja počiva na prihvaćanju ljudi kao pojedinaca kojima pruža pravedne i jednake mogućnosti za sudjelovanje u životu društva. Istinski pristupačan okoliš ljudima omogućuje neovisnost i onaj je u kojemu nema zapreka njihovoj uključenosti u društvo.

CAFE procjenjuje da u okviru šireg područja UEFA-e** najmanje 500.000 osoba s invaliditetom može postati aktivnim nogometnim gledateljima, tj. posjetiteljima utakmica. Jasno je da bi taj broj bio znatno veći pri jednakim uvjetima pristupa i drugim mogućnostima, što bi ponukalo još više osoba s invaliditetom da posjećuju utakmice. Osobe s invaliditetom imaju jednako pravo kao i svi ostali uživati u nogometu, drugim sportovima, kao i svim drugim oblicima zabave. To se odnosi na nogomet na svim razinama igre.

Osim toga, sve veći broj osoba s invaliditetom želi putovati preko granice na nogometne utakmice i natjecanja, a poboljšanjem mogućnosti pristupa sve više njih moći će skupa s ostalim navijačima posjećivati i velika događanja kao što je bio UEFA EURO 2012.

Nogomet ima izuzetnu priliku postaviti standard kojemu drugi mogu težiti i promijeniti živote mnogobrojnih osoba s invaliditetom omogućujući im veću neovisnost i ispunjenost.

Svatko od nas ima svoju ulogu u nastojanju da nogomet doista postane otvoren za sve. Znat ćemo da smo uspjeli kada mogućnost jednakog pristupa postane standard u nogometnom svijetu.

*Ured za službene publikacije Europske unije – Strategija EU-a za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom u razdoblju 2010. - 2020.: Osobe s invaliditetom imaju jednaka prava

**Statistike preuzete s interentske stranice European Disability Forum (www.edf-feph.org)

A

SOCIJALNI MODEL I INVALIDITETA

A:1	Što je socijalni model invaliditeta?	14
A:2	Korisnici invalidskih kolica	14
A:3	Osobe smanjene pokretljivosti	14
A:4	Slijepi i slabovidne osobe	15
A:5	Gluhe i nagluhe osobe	15
A:6	Osobe s teškoćama u učenju	15
A:7	Osobe sa psihološkim teškoćama ili psihičkim poremećajima	15
A:8	Ostale kategorije kojima je namijenjen dobar pristup	16

A:1

Što je socijalni model invaliditeta?

Kada je riječ o izgradnji takve pristupačne i otvorene sredine kakva je nogometni stadion, od ključne je važnosti uzeti u obzir socijalni model invaliditeta, na temelju kojega se uzrokom invaliditeta ne smatra zdravstveno stanje čovjeka, nego fizičke, osjetilne, intelektualne, psihološke i emocionalne zazapreke. Važno je vidjeti čovjeka, a ne invalidnost, i riješiti se stereotipa. Primjerice, kod osobe koja se koristi kolicima invaliditet dolazi do izražaja tek onda kada je suočena sa stubama ili ostrim usponom. Shodno tome, slijepoj ili slabovidnoj osobi invaliditet postaje zapreka tek kada joj informacije nisu pružene u pristupačnom obliku, a pravci pristupa su blokirani fizičkim barijerama ili zazaprekama na koje se može spotaknuti. Zastarjeli medicinski model invaliditeta odnosio se prema čovjeku s ograničenim sposobnostima kao prema bolesniku, nekom tko je manje vrijedan, a invaliditet se određivao isključivo iz perspektive medicinskoga stanja. Takav je pristup djelovao na smanjenje samopouzdanja kod osoba s invaliditetom i poticao zaštitnički odnos prema njima, zanemarujući činjenicu da te osobe mogu obavljati sve što i drugi, pod uvjetom da je okolina prilagođena njihovim posebnim potrebama.

Za svrhe ove publikacije, glavne kategorije ljudi kojima je namijenjen dobar pristup opisane su u tekstu koji slijedi. Bitno je upamtiti da su neke osobe s invaliditetom suočene sa "skrivenim" zazaprekama, a neke mogu imati složene ili višestruke zahtjeve za pristupom koji prelaze granice ovih

kategorija (korisnik invalidskih kolica može biti slijep ili gluh, primjerice). Pritom treba ponoviti da su ljudi s invaliditetom ograničeni samo zaprekama s kojima se suočavaju i da ih ove kategorije ili ograničenja nipošto ne određuju.

A:2

Korisnici invalidskih kolica

Oko 1% populacije koristi se invalidskim kolicima stalno ili učestalo zato što hodaju otežano ili uopće ne mogu hodati. Taj je broj još viši među osobama starije životne dobi. Korisnici invalidskih kolica ispaštaju najviše ako je stadion projektiran bez uvažavanja potreba osoba smanjene pokretljivosti; s druge strane, sportski tereni, sadržaji i usluge koje su univerzalno pristupačne olakšavaju kretanje ne samo ljudima u kolicima, nego i svim posjetiteljima. Korisnik invalidskih kolica može biti ograničen fizičkim i/ili emocionalnim zaprekama.

A:3

Osobe smanjene pokretljivosti

Ovoj kategoriji pripadaju osobe koje mogu hodati, ali su im za to potrebna pomagala, ili one koje imaju poteškoće pri prelaženju veće udaljenosti. Njima su potrebni sadržaji i usluge koji su dizajnirani tako da ne zahtijevaju puno hodanja i ograniče potrebu za dužim stajanjem na nogama. Ove osobe također mogu biti ograničene fizičkim i/ili emocionalnim zaprekama.

A:4

Slijepe i slabovidne osobe

Skupini ljudi koja, kao što sam naslov govori, uključuje potpuno slijepe osobe, kao i one s ograničenjima ili teškoćama vida, nužni su nezakrčeni prolazi i oznake poput dodirnih i nereflektirajućih površina te kontrastiranih boja, kao i informacije u drugim formatima poput Brailleovog pisma, uvećanog tiska, zvučnoga zapisa i glasovnih komentara. Važno je napomenuti da je samo 18% svih slijepih i slabovidnih osoba potpuno lišeno vida; većina ih ima ograničen ili u određenoj mjeri zamućen vid. Slijepe i slabovidne osobe mogu biti ograničene osjetilnim, fizičkim i/ili emocionalnim zaprekama.

A:5

Gluhe i nagluhe osobe

Ovoj skupini očito pripadaju gluhe osobe (tj. osobe koje na funkcionalnoj razini ne čuju), koje se često koriste znakovnim jezikom i potrebne su im usluge tumača ili posebnog telefonskog prijevoda iz teksta u govor. Međutim, većina ljudi iz ove skupine u određenoj mjeri posjeduje funkcionalan sluh i stoga su im potrebni slušni uređaji poput slušnih pomagala, aparata s induktivnim petljama i pasivnih infracrvenih sustava. Gubitak sluha predstavlja najveću kategoriju invaliditeta. Obično se pogoršava tijekom dužeg razdoblja, a osoba pogođena njime može biti potpuno nesvjesna do koje je mjere ograničena u svojim sposobnostima. Gluhe i nagluhe osobe mogu biti ograničene osjetilnim i/ili emocionalnim zaprekama.

A:6

Osobe s teškoćama u učenju

Ovoj skupini potrebne su fleksibilne usluge, jednostavan jezik ili lako čitljivi dokumenti, kao i logičan prostorni plan stadiona. Osim toga, stadionsko osoblje i podvornici moraju biti obazrivi prema ovim osobama i biti svjesni njihovih potreba, osobito što se tiče komunikacije i orijentacije tijekom utakmica. Primjerice, osobe s autizmom mogu imati potrebu za određenom rutinom ili navikama u ponašanju na dan utakmice - to im je važno da bi se osjećale dobro, i takvim je potrebama vrlo lako izaći u susret. Osobe s teškoćama u učenju mogu biti ograničene intelektualnim i/ili emocionalnim zaprekama.

A:7

Osobe sa psihološkim teškoćama ili psihičkim poremećajima

Ovoj kategoriji ljudi nužan je fleksibilan i obziran pristup pri pružanju usluga, osobito tijekom utakmica. Važno je osigurati odgovarajuću obuku za osoblje i volontere, koji trebaju imati u vidu strahove s kojima se suočava ova skupina; to može biti, primjerice, strah od nepoznatog, zatvorenog ili novog prostora. Pripadnici ove skupine mogu biti ograničeni psihološkim i/ili emocionalnim zaprekama.

A:8

Ostale kategorije kojima je namijenjen dobar pristup

Osim osoba s invaliditetom, i mnogi drugi imaju značajnu korist od pristupačnih i inkluzivnih stadiona te fleksibilnih usluga. To mogu biti:

- ozlijeđeni navijači, volonteri, članovi osoblja i igrači (uganuća zglobova, prijelomi, itd.);
- trudnice i roditelji koji na utakmice i druga događanja vode malu djecu;
- sama djeca;
- stariji posjetitelji, volonteri i navijači, kakvih može biti među dugogodišnjim poklonicima kluba;
- ljudi ograničenog rasta (pod tim se obično podrazumijeva konačna, odrasla visina do 147 cm);
- ljudi koji ne poznaju lokalni jezik komunikacije i zbog toga ne mogu razumjeti složeni sustav oznaka;
- službe za prvu pomoć i pomoć u izvanrednim slučajevima.

Očigledno je da značajan broj ljudi uvijek ima izravne koristi od pristupačnih stadiona. Još je važnije to da će od takvih stadiona gotovo svaki posjetitelj imati koristi u nekom trenutku svoga života, što je rezultat prirodnog procesa starenja i pratećeg slabljenja osjetilnih i fizičkih funkcija.

B

ZAINTERESIRANE STRANE

B

Zainteresirane strane

Iako se ova publikacija često izravno obraća klubovima i vlasnicima stadiona, ona je pripremana kao vodič dobre prakse za sve koji su uključeni u proces izgradnje, modernizacije i svakodnevnog korištenja novih i postojećih nogometnih stadiona te usluga i klupskih sadržaja tijekom održavanja utakmica i drugih događanja.

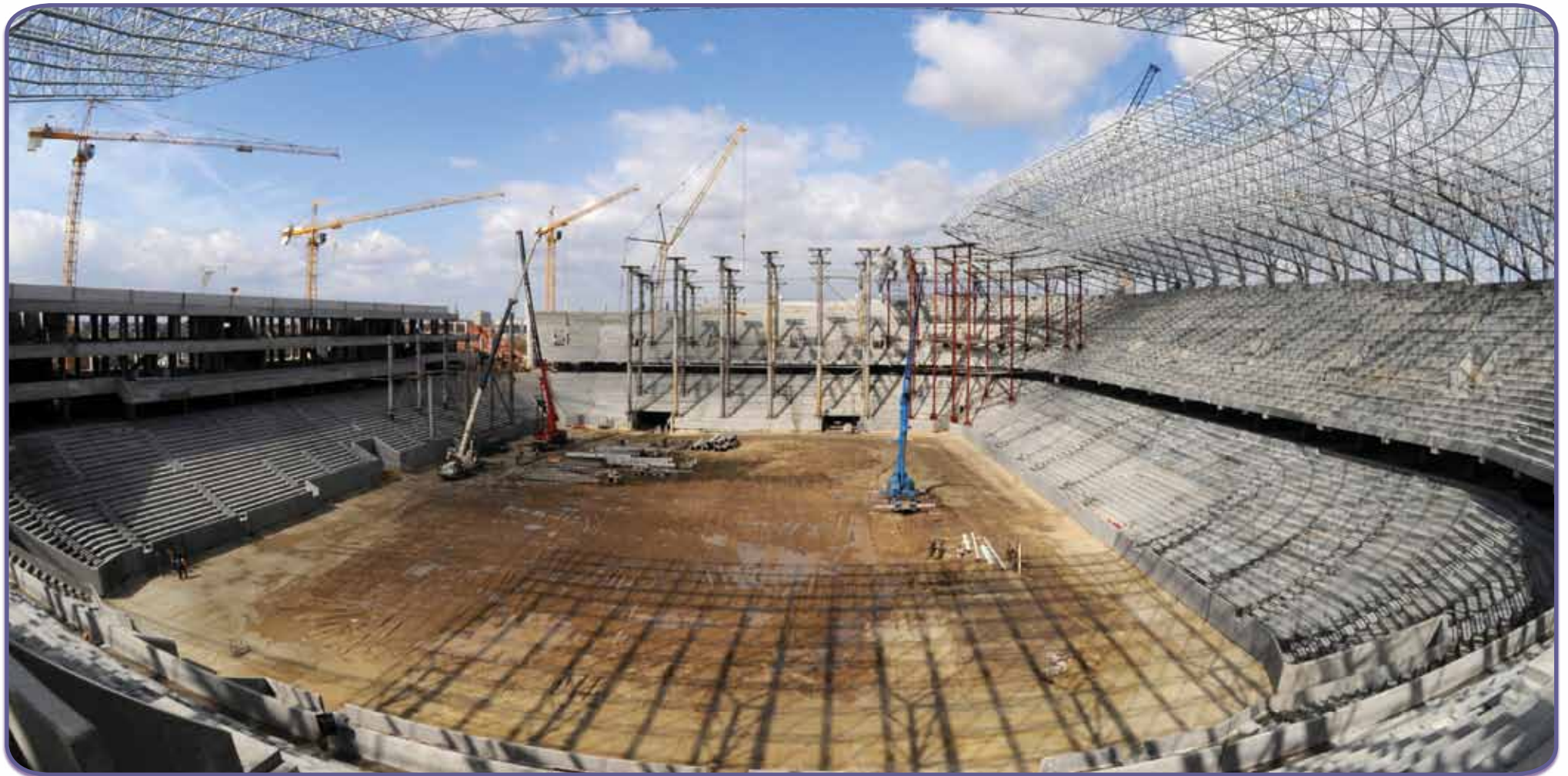
Svatko od nas može odigrati svoju ulogu i pomoći pri uklanjanju fizičkih, osjetilnih, psiholoških i intelektualnih zapreka koje svojim postojanjem zanemaruju i ograničavaju izbor i iskustva velikoga broja osoba s invaliditetom, kao i njihovih obitelji i prijatelja s kojima žele posjećivati nogometne utakmice diljem Europe. Međutim, u igri je niz glavnih zainteresiranih strana koje imaju mogućnost uvesti stvarne, dugotrajne i značajne promjene.

Među glavnim zainteresiranim stranama su:

- europski, nacionalni i lokalni organi vlasti, ministarstva i parlamentarni zastupnici;
- vodeća nogometna tijela, osobito UEFA s nacionalnim savezima koji su njeni članovi, njihovim nacionalnim reprezentacijama, regionalnim udrugama i klubovima;

- vlasnici nogometnih klubova i investitori (uključujući privatne vlasnike, dioničare i članske udruge);
- vlasnici, operatori, dioničari i zakupci nogometnih stadiona (predsjednici, direktori, rukovoditelji i menadžeri);
- arhitekti, dizajneri, planeri, menadžeri projekata, inženjeri, konzultanti za pristup i izgradnju, tehnički savjetnici i vodeći stručnjaci u području inkluzivnog dizajna;
- projektni sponzori klubova i stadiona;
- grupe za promicanje prava nogometnih navijača s invaliditetom, organizacije za ravnopravnost i zaštitu prava osoba s invaliditetom, navijačke skupine i udruge.

ZAKONI O RAVNOPRAVNOSTI
I ZAŠTITI PRAVA OSOBA S
INVALIDITETOM

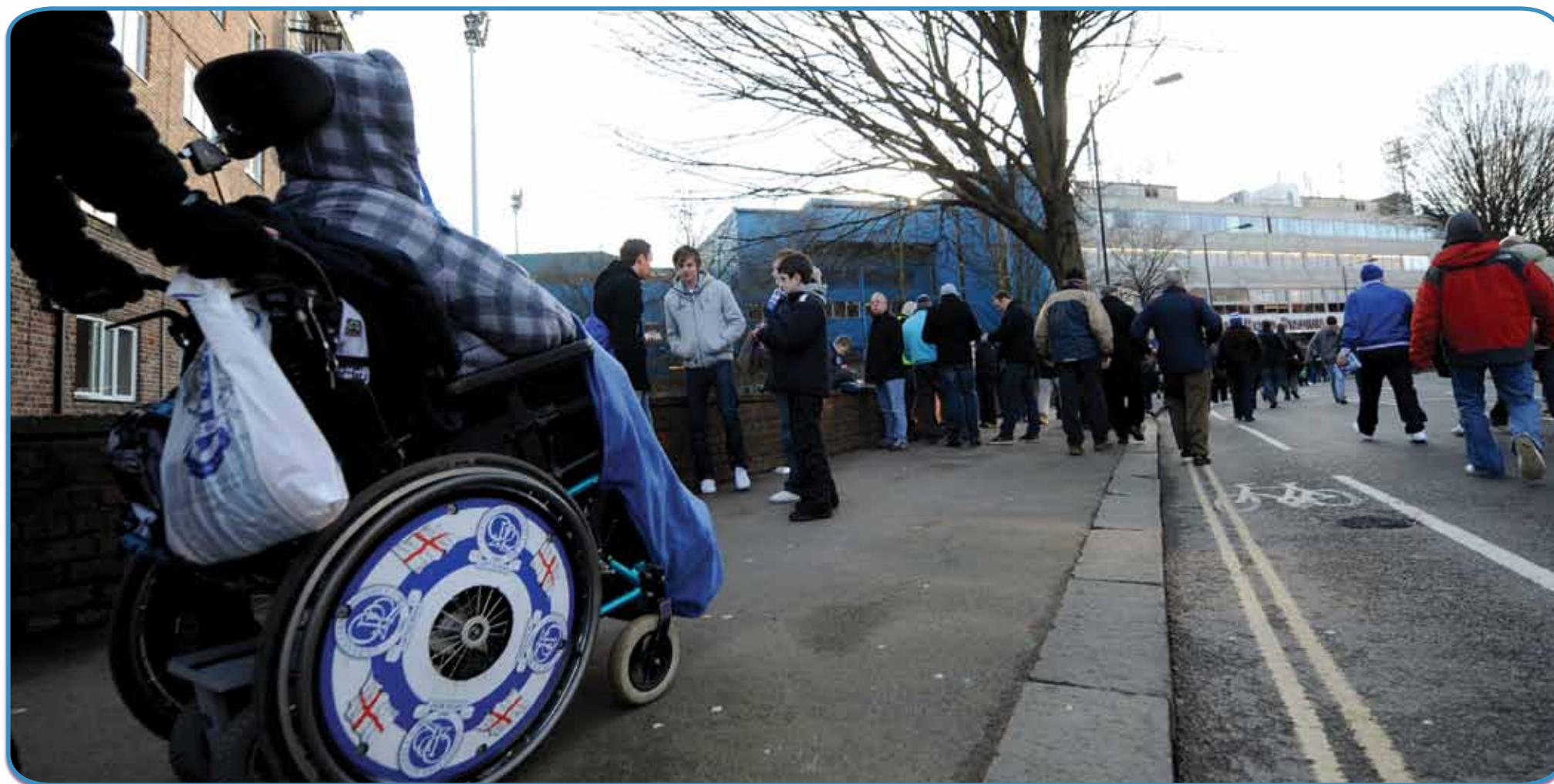

Zakoni o ravnopravnosti i zaštiti prava osoba s invaliditetom

Sastavljači ove publikacije očekuju od organa vlasti da ocijene i po potrebi ažuriraju postojeće lokalne i nacionalne zakone o ravnopravnosti i zaštiti prava osoba s invaliditetom (uključujući građevinske norme i druge podzakonske akte). U slučajevima gdje takve odredbe još nisu implementirane, od vladajućih tijela očekujemo prihvaćanje strogih zakona vezanih uz invaliditet i ravnopravnost, s ciljem da se osobama s invaliditetom osiguraju inkluzivne i jednake mogućnosti, uključujući pristup javnim mjestima i objektima poput nogometnih stadiona.

Osim toga, svaki nogometni savez treba nametnuti stroga pravila u pogledu otvorenog i ravnopravnog pristupa sadržajima i uslugama kao jedan od zahtjeva za licenciranje klubova. Takva su pravila osobito važna u slučajevima kada nacionalni zakoni o ravnopravnosti i zaštiti osoba s invaliditetom još ne postoje, ali također su i neophodna dopuna zakonima koji su na snazi.

PROGRAMSKO ODREĐENJE

Programsko određenje

Svaki pružatelj usluga, uključujući i nogometne klubove i stadione, dužan je objaviti programsko određenje ili povelju društvene odgovornosti u kojoj jasno izražava svoju predanost ravnopravnosti i osiguravanju najboljih mogućih sadržaja i usluga za sve svoje posjetitelje i osoblje. To uključuje otvorene i pristupačne sadržaje i usluge za osobe s invaliditetom.

U svom programskom određenju ili povelji klub treba jasno navesti svoje sadržaje i usluge te njihov točan sastav.

- Sadržaji: stadionski ulazi i galerije, mjesta za gledatelje, tribine, klupski dućan, punktovi s hranom i osvježanjima, prostori za primanje gostiju i konferencijske dvorane, VIP-odjeljci, prostorije za osoblje, blagajna, glavna recepcija, itd.
- Usluge: djelatnost kluba, prodaja ulaznica, individualna pomoć u slučaju potrebe, informacije o dostupnim sadržajima i uslugama (poput, primjerice, parkiranja na dan utakmice), informacije o prijevozu, kontaktni podaci korisničke službe i linije za pomoć, internetske stranice, publikacije, program utakmica, itd.

Programsko određenje ili povelja također treba navesti višeg rukovoditelja (direktora, člana odbora ili višeg administratora) koji snosi opću odgovornost za sva pitanja u vezi invaliditeta i pristupa te koji posjeduje ovlast da primijeni odgovarajuću politiku. Potrebno je odrediti i posebnog suradnika, odgovornog za pitanja pristupa ili

problema osoba s invaliditetom (više o tome u poglavlju F).

Programsko određenje ili povelja treba sadržavati izjavu o pristupu, sastavljenu uz pomoć kvalificiranog analitičara pristupačnosti čija je dužnost da provede provjeru pristupačnosti i osmisli strategiju pristupa ili poslovni plan s usuglašenim pravovremenim poboljšanjima, koja su neophodna zbog osiguranja ravnopravnih uvjeta pristupa stadionskom prostoru, sadržajima i uslugama. Programsko određenje ili povelja također treba navesti da utvrđeni plan pristupa prolazi godišnju provjeru, u skladu sa stalnim nastojanjima kluba da poboljša svoje sadržaje i usluge za osobe s invaliditetom. Više o provedbi analize pristupačnosti možete doznati iz poglavlja E.

I naposljetku, programsko određenje ili povelja treba sadržavati i izjavu o spremnosti da se osoblju i volonterima korisničke službe pruži redovita obuka o pravilima ophođenja s osobama s invaliditetom te važnosti dobrog pristupa.

Ukratko, programsko određenje ili povelja mora u jasnim crtama definirati spremnost kluba da osigura ravnopravan pristup posjetiteljima s invaliditetom, navijačima, osoblju i volonterima; to se, pak, postiže dobrom praksom na planu projektiranja (kako za nove tako i za postojeće stadione), primjenom politike i procedura koje su odobrili stručnjaci i posebni suradnici, organizacijom kvalitetne obuke i razradom pravilnih upravljačkih strategija.

Klub treba poduzeti korake da se u vezi problema pristupa konzultira sa svojim navijačima s invaliditetom te grupama ili udrugama koja ih predstavljaju. U slučaju da negdje takve udruge ne postoje, preporučuje se konzultacija s lokalnim organizacijama za osobe s invaliditetom. Svoju potporu u tom području nudi i CAFE.

E

PROVJERA PRISTUPAČNOSTI I PLANIRANJE PRISTUPA

E:1	Kako provesti provjeru pristupačnosti?	32
E:2	Što uključuje provjera pristupačnosti?	32

E:1

Kako provesti provjeru pristupačnosti

Najbolji način na koji nogometni klub može uzeti u obzir posebne potrebe ljudi s invaliditetom jest taj da provede provjeru pristupačnosti stadiona i drugih objekata, a zatim na temelju toga osmisli strategiju ili poslovni plan pristupa.

Idealno bi bilo da provjeru pristupačnosti provede profesionalni analitičar ili savjetnik koji je dovoljno neovisan od djelatnosti kluba, da bi se time zajamčila nepristrana i temeljita analiza. Ukoliko je moguće, provjeru treba izvršiti analitičar koji ima iskustva s velikim sportskim objektima poput nogometnih stadiona te je upoznat s konceptom inkluzivnosti u graditeljstvu i principom pristupačnosti usluga, kao i s lokalnim zakonima o invaliditetu, jednakim mogućnostima i zapošljavanju, građevinskim i sigurnosnim normama, te naposljetku s dostupnim vodičima i tehničkim preporukama koji se tiču dobre prakse. Budući da situacija varira od zemlje do zemlje, klubovi i upravitelji stadiona trebaju potražiti preporuke lokalnih stručnjaka da bi pronašli najboljeg profesionalca za provođenje provjere. Za detaljnije informacije obratite se CAFE-u ili vašoj nacionalnoj udruzi osoba s invaliditetom.

Svaki objekt ili projekt za koji se provodi provjera je drukčiji. To može biti već postojeći stadion koji je potrebno modernizirati ili prilagoditi da bi se uklonile zapreke i sadržaji učinili pristupačnijima, stadion koji je potrebno proširiti, ili potpuno novi stadionski objekt.

U svakom slučaju, svrha provjere pristupačnosti identifikacija je sadržaja i usluga koji predstavljaju fizičke, osjetilne, psihološke i intelektualne zapreke širokom krugu osoba s invaliditetom, uključujući osoblje, volontere, posjetitelje i navijače, kako u dane kada se odvijaju utakmice, tako i mimo njih.

Preporuka je da provođenje provjere bude strukturirano kao prolazak osobe s invaliditetom kroz stadion i prostor kluba, počevši od parkirališta ili pristupačnog mjesta iskrcavanja, sve do najudaljenijeg sadržaja na stadionu. Takav pristup u svakoj fazi puta može iznjedrati praktična rješenja za uklanjanje zapreka. Zainteresirane strane i analitičari pristupa mogu se poslužiti strukturom ovoga dokumenta da bi razradili plan puta za provjeru objekta, služeći se pritom primjerima praktičnih rješenja koji se navode u svakom poglavlju.

Važno je upamtiti: omogućavanje dobrog pristupa iziskuje mnogo više od praćenja osnovnih smjernica ili pojednostavljenog popisa zahtjeva. U proces je potrebno uključiti i stalna savjetovanja i provjere koje idu u smjeru daljnjeg razvoja cijeloga projekta.

E:2

Što bi provjera pristupačnosti trebala uključivati

- Izjava o sukladnosti s principima dobre prakse i preporučenim normama, lokalnim zakonima o invaliditetu i jednakim mogućnostima, te građevinskim i sigurnosnim propisima (uključujući popis korištenih izvora preporuka).
- Vlastita filozofija i odnos kluba prema inkluzivnom projektiranju, održavanju, poboljšanjima i upravljanju sadržajima i uslugama.
- Postojeći problemi ili ograničenja koji trebaju biti jasno utvrđeni, opisani i datirani.
- Savjetovanja s osobama s invaliditetom, uključujući i navijače kluba, posjetitelje i osoblje s invaliditetom.
- Analitičar treba ispitati stajališta širokog kruga osoba s invaliditetom čiji se zahtjevi oko pristupa razlikuju. To pomaže u identifikaciji svih zapreka i omogućuje klubu da razvije najučinkovitija i najinkluzivnija rješenja. Klubovi se mogu osloniti na bogato iskustvo lokalnih i nacionalnih udruga osoba s invaliditetom, kao i vlastitih navijača i pripadnika osoblja s invaliditetom.
- Analitičar treba dobiti popis procjene pristupačnosti kojom se mogu koristiti navijači s invaliditetom (ili lokalna udruga osoba s invaliditetom), analitičar i klub, da bi procijenili postojeće stanje i zahtjeve. Obrazac popisa za procjenu pristupačnosti možete zatražiti od CAFE-a.

- Stalna potpora CAFE-a nogometnim navijačima s invaliditetom sastoji se i u pružanju pomoći lokalnim skupinama koje žele osnovati klupske ili nacionalne udruge navijača s invaliditetom. Situacija je gotovo uvijek bolja ondje gdje takve udruge već postoje i gdje je uspostavljen redoviti dijalog između kluba i njegovih navijača s invaliditetom.
- Detaljan opis "prolaska" kroz stadion i prostor kluba s utvrđenim zaprekama s kojima se osoba s invaliditetom može sresti, uključujući detaljne karte i fotografije uz prateće komentare i datume, za potrebe budućih provjera. Potrebno je zapisati datume izgradnje postojećih sadržaja i proširenja te priložiti kopije građevinskih potvrda i potvrda o sigurnosti.
- U najmanju ruku potrebni su detaljni opisi i, gdje je to primjenjivo, karte, dijagrami i fotografije sljedećih stavki:
 - Pristup stadionu, uključujući lokalni javni prijevoz; parkirališta uz stadion i u okolici stadiona; pravci i putovi pristupa; oznake i orijentacija (izvan i unutar prostora stadiona); ulazi na stadion; pravci kretanja posjetitelja; pravci izlaza; sve stube, dizala i rampe; tribine na stadionu i sjedeća mjesta; drugi sadržaji namijenjeni komforu posjetitelja (uključujući sanitarne čvorove, klupske štandove i dućane, objekte za prehranu i osvježenje, barove i prodajna mjesta), konferencijske prostorije i prostorije za goste, VIP-odjeljci i direktorske lože; prostorije za osoblje; blagajne i punktovi za uslugu posjetitelja; zone za prijam; klupske prostorije i sastajališta; komunalni i vanjski sadržaji.
- Postojeća politika i operativne procedure vezane za osobe s invaliditetom i jednake mogućnosti: prodaja ulaznica i pružanje mjesta za parkiranje; putne informacije; klupske informacije, uključujući sadržaje i usluge u dane utakmice; kontaktni podaci korisničke službe i linije za pomoć; internetske stranice, klupske publikacije i programi utakmica; plan evakuacije osoba s invaliditetom (u dane utakmica i ostale dane); obuka osoblja (pravilno ophođenje s osobama s invaliditetom te obuka o važnosti dobrog pristupa).
- Analiza na dan utakmice s ciljem osiguravanja dobrog pristupa tijekom događanja, kada stadion radi pod maksimalnim opterećenjem. Linija vidljivosti za posjetitelje u invalidskim kolicima može se doimati adekvatnom u dane kada nema utakmice i kada je stadion prazan, ali prilikom utakmice pogled im mogu ometati okolni gledatelji dok stoje tijekom ceremonije otvorenja ili nacionalne himne, ili ako skaču na noge prilikom uzbudljivih trenutaka utakmice. Isto tako, oznake koje se jasno vide na dan kada nema utakmice mogu biti teže vidljive kada nahrupе gomile posjetitelja.
- Strategija ili poslovni plan pristupa s posloženim prioritetima koji utvrđuje i navodi probleme pristupa s kojima se treba pozabaviti, počevši od onih koji su od primarne važnosti. Ovaj dokument, s kojim se trebaju usuglasiti sve zainteresirane strane, opisuje radove koje je potrebno poduzeti (s jasnim vremenskim okvirima i rasporedima) u svrhu uklanjanja fizičkih, osjetilnih, psiholoških i intelektualnih zapreka, te kako bi se omogućila poboljšanja i adaptacije sadržaja i usluga, u skladu s preporukama za dobru praksu.
- Razrađeni primjeri poboljšanja. Nekoliko razrađenih primjera dobre prakse pri projektiranju novih i postojećih stadiona navedeno je u poglavlju N. Kontaktirajte CAFE radi detaljnijih informacija i popisa klubova koji su koristili pametna dizajnerska rješenja kako bi poboljšali pristupačnost.
- Pregled programskog određenja ili povelje kluba, s ažuriranom potvrdom o pristupu koju treba uključiti u programsko određenje/povelju. Više o tome možete naći u poglavlju D.

SLUŽBENICI ZA RAD S
OSOBAMA S INVALIDITETOM

Službenici za rad s osobama s invaliditetom

Nogometni klubovi trebaju razmotriti postavljanje službene osobe za pitanja invaliditeta ili pristupa koja bi bila odgovorna za osiguravanje inkluzivnih sadržaja i usluga za cjelokupno osoblje, volontere, navijače i posjetitelje u dane utakmice i ostale dane.

Budući da bi bili odgovorni za primjenu propisa i procedura vezanih za pristup osoba s invaliditetom na prostoru stadiona i kluba, službenici trebaju biti jasno i točno upoznati s lokalnim zakonima o invaliditetu i preporučenim rješenjima za osiguravanje pristupačne okoline.

Službenik za rad s osobama s invaliditetom treba se pobrinuti za to da klub proaktivno ispunjava svoje dužnosti prema osobama s invaliditetom te da provodi svoju strategiju ili poslovni plan osmišljen u svrhu stalnog poboljšanja pristupa sadržajima i uslugama. Njegova je dužnost i organizacija obuke o važnosti dobrog pristupa te o pravilnom ophođenju s osobama s invaliditetom za cjelokupno osoblje i volontere (više detalja donosi poglavlje M), kao i pružanje savjeta osoblju i volonterima s invaliditetom.

Službenik za rad s osobama s invaliditetom treba uvijek biti na raspolaganju na dan utakmice, kao i tijekom ostalih događanja koja klub organizira, i treba biti u izravnom kontaktu s upraviteljem stadiona i direktorom kluba koji je odgovoran za sva pitanja vezana uz invaliditet i pružanje inkluzivnog pristupa.

Zahvaljujući UEFA-inim novim zahtjevima za izdavanje licence klubovima (Članak 35. UEFA-inog Pravilnika o licenciranju klubova i financijskom fair playu iz 2010.)*, svaki klub koji sudjeluje u UEFA-inim natjecanjima dužan je od sezone 2012./2013. zaposliti posebnog službenika za kontakt s navijačima.

Minimalni prohtjevi kojima službenik za kontakt s navijačima treba udovoljati sada su u fazi razmatranja, ali zasad se pretpostavlja da će blisko surađivati sa službenicima za rad s osobama s invaliditetom. Moguće je i da će u nekim klubovima jedna osoba obavljati obje uloge, ali u takvim je slučajevima od iznimne važnosti da je službenik za kontakt s navijačima temeljito upoznat sa zakonima o invaliditetu i građevinskim normama pristupačnosti, te da se dobro razumije u postavke inkluzivnog dizajna za sadržaje i usluge.

*Temeljem Članka 35. UEFA-inog Pravilnika o licenciranju klubova i financijskom fair playu iz 2010., od sezone 2012./2013. klubovi koji sudjeluju u UEFA-inim natjecanjima dužni su uposliti službenika za kontakt s navijačima (SLO) kako bi se osigurao kvalitetan i konstruktivan dijalog između kluba i njegovih fanova. Koncept SLO-a u cijelosti su poduprli nacionalni savezi zastupljeni u UEFA-inu Odboru za licenciranje klubova, a osmišljen je u suradnji s udrugom Supporters Direct.

PRISTUP STADIONU

G:1	Kontakt s klubom	40
G:2	Dolazak na stadion	42
G:3	Točke iskrcavanja i ukrcavanja	42
G:4	Parkiranje vozila	43
G:5	Pravci pristupa	45
G:6	Oznake i orijentacija	46
G:7	Osoblje i podvornici	48
G:8	Psi vodiči	49

G:1

Kontakt s klubom

Neki klubovi imaju otvorenu posebnu liniju za navijače i posjetitelje s invaliditetom kojima mogu zatrebati određene informacije ili pomoć oko pristupa. No bez obzira na liniju, cjelokupno osoblje korisničke službe mora biti upoznato s pristupačnim sadržajima i uslugama na prostoru stadiona i kluba, uključujući pristupačno parkiralište (za osobe s invaliditetom) i točke iskrcaja (vidjeti poglavlja G:3 i G:4).

Osim toga, zaposlenici na blagajni, osoblje korisničke službe i telefonske službe za pomoć trebaju biti upoznati s pomoćnim slušnim uređajima i uslugama koji su na raspolaganju naglušnim i gluhim ljudima. Usluge se mogu odnositi na lokalnu službu telefonskog prevođenja koja gluhoj osobi omogućuje telefoniranje uz asistenciju pomoćnog operatora koji prevodi govor u tekst i obrnuto.

Indukcijske ili slušne petlje koje rade s određenim slušnim pomagalicama trebaju biti u ponudi na svim mjestima korisničke službe, uključujući blagajne, uslužne šaltere, recepcije, trgovine i kafiće. Također, kvalitetno osvjetljenje i nereflektirajuća stakla čine prodavača ili predstavnika korisničke službe bolje vidljivim, što naročito koristi gluhim i naglušnim posjetiteljima koji mogu čitati govor s usana. Recepcije, blagajne i pultovi korisničke službe (ili najmanje jedan pult blagajne/korisničke službe) trebaju biti pristupačni i sniženi, da bi im mogli prići korisnici invalidskih kolica. Kod blagajne s više pultova dovoljno je da je samo jedan od njih opremljen posebnim komunikacijskim pomagalicama, pod uvjetom da je jasno označen kao takav međunarodnim simbolima ili oznakama za pomoć gluhim.

Također je važno da klub omogući jednostavan pristup takvim posebnim šalterima, da osobe s invaliditetom ne bi morale nepotrebno dugo čekati u redu.

Navijačima i posjetiteljima s invaliditetom treba biti omogućena kupnja ulaznica a za utakmice i druga događanja jednako kao i osobama bez invaliditeta, bilo preko interneta, na blagajni ili telefonski. Bez obzira na korišteni sustav, važno je da je pristup uslugama potpuno omogućen.

Štoviše, uprava blagajni treba poduzeti odgovarajuće mjere kojima će se pobrinuti za to da se osobe s invaliditetom koje imaju ulaznice ne susreću s diskriminacijom. To podrazumijeva postojanje pristupačnih mjesta za sjedenje za sve kategorije ulaznica, a sve osobe, s invaliditetom ili bez njega, trebaju imati jednak pristup istim popustima za vjernost i članskim skupinama, sezonskim ulaznicama i onima za pojedine utakmice, predbilježbama za gostujuće utakmice itd.

Osoblje treba biti upoznato s planom cijeloga stadiona, uključujući gledateljske zone, kao i sadržaje i usluge za korisnike invalidskih kolica te osobe s invaliditetom kojima je potreban određeni komfor i mjesto s olakšanim pristupom.

Posjetiteljima s invaliditetom treba omogućiti dodatnu, besplatnu ulaznicu u slučaju da im je potreban suputnik ili osobni pomoćnik da bi mogli posjetiti utakmicu ili neko drugo događanje. Vrlo je važno da osobe koje rade na

blagajnama razumiju da i posjetitelji s invaliditetom koji nisu vidljivi mogu zatrebati dodatnu ulaznicu za suputnika ili osobnog pomoćnika. Primjerice, posjetitelj s teškoćama u učenju može biti pokretljiv, ali svejedno može trebati

pomoć u kretanju po stadionu zbog potpune sigurnosti. Slično tome, osobi oboljeloj od epilepsije koja je sklona neočekivanim napadajima može biti potrebna potpora suputnika ili osobnog asistenta.

Posjetitelj s invaliditetom koji ima više posebnih potreba može trebati više od jednog suputnika ili pomoćnika za medicinsku ili osobnu njegu; primjerice, ukoliko mu je potreban prijenosni ventilator ili terapija kisikom. Ne treba pretpostavljati da takva osoba ne bi trebala prisustvovati događanjima poput utakmice zato što je "previše bolesna" ili riskira svoje zdravlje i sigurnost. Umjesto takvoga stava, klubovi trebaju pokazati razumijevanje i posavjetovati se oko toga kako najbolje izaći u susret takvim izazovima. Većina se klubova izvrsno nosi s takvim zadacima.

Od posjetitelja s invaliditetom kojemu je potreban suputnik ili osobni pomoćnik ne treba očekivati da plati višu cijenu ulaznice od posjetitelja bez invaliditeta (odnosno, da plati i dodatnu kartu). No to, razumije se, ne znači da je klub ili stadion uvijek dužan rutinski nabaviti besplatne karte svim posjetiteljima s invaliditetom. Mnogi od njih radije plaćaju ulaznice kao i ostali posjetitelji, pod uvjetom da su im omogućeni jednaki sadržaji i usluge te da imaju isti izbor kategorija ulaznica i mjesta za sjedenje, uključujući i pristup zonama za goste. Bez obzira na to, neki klubovi i stadioni i dalje nude niz pogodnosti poput besplatnih ili jeftinijih ulaznica za lokalne posjetitelje s invaliditetom. To je odluka koju svaki klub treba donijeti u dogovoru sa svojim navijačima i posjetiteljima.

Dokaz o invaliditetu ne bi se trebalo zahtijevati strogo formalno, nego je osoblju dovoljno osloniti se na zdravi razum; međutim, nogometni klub ili stadion treba imati pravo na to da u slučaju potrebe ili osnovane sumnje zatraži kakav dokaz o invaliditetu. Preporuka je posavjetovati se s lokalnim skupinama navijača s invaliditetom te udrugama osoba s invaliditetom kako bi se zajamčio taktičan i odgovarajući pristup. Nogometni klubovi i stadioni također trebaju biti svjesni lokalnih zakona i pravila, i važno je imati na umu činjenicu da nemaju sve zemlje uređen poseban registar osoba s invaliditetom. Neki takve registre drže neprihvatljivima, jer se najčešće temelje na medicinskom, a ne socijalnom modelu invaliditeta (vidjeti poglavlje A za više informacija o modelima invaliditeta). Kakvo god bilo stanje, jasno je da se dokazi o invaliditetu mogu umnogome razlikovati.

G:2

Dolazak na stadion

Utakmice i druga događanja na nogometnim stadionima privlače na tisuće posjetitelja, a karakterizira ih visoka koncentracija ljudi na jednom mjestu. Posljedica toga je da dolazak i odlazak sa stadiona u te dane predstavlja velik izazov ljudima s invaliditetom. Pristupačan prijevoz i prilaz od ključne su važnosti i stoga bi se klubovi i upravitelji stadiona trebali pobrinuti za to da razviju plan prijevoznog pristupa za navijače i posjetitelje s invaliditetom.

Lokalna infrastruktura ima ključnu ulogu u osiguravanju pristupačnog javnog prijevoza koji se može nositi s velikim brojem posjetitelja, uključujući i posjetitelje s invaliditetom koji pristižu na stadion na dan utakmice. Europska željeznička mreža, kao i sustavi javnog prijevoza u brojnim gradovima, postaju sve pristupačniji osobama s invaliditetom; stoga mapiranje pristupačnih pravaca od kolodvora i autobusnih postaja do stadiona treba biti neizostavan dio svake strategije ili poslovnog plana pristupa.

U slučajevima kada je javni prijevoz nepristupačan ili nepouzdan, automobili su omiljeno prijevozno sredstvo za većinu korisnika invalidskih kolica i drugih osoba s invaliditetom. Ostali kao sredstvo prijevoza do stadiona biraju pristupačne minibusove, međugradske autobuse i taksije. Nogometni klubovi i stadioni trebaju osigurati svojim navijačima, posjetiteljima, osoblju i volonterima s invaliditetom pristupačno parkiralište i/ili pristupačne točke iskrcaja i ukrcaja pred ulazima na stadion.

G:3

Točke iskrcaja i ukrcaja

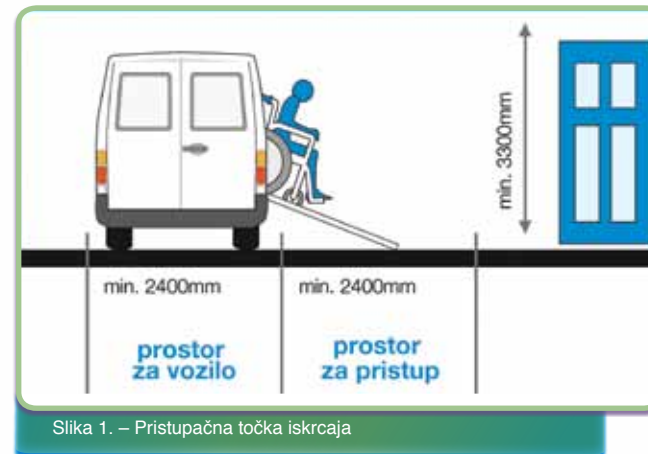
Važno je uvažiti potrebe ljudi s invaliditetom koji na stadion stižu taksijem, autom, autobusom ili minibusom. Ukoliko je broj parkirališnih mjesta strogo ograničen, kao što je katkad slučaj sa stadionima u centru grada, bitno je omogućiti pristup odgovarajućim točkama za iskrcaj i ukrcaj koje se nalaze u blizini ulaza na stadion.

Upravitelji klubova i stadiona mogli bi razmotriti izdavanje posebnih propusnica ili dozvola uz ulaznice za osobe s invaliditetom kojima se jamči pristup određenoj točki iskrcaja na dan utakmice. Te propusnice trebaju biti na raspolaganju i članovima osoblja s invaliditetom, a općenito služe tome da službenicima za sigurnost i lokalnoj prometnoj policiji olakšaju identifikaciju posjetitelja ili člana osoblja s invaliditetom.

Pristupačne točke iskrcaja i ukrcaja trebaju biti osigurane na udaljenosti ne većoj od 50 metara od bilo kojeg od ulaza za osobe s invaliditetom. Gdje god je to moguće, te bi točke trebale biti i natkrivene. Na svakoj točki treba biti dovoljno mjesta da osoba s invaliditetom može posve sigurno izaći iz auta, minibusa ili autobusa, a da ne uzrokuje zastoj za ostatak prometa i posjetitelje koji pristižu. Ponajviše je korisnicima invalidskih kolica potrebno dovoljno prostora između vozila i pločnika (vidi sliku 1.). Prelazak iz vozila u kolica na pločniku može biti iznimno težak i opasan posao za mnoge osobe s invaliditetom.

Točke iskrcaja i ukrcaja trebaju biti lako pristupačne kombijima i minibusima opremljenima stražnjim dizalom, kao i bočnim dizalom ili dizalicom koji se rabe za premještanje iz vozila na pločnik bez potrebe da osoba s invaliditetom napušta kolica.

Prilikom planiranja udobnosti za osobe s invaliditetom, važno je uzeti u obzir to da posjetitelji obično na stadion pristižu u različito vrijeme, a odlaze u isto vrijeme. Postojanje posebnih čimbenika i ograničenja može značiti da o planovima i pripremama za utakmice i druga događanja treba raspraviti i dogovoriti se s lokalnim vlastima.

Slika 1. – Pristupačna točka iskrcaja

G:4

Parkiranje vozila

Slika 2. – Pristupačno parkiralište na novom stadionu Cardiff Cityja, Wales

Kao što je već spomenuto, automobili su još najčešće i najpouzdanije prijevozno sredstvo za mnoge osobe s invaliditetom. Nogometni klubovi i stadioni koji na dan utakmice ili drugih događanja nude mogućnost parkiranja trebaju osigurati i pristupačna parkirališna mjesta za lokalne i gostujuće posjetitelje s invaliditetom. Upravitelji stadiona trebaju se pobrinuti za to da podvornici ili drugo osoblje nadziru i kontroliraju označene pristupačne parkirališne površine.

Zbog veličine i prostornoga plana nogometnih stadiona, preporuča se da se označene površine za parkiranje nalaze što je moguće bliže ulazima koje koriste posjetitelji s invaliditetom.

Slika 3. – Shuttle prijevoz na utakmici nogometnog kluba Derby County, Engleska

Pristupačna parkirališna mjesta moraju biti dovoljno široka da se korisnici invalidskih kolica mogu premjestiti iz vozila u kolica, i trebaju biti jasno označena, kao što se vidi na slikama 2. i 4.

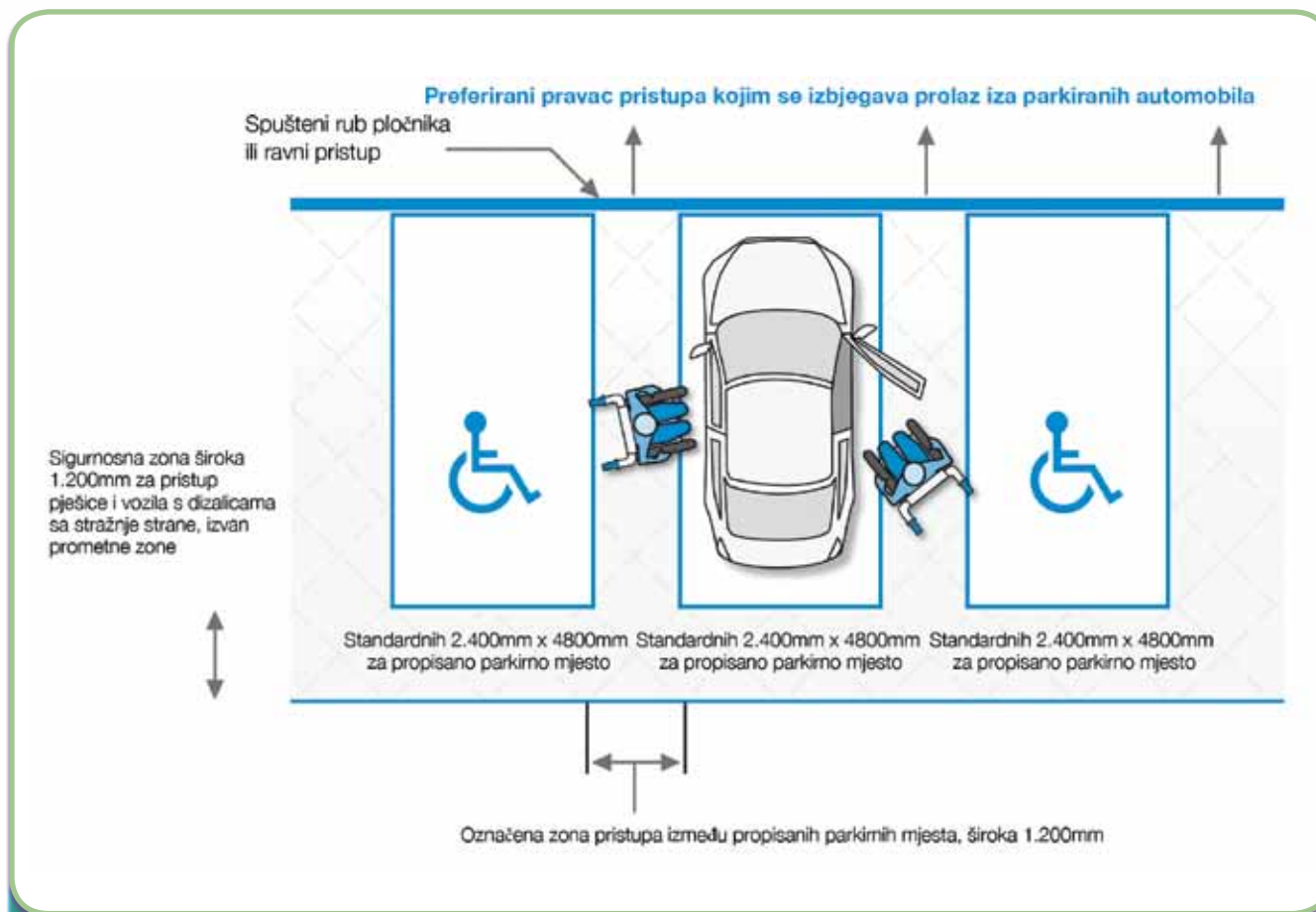
Razumnim se smatra za potrebe osoba s invaliditetom namijeniti najmanje 6% od ukupnog stadionskog parkirališnog kapaciteta. Taj postotak treba biti viši gdje god je to moguće. Savjetovanje s lokalnim skupinama navijača s invaliditetom i udrugama osoba s invaliditetom mogu pomoći da se utvrdi pravedan i dovoljan broj mjesta za parkiranje na ovome ili onome stadionu.

Prilikom planiranja novoga stadiona ili izmjena i poboljšanja na postojećim objektima valja obratiti posebnu pozornost na to da se osigura sljedeće:

- pravci pristupa na ravnoj površini za pješake i korisnike invalidskih kolica;
- pristupačne točke iskrcaja i ukrcaja;
- pristupačno parkiralište;
- udobno kretanje za sve posjetitelje oko vanjskog ruba stadiona.

Ukoliko u sklopu stadiona parkiralište ne postoji ili ima ograničen broj mjesta, treba razmotriti mogućnost organizacije takozvanog 'shuttle' prijevoza za osobe s invaliditetom koje posjećuju utakmice i druga događanja (s tim da točke iskrcaja i ukrcaja budu uz ulaze na stadion).

Ovisno o lokalnim okolnostima, može se doći do raznih domišljatih rješenja; primjerice, za osobe s invaliditetom koje mogu hodati može se organizirati prijevoz vozilima za golf (buggijima) ili dvokolicama od udaljenog parkirališta ili postaje javnoga prijevoza do stadiona. Lokalne prometne vlasti također mogu pomoći oko pronalaženja pristupačnih

Slika 4. – Pristupačna parkirališna mjesta

(za osobe s invaliditetom) parkirališnih površina na cestama u blizini stadiona, za potrebe u dane utakmica ili drugih događanja.

G:5

Pravci pristupa

Da bi se omogućila maksimalna udobnost korisnicima invalidskih kolica i osobama smanjene pokretljivosti, pravci pristupa trebaju biti ravni ili u najmanju ruku imati najmanji mogući nagib. Svaki pravac ili dio pravca s nagibom većim od 1:20 (5%) treba biti u skladu s preporukama za postavljanje rampe (vidjeti poglavlje H:4).

Širina pravca pristupa koji se učestalo rabe za dvosmjerno kretanje posjetitelja na dan utakmice treba iznositi najmanje 1,8 m, a čista visina treba biti najmanje 2,1 m. Širina od 1,5 m može biti prihvatljiva ako je riječ o manje prometnom pravcu i ako na njemu postoje posebne površine za zaobilazak korisnika invalidskih kolica. Površine za zaobilazak trebaju biti najmanje 2 m dužine i 1,8 m širine (za više detalja vidjeti sliku 5. i lokalne građevinske norme i vodiče o pitanju pristupa).

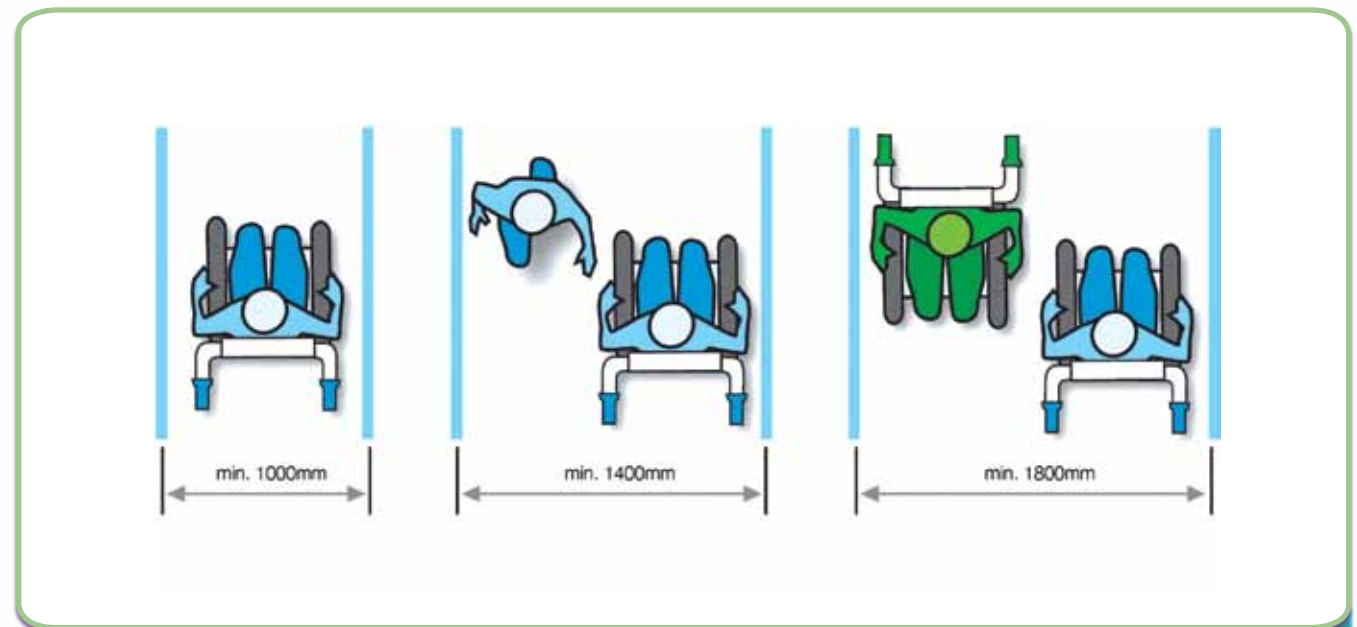
Na mjestima uz rubnik pločnika, na mjestima gdje pravac pristupa prelazi preko ceste te na pristupačnim točkama iskrcaja i ukrcaja treba biti postavljen taktilni trak u svrhu dobrobiti slabovidnih i slijepih osoba. Taktilni trak je reljefna površina koja pomaže slabovidnim i slijepim osobama da se drže pravca kretanja te im služi kao sigurnosno upozorenje.

Osim navedenoga, na pravcima pristupa i u protočnim zonama ne smije biti zapreka i objekata koji strše na koje se može spotaknuti. Primjerice, objekti koje se ne može detektirati pomoćnim štapom opasnost su za slabovidne

i slijepo osobe, kao i za svaku osobu koja ne obraća pozornost. Svjetiljke, oznake, kante za otpad, stupovi i drugi fiksirani objekti koji se nalaze na pravcima pristupa moraju biti obilježeni bojama izrazitog kontrasta, i mora ih biti moguće detektirati štapom koji koriste slabovidne i slijepo osobe kako bi izabrale smjer kretanja i detektirale zapreke na putu.

Mjesta za predah od iznimne su važnosti osobama smanjene pokretljivosti koje rabe pomagala poput štapova i štaka te su manje pokretljivi, imaju srčane probleme ili poteškoće s

disanjem. Gdje god je to izvedivo, u određenim intervalima uzduž pravaca pristupa na stadion trebaju biti postavljena fiksirana mjesta za sjedenje s naslonima. U praksi, po vanjskim zidinama stadiona nerijetko jednostavno fiksiraju suvišne sjedalice s tribina. Ovo omogućuje dolazak na utakmice i druga događanja brojnim posjetiteljima, kojima je to inače teško izvedivo. No valja imati na umu da mjesta za predah ne smiju remetiti uobičajeno kretanje ljudi na utakmicama i ne smiju predstavljati opasnost od spoticanja.

Slika 5. – Širina pristupa za korisnike invalidskih kolica

G:6

Oznake i orijentacija

Čitke i brojne oznake od koristi su svima, osobito posjetiteljima utakmica, no prije svega važne su za osobe s invaliditetom. Dobro koordiniran i dosljedan pristup postavljanju oznaka treba prihvatiti i provesti na prostoru cijeloga stadiona, osobito radi ukazivanja područja javnih usluga.

Dobre oznake osobito su važne za slabovidne i slijepe osobe, osobe s teškoćama u učenju te nagluhe i gluhe osobe, kojima je teško upitati ljude oko sebe za smjer kretanja i snalaženje u prostoru. Dobre oznake također osobe smanjene pokretljivosti poštedeju suvišnog hodanja.

Oznake koje ukazuju na smjer trebaju se ponavljati u određenim intervalima uzduž pravaca pristupa kako bi posjetiteljima potvrdile da se kreću u pravome smjeru, a oznake za ograničen pristup i zabranjen ulaz trebaju se jasno isticati među njima. Čitke oznake trebaju ukazivati i na sadržaje poput parkirališta, informativnih punktova, posebnih ulaza (uključujući opća mjesta za posjetitelje, zone gostoprinstva i VIP-zone), ulaza za osobe s invaliditetom, okretnih barijera, blagajni, klupskih dućana,

Slika 6. – Oznaka za pristupačan ulaz (prilagođena osobama s invaliditetom)

kioska za osvježanje, restorana, kafića, muzeja, prve pomoći, pravaca cirkulacije, dizala, sanitarnih čvorova i pravaca za bijeg u slučaju opasnosti.

Oznake u svakom trenutku trebaju biti lako vidljive svim ljudima bez obzira na visinu, uključujući i korisnike kolica na dan utakmice. Oznake koje su jasno vidljive na praznome stadionu mogu biti neprimjetne na pravcu pristupa ili prolazu prepunom ljudi u vrijeme utakmice.

Oznake trebaju biti odgovarajuće veličine, u snažnom kontrastu s pozadinom (primjerice, svijetli tekst na tamnoj pozadini), i ne smiju se reflektirati. Trebaju biti logično pozicionirane (ondje gdje se očekuju), i osvijetljene gdje god je to izvedivo.

Također je potrebno da budu čitke i sadrže ključnu informaciju, poput indikatora udaljenosti. Treba izbjegavati složene rečenice i popise. Kratke, jednostavne riječi koje su jasno međusobno odvojene lako se čitaju, a kratke, jednostavne rečenice lako je razumjeti i upamtiti. Poruke u

Slika 7. – Primjer jasne međunarodne oznake

obliku rečenice ili jedne riječi trebaju početi velikim slovom i nastaviti se malim slovima. Velika slova ili slova u kurzivu se ne preporučuju, jer su teža za čitanje. Isto vrijedi za skraćenicu, gusto zbijene riječi i vrlo dugačke riječi. Tekst treba biti otisnut u obliku fonta sans-serif, a treba ga nadopunjavati univerzalni simbol ili piktogram, gdje god je to izvedivo. Među najčešće korištenim fontovima su i Helvetica, Arial, Futura i Avant Garde.

Gdje god je to moguće, oznake s informacijama - bilo trajne ili samo za potrebe utakmice ili drugog događanja - trebaju nadopunjavati oznake s taktilnim tekstom i Brailleovim pismom koje su nadohvat osobama u invalidskim kolicima i ljudima ograničenog rasta.

Projektanti i upravitelji stadiona mogli bi također razmotriti upotrebu taktilnih, obojenih ili zvučnih orijentacijskih površina kao načina orijentacije posjetitelja koji je relativno jeftin i jednostavan za održavanje. Brojni nogometni klubovi rabe boje vlastitoga kluba za dekoraciju stadiona, i to je nešto što se može dobro iskoristiti za to da se stupovi, vrata, staklene ploče i svjetlosni prekidači naglase i učine vidljivijima.

Mnogi stadioni imaju unutarnji hodnik u kojem se nalaze sadržaji poput kioska za osvježanje i sanitarnih čvorova. Važno je da unutrašnji potporni stupovi ne ometaju slobodu kretanja kroz taj prostor. Trake kontrastnih boja mogu se omotati oko stupova kako se ne bi stopili s okolinom, nego da se ističu u odnosu na pozadinu. Osim toga, dovratnike treba obojati tako da budu u kontrastu s bojom samih vrata; a kontraste je također korisno upotrijebiti na stubama kako

bi im se jače isticali rubovi. Iako se žuta i bijela boja rabe često, nema posebnog pravila o tome koju boju upotrijebiti za isticanje rubova stuba. Kako je već spomenuto, klupske boje mogu biti dobro rješenje, pod uvjetom da postoji jasan kontrast između boje stuba, rubova i okoline. Na vrhu i pri dnu svakoga stubišta treba postaviti znakove upozorenja.

Premazi podova trebaju biti bez odsjaja (matirani vinil, primjerice), kako ne bi dolazilo do reflektiranja svjetla s prozora ili rasvjetnih tijela. Boja poda također treba biti u kontrastu sa zidovima, tako da se granice poda jasno očituju. Isti se rezultat može postići i jarko obojanim letvicama na spoju zida i poda.

Taktilne, kolorističke i zvučne informacije za pomoć pri orijentaciji osobito su korisne slijepim i slabovidnim

osobama, kao i gostujućim posjetiteljima koji možda ne razumiju lokalni jezik. One mogu biti kreativno i privlačno sredstvo prenošenja važnih informacija svim prisutnim posjetiteljima.

Za detaljnije informacije proučite lokalne građevinske norme i vodiče, kao i publikacije o preporučenim standardima koje su navedene na kraju ovoga dokumenta. CAFE po potrebi može ponuditi dodatne primjere preporučene prakse.

Slika 9. – Kontrastirane boje na stubama

Slika 8. – Taktilna orijentacijska površina koja ukazuje na promjenu razine

G:7

Osoblje i podvornici

Kako bi se zajamčilo da se sve kategorija posjetitelja osjećaju dobrodošlima na stadion, na dane utakmice i ostalih događanja, podvornici i ostalo osoblje stadiona dužni su poznavati pravila ophođenja s osobama s invaliditetom te proći obuku o važnosti dobrog pristupa. Od velike je pomoći i kontinuitet koji se postiže upošljavanjem regularnog ili stalnog osoblja u posebnim zonama za posjetitelje s invaliditetom (poput, primjerice, zona za gledatelje u invalidskim kolicima ili zona povećane udobnosti). Međutim, bitno je da cjelokupno osoblje i volonteri prođu obuku ophođenja s osobama s invaliditetom i razvijanja svijesti o važnosti dobrog pristupa, jer se u dane utakmica i u ostale dane u bilo kojem dijelu stadiona mogu nalaziti osobe s invaliditetom.

Svo osoblje treba imati razumijevanja za posebne potrebe za pristupom koje imaju osobe s invaliditetom. Te potrebe mogu biti fizičke, osjetilne, intelektualne ili psihološke, i ne moraju uvijek biti očite. Primjerice, netko može imati govornu manu ili nepostojan hod, zbog čega se može doimati kao da je pod utjecajem alkohola, iako zapravo nije. Slično tome, osoba s teškoćom u učenju poput autizma može imati neku svoju rutinu koja je od osobite važnosti za to da se dobro osjeća, a osoblje treba imati razumijevanja i biti pripravno na takvu mogućnost. Postoje razni nevidljivi ili manje očiti oblici invaliditeta i stoga je važno ne brzati sa zaključcima. Invalidska kolica nisu potrebna svakoj osobi s invaliditetom (više informacija o tome poglavlja A i M za).

Sve više nogometnih klubova usvaja proaktivni pristup pružanju neograničene dobrodošlice svim kategorijama posjetitelja. Primjerice, neki klubovi za utakmice i druga događanja imaju na raspolaganju nekoliko članova osoblja ili volontera koji poznaju znakovni jezik kako bi

što jednostavnije mogli komunicirati s gluhim i nagluhim osobama. Lokalne udruge osoba s invaliditetom mogu pružiti savjet klubovima u vezi takvih usluga, a možda mogu i ponuditi svoju pomoć u vidu dodatne obuke osoblja ili angažiranja uvježbanih volontera.

G:8

Psi vodiči

Neke osobe s invaliditetom moraju na utakmicu ili drugo događanje sa sobom povesti psa . Posebno trenirani psi vodiči najčešće su pratnja slijepima i slabovidnima, ali rabi ih i sve više osoba s drugim oblicima invaliditeta; primjerice, postoje psi vodiči za gluhe osobe, kao i posebni psi koji osobu koja boluje od epilepsije upozoravaju na nadolazeći napadaj. Pse vodiče sve više rabe i osobe smanjene pokretljivosti, uključujući i korisnike invalidskih kolica.

Osoba s invaliditetom koja se koristi psom vodičem može također trebati i suputnika ili osobnog asistenta koji ih prati na utakmicu ili im pruža neophodnu skrb. Primjerice, od psa se ne očekuje da nosi hranu ili piće, ali može biti od vitalne pomoći kao vodič po stadionu ili za identificiranje po zdravlje opasnih situacija.

Psi vodiči nisu kućni ljubimci. To su radne životinje koje pomažu svojim vlasnicima da budu samostalni i pokretljivi. Prolaze intenzivnu, specifičnu obuku uz profesionalno osoblje prije nego što se mogu kvalificirati kao psi vodiči, a svaki vlasnik takva psa također prolazi obuku i savjetovanje koje mu omogućuje da održi visoke radne standarde i poslušnost koja se očekuje od psa vodiča.

Psi vodiči posebno su uvježbani za pružanje potpore u svakodnevnom životu svome vlasniku s invaliditetom, i kao takvi su naviknuti na posjećivanje raznih događanja i prenapučenih objekata poput stadiona u vrijeme utakmice. Ne ometaju uobičajeno funkcioniranje stadiona i posebno su uvježbani za to da ne smetaju drugim ljudima, ne

penju se na sjedala, itd. Osoblju i drugim posjetiteljima preporučuje se da ne ometaju psa vodiča i da ga ne glade bez suglasnosti i odgovarajućih uputa njegova vlasnika.

Klubovi i stadioni trebaju omogućiti dolazak psima vodičima i osigurati posebne zone u kojima se životinje mogu napiti vode i obaviti nuždu. Također je važno u tim zonama omogućiti i odgovarajuće sadržaje za vlasnike psa vodiča, uključujući odgovarajuće oznake i mjesta za sjedenje. Ako se sadržaji nalaze izvan stadiona, vlasnicima takvih pasa može zatrebati pomoć osoblja da bi našli put do svoga mjesta.

Odjeljci za predah pasa vodiča trebaju biti osigurani, ograđeni prostori minimalnih dimenzija 3m x 4m, s ogradom ili zidom visine od najmanje 1,2 m. Unutar tog prostora treba biti mješavina mekih (trava ili slično) i tvrdih površina te lagane kosine koja potpomaže ispiranje. Ulaz u odjeljak treba biti prilagođen korisnicima invalidskih kolica, s površinom od najmanje 1,5 m za okretanje kolica. Treba postojati opskrba svježom vodom, gumeno crijevo i kanta za pseće fekalije, a cijeli odjeljak treba biti održavan i čist.

Posjetitelju kojeg prati pas vodič treba ponuditi izbor zona za sjedenje (s dodatnim prostorom za psa), a sadržaji trebaju biti oblikovani tako da uzimaju u obzir njihove potrebe. Psu vodiču je najbolje biti uz vlasnika koji posjeduje potrebne vještine i s kojim ima razvijen odnos, što jamči kontrolu nad psom. Prednji red bloka ili niza sjedaćih mjesta obično pruža više prostora i udobnosti za pse vodiče, ali valja

istaknuti da su takvi psi izuzetno prilagodljivi i znaju dobro iskoristiti čak i ograničeni prostor.

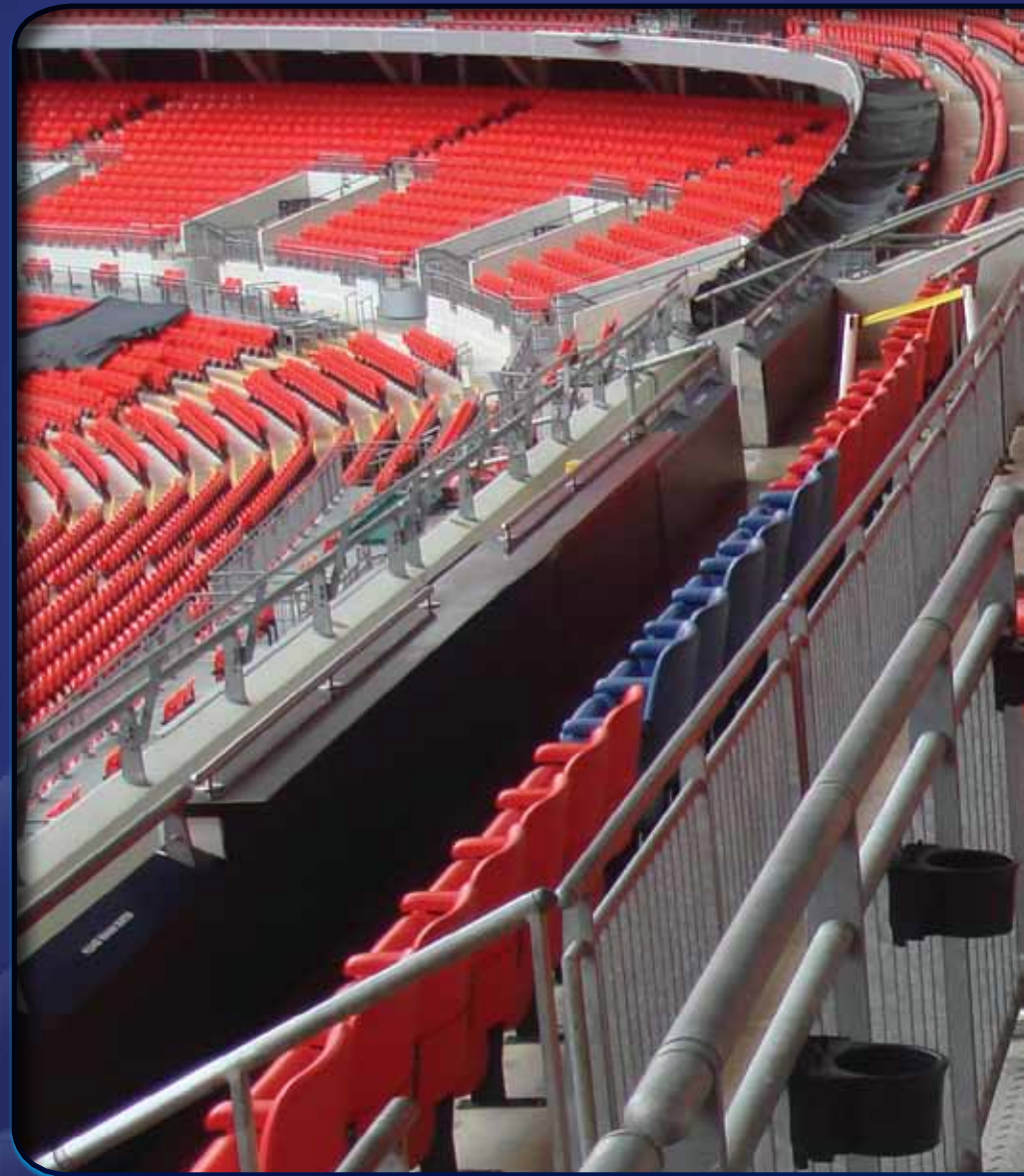
Vlasnicima pasa vodiča koji žele prisustvovati utakmicama preporuča se da unaprijed obavijeste klub ili stadion, kako bi im osoblje pronašlo odgovarajuća mjesta za praćenje događanja. Također im se savjetuje da isplaniraju vrijeme dolaska i odlaska s utakmice tako da izbjegnu zastoje koji su uobičajeni u vrijeme najvećih gužvi.

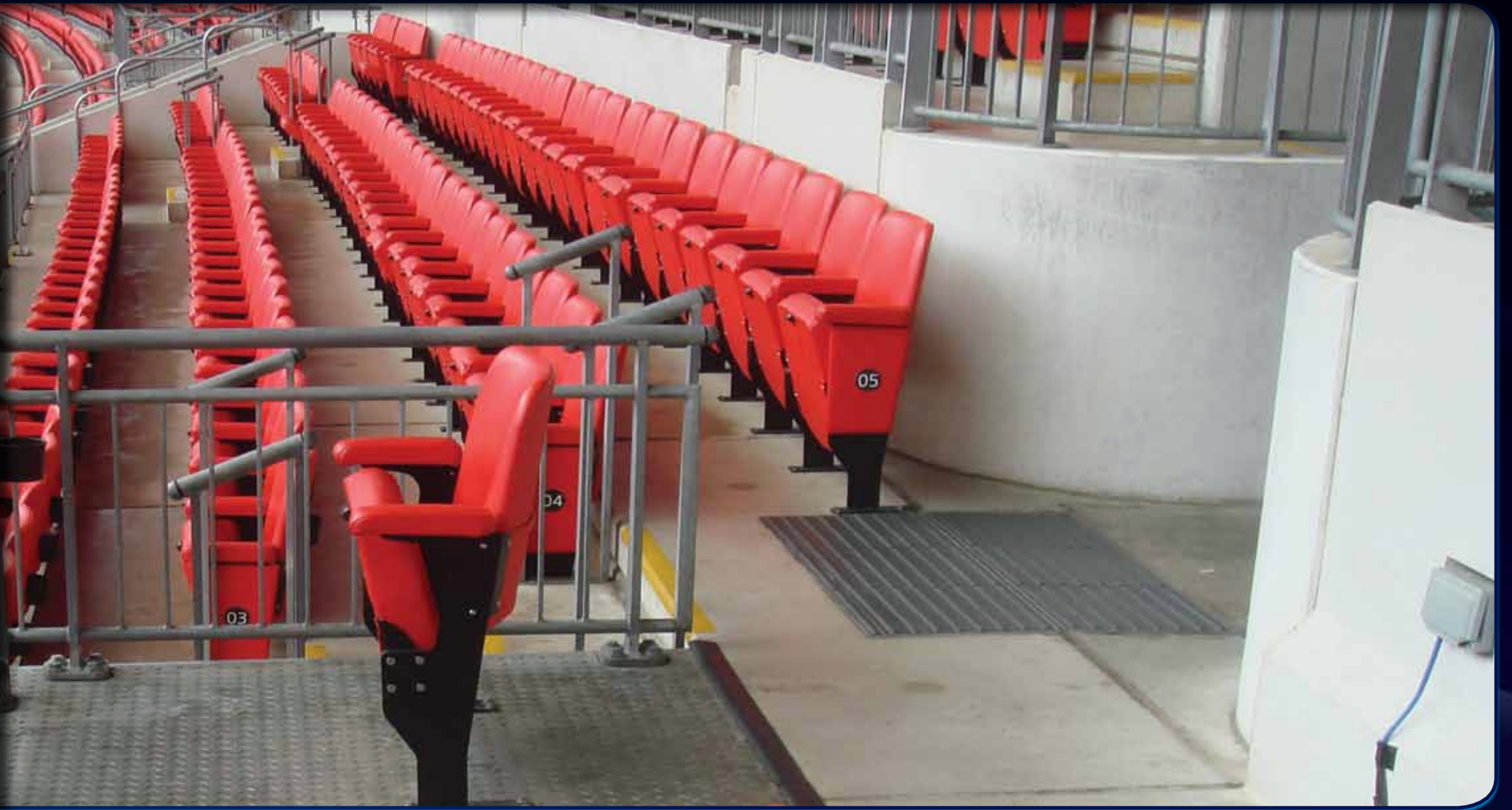

H

KRETANJE PO STADIONU

H:1	Ulazi i izlazi	52
H:2	Posebni ulazi	53
H:3	Zone protočnosti	54
H:4	Vertikalna protočnost	54

H:1

Ulazi i izlazi

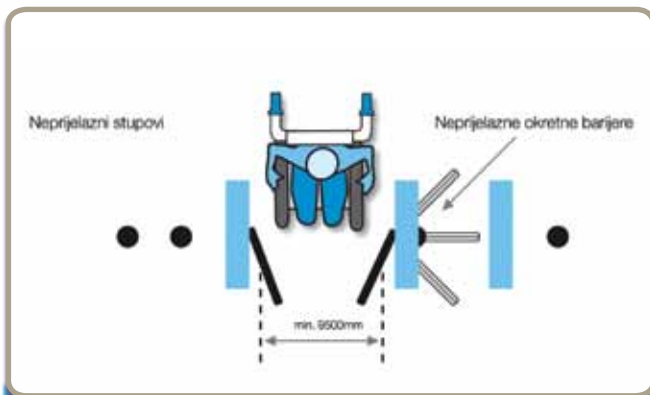
U javnim zgradama najpristupačniji ulaz je obično glavni ulaz. No u slučaju nogometnih stadiona, na kojima su zbog kontrole nad mnoštvom i sigurnosnih čimbenika postavljene brojne okretne barijere i sl., osobama s invaliditetom namijenjeni su drugi, posebni ulazi. Najpraktičnijim projektnim rješenjem (ili varijantom adaptacije već postojećeg stadiona) mogu biti lako pristupačna vrata s dežurnim podvornicima ili drugim članovima osoblja koji pomažu organizirati udoban i ravan pristup.

Stadionski ulazi s okretnim barijerama nisu pogodni za osobe u invalidskim kolicima, slabovidne i slijepe osobe, ili osobe sa psima vodičima. Osobe u kolicima najčešće ne mogu proći kroz okretne barijere s rotirajućim rešetkama, stoga u njihovoj neposrednoj blizini također trebaju biti

postavljena, ondje gdje je to izvedivo, pristupačna vrata ili neki drugi ulaz (vidi sliku 10.). To se odnosi na sve ulaze na stadion, uključujući i ulaz u VIP-zonu i prostor za goste.

Ulazi za osoblje također trebaju biti pristupačni i pogodni za stadionske zaposlenike s invaliditetom.

Postoje li na objektu i nepristupačni i pristupačni ulazi i izlazi, potonji trebaju biti istaknuti jasnim oznakama s međunarodnim simbolom pristupa, koje se moraju vidjeti iz veće udaljenosti.

Slika 10. – Pristupačan ulaz

H:2

Posebni ulazi

Svi posebni stadionski ulazi i predvorja trebaju osobama s invaliditetom omogućiti samostalan i siguran pristup. Uz njih trebaju biti postavljeni i zakloni od sunca i kiše u slučaju dužeg čekanja, kao i prohodan put bez pragova, stuba i promjena razine.

Prag ulaza treba biti u istoj ravnini ili u obliku rampe da bi se izbjegla mogućnost spoticanja, a iz istoga razloga otirači na ulazu ne smiju stršiti iznad tla; rizik od spoticanja je velik kod osoba smanjene pokretljivosti koje se koriste pomagalicama za hodanje ili imaju nepostojan hod. Treba izbjegavati otirače od prirodnih materijala poput kokosovih vlakana, jer dodatnim trenjem povećavaju rizik od spoticanja, što se posebice odnosi na osobe u invalidskim kolicima i osobe smanjene pokretljivosti.

Za korisnike invalidskih kolica čista širina vanjskih otvora za vrata treba iznositi najmanje 1000 mm. Kod dvostrukih ulaznih vrata barem jedno krilo treba imati čistu širinu od najmanje 875 mm.

Na ulazima i u predvorjima treba biti dovoljno dodatnog mjesta da bi se osoba u invalidskim kolicima i njezin suputnik mogli kretati jedno uz drugo, i da bi se netko mogao mimoći s osobom u kolicima ili posjetiteljem sa psom vodičem (vidi sliku 5.). Osobe s invaliditetom teško se mogu brzo kretati kako bi izbjegle koliziju; stoga moraju dobro vidjeti osobu koja im prilazi s druge strane, a i sami moraju biti vidljivi drugima. Zbog toga je dobro opremiti otvore za vrata prozirnim ploham ili ih ostakliti.

Međutim, ostakljene plohe mogu biti opasne po slabovidne osobe, i stoga ih treba jasno označiti trakama kontrastirajuće boje, jarko obojenim oznakama ili pak logotipom kluba na dva mjesta na plohi - jedan na visini od 850–1000 mm i drugi na 1400–1500 mm iznad poda. Logotipi trebaju biti jednako vidljivi pri umjetnom i prirodnom svjetlu. Isto tako, vrata trebaju biti dobro vidljiva i bojom predstavljati kontrast okolnim zidovima i dovratnicima.

Neke osobe s invaliditetom imaju teškoća s otvaranjem vrata i baratanjem kvakama. Zato treba omogućiti da se vrata otvaraju jednom rukom, a da se kvakama i bravama može baratati sklopljenom šakom. Ukoliko je moguće, kvake i brave trebaju biti u obliku slova L ili D, ili s njima treba biti moguće baratati s pomoću poluga. Kvaeke okruglog ili kuglastog oblika osobito su nezgodne za ljude smanjene okretnosti, s artritisom ili slabim hvatom.

Kvaeke vrata trebaju biti pozicionirane tako da ih mogu dosegnuti svi, bez obzira na visinu, uključujući i korisnike invalidskih kolica, a na svim ulazima za osobe s invaliditetom trebaju biti ugrađene kvake s udobnim hvatom ili kvake kojima se vrata vuku prema sebi. Za otvaranje ulaznih vrata prema sebi preporučuje se horizontalna ručka po cijeloj širini vrata, dok vertikalne ručke treba izbjegavati jer mogu zapeti za kontrolni upravljač invalidskih kolica. Također se savjetuje izbjegavanje dugačkih ručki na vratima koja treba gurati od sebe.

Vratima se lako upravlja uz odgovarajuće zatvarače. Treba izbjegavati masivna vrata; maksimalna preporučena sila otvaranja vrata koja se ručno pokreću iznosi 20–30 N. Automatizirane zatvarače vrata koji rabe senzore

za otvaranje i zatvaranje treba ugraditi gdje god je to moguće. Ako su na postojećem stadionu ugrađena okretna vrata, trebaju postojati i automatizirana klizna vrata ili automatizirana krilna vrata s minimalnim otklonom krila od 90° te minimalnom širinom prolaza od 1500 mm, da bi osobe u invalidskim kolicima mogle bez problema proći kroz njih. Projektanti na novim stadionima trebaju izbjegavati okretna, ručna klizna i dvokrilna vrata, te se umjesto njih odlučiti za neka pristupačnija i inkluzivnija rješenja.

H:3

Zone protočnosti

Unutarnji hodnici trebaju biti projektirani tako da omoguće nesmetan prolaz posjetitelja do stadiona, oko stadiona, te izlazak sa stadiona. Pažljivo projektiranje jamči slobodan protok tijekom gužvi na dan utakmice.

Omogućavanje otvorenog pristupa posjetiteljima s invaliditetom na svim razinama novog, rekonstruiranog ili proširenog stadiona (ili tribine) znatno se odražava na planu dizajna pravaca kretanja. Projektanti i upravitelji stadiona posebice trebaju imati na umu osobe s invaliditetom prilikom planiranja horizontalnih i vertikalnih pravaca kretanja (na pojedinačnoj razini i između razina) te prolaza na gornje razine tribina; oni moraju biti pomno isplanirani da bi se zajamčio siguran ulaz i izlaz za sve posjetitelje, bez obzira na invaliditet.

Važno je da pravci kretanja osobama s invaliditetom smanje udaljenost od ulaza na stadion do njihovih mjesta, kao i od mjesta do zakloništa, dizala za evakuaciju te sadržaja poput sanitarnih čvorova i zona za konzumaciju hrane i pića.

Velike gužve u vrijeme utakmica mogu omesti i ograničiti vidno polje osobama ograničena rasta, korisnicima invalidskih kolica i djeci. Također može doći do velikih teškoća kada se osoba u invalidskim kolicima pokuša okrenuti ili krenuti unazad unutar ograničenog, prenapučenog prostora. Potrebna je minimalna širina od 1800 mm da bi dva korisnika invalidskih kolica mogli proći jedan pored drugoga (uz pretpostavku da su okrenuti

jedno prema drugome), te kako bi se jedan korisnik mogao okrenuti za 180°. Slabovidna ili slijepa osoba koja se služi dugačkim pomoćnim štapom za orijentaciju treba minimalno 1200 mm širok prolaz da bi mogla operirati štapom. Isto toliko je potrebno i osobi koja se oslanja na štake pri hodu, a da bi zaobišla osobu u invalidskim kolicima treba imati omogućen prolaz širine 1500 mm.

Hodnici ne smiju biti ničime zakrčeni, a aparati za gašenje požara, radijatori i sl. ne smiju stršiti u slobodan prostor prolaza kako ne bi predstavljali opasnost za invalide u kolicima, osobe smanjene pokretljivosti, te slabovidne i slijepe osobe.

Zahtjevi za postavljanje unutarnjih vrata općenito su bliski normama za ulazna vrata i predvorja. Izuzev vrata toaleta pogodnih za osobe s invaliditetom, nijedna druga vrata ne smiju se otvarati u prostor hodnika, a sva trebaju imati ostakljene ploče po istim specifikacijama kao i one na ulaznim vratima.

Na pravcima protočnosti po stadionu podovi trebaju biti presvučeni protukliznim podnim premazima ili materijalima, osobito u zonama gdje tlo može biti vlažno. Treba izbjegavati blještave i pretjerano ulaštene materijale jer se mogu učiniti skliskima i reflektirati se, što može zbuniti slabovidne osobe.

Kao opće pravilo, potrebe osoba s invaliditetom treba uvažavati tako da se to ne odražava na sigurnost njih samih i drugih posjetitelja. Sigurnosne mjere treba planirati tako da se na posjetitelje s invaliditetom ne postavlja nepotrebna ograničenja. Za više informacija konzultirajte

lokalne građevinske norme i vodiče, kao i publikacije o preporučenim standardima koje se navode na kraju ovoga dokumenta.

H:4

Vertikalna protočnost

Za sve posjetitelje važno je da imaju pristup sadržajima i uslugama na stadionu, ali kretanje između razina može ga otežati; to se ponajprije odnosi na osobe smanjene pokretljivosti, uključujući osobe sa srčanim problemima i teškoćama s disanjem, slijepe osobe i slabovidne te korisnike invalidskih kolica.

Vrlo se jednostavno nalaze kreativna, jeftina rješenja kojima se čak i postojeći stadioni mogu učiniti pristupačnijima i inkluzivnijima, te koja posjetiteljima s invaliditetom jamče ravnopravan izbor gledateljskih mjesta. Brojna pametna rješenja već su prihvatili različiti stadioni diljem Europe. Za daljnje informacije na tu temu možete se obratiti CAFE-u.

Standardna dizala

Obično putničko dizalo najudobnije je i najbrže sredstvo vertikalne protočnosti za osobe s invaliditetom. Gdje god je moguće, dizala trebaju biti smještena u blizini drugih sredstava vertikalne protočnosti, poput stuba i rampi.

Broj i veličinu dizala treba izračunati na temelju broja posjetitelja sa i bez invaliditeta koji se očekuju na dan

utakmice, da bi se izbjegli nepotrebni zastoji prilikom ulaska i izlaska sa stadiona i stadionskih sadržaja.

Površina prizemljenja ispred svakog dizala te unutrašnjost njegove kabine trebaju biti dobro osvijetljeni i uređeni tako da nema odbijeska koji može zasmetati slabovidnim osobama, a vrata dizala trebaju se vizualno isticati u odnosu na okolinu. Čitke oznake rabe se za označavanje broja kata u svakom predvorju dizala i na zidu nasuprot vrata dizala. Oznake koje ukazuju na lokaciju dizala koje pristiže trebaju biti vidljive iz više kutova da bi ih na vrijeme opazili ljudi u bilo kojem dijelu predvorja koji čekaju dizalo.

Pozivna tipka dizala na svakom katu treba biti 900–1000 mm iznad tla i najmanje 400 mm od bilo kojeg bočnog zida da bi bila nadohvat korisnicima invalidskih kolica. Ulazi u dizalo i kontrolne tipke ne smiju biti zakrčeni namještajem ili drugim zaprekama.

Korisnicima invalidskih kolica treba ostaviti dovoljno vremena da uđu u dizalo, stoga vrata moraju biti otvorena najmanje pet sekundi. Ispred ulaza u dizalo treba biti najmanje 1500 mm slobodnog prostora kako osobe u kolicima ne bi imale teškoća pri ulaženju u kabinu dizala. Preporučena minimalna veličina unutrašnjosti dizala je 1100 mm širine x 1400 mm dubine, što odgovara jednom korisniku invalidskih kolica sa suputnikom, ali ne nudi dovoljno prostora za lako okretanje kolica. S druge strane, veličina od 2000 mm x 1400 mm omogućuje jednoj osobi u kolicima da se vozi uz nekoliko drugih putnika, i da pritom mjesta ima dovoljno da se osoba u kolicima ili netko tko se koristi pomagalom pri hodu okrene za 180°. Ulaz u dizalo treba biti čiste širine od najmanje 900–1200 mm.

Kod dizala koja imaju samo jedan ulaz ili su minimalnih unutrašnjih dimenzija treba u kabinu ugraditi zrcalo, na zidu

nasuprot vratima, da bi osobe u invalidskim kolicima mogle lakše izlaziti unazad. To bi im također omogućilo da vide broj kata i ima li koga iza njih. Zrcalo se ne bi smjelo protezati niže od 900 mm od poda dizala, da se slabovidne i slijepe osobe ne bi zbunile prilikom orijentacije prema poziciji poda i zidovima unutar dizala. U poglavlju G:6 naći ćete više informacija o jasnom kontrastu između boje podova i zidova.

Kontrolna ploča u dizalu idealno bi trebala biti na visini od 900–1100 mm iznad poda i najmanje 400 mm od bočnih zidova. U velikim dizalima ili dizalima s više ulaza i izlaza trebaju biti postavljene dvije kontrolne ploče, na suprotnim stranama kabine.

Simboli na pozivnim tipkama dizala trebaju biti u reljefu (izbočeni) radi čitanja putem dodira. Također vizualno trebaju biti u kontrastu s okolnom površinom ploče, a površina ploče treba biti u kontrastu sa zidom na koji je postavljena. Na dolazak dizala i smjer kretanja trebaju ukazivati i zvučne

najave, radi dodatne pomoći slabovidnim i slijepim osobama.

Stvarna veličina kabine, pozicija i visina kontrolne ploče, širina otvora vrata i prostor za čekanje ispred dizala trebaju biti u skladu s lokalnim građevinskim normama i propisima. Također valja napomenuti da o konstrukciji putničkog dizala ovisi to može li se njime koristiti u slučaju hitne evakuacije.

Slika 11. – Kontrolna ploča dizala s taktilnim i Brailleovim simbolima

Vertikalne platforme za podizanje i stubišna dizala

Konvencionalno putničko dizalo treba biti na raspolaganju svim korisnicima kao sredstvo pristupa na sve razine novoga stadiona, uključujući i one ispod zemlje. Međutim, jasno je da na nekim postojećim stadionima nije uvijek moguće ugraditi konvencionalno dizalo koje bi bilo pogodno za korisnike invalidskih kolica i druge osobe smanjene pokretljivosti. U takvim slučajevima treba ugraditi vertikalne platforme za podizanje da bi se omogućio pristup svim osnovnim zonama stadiona, uključujući gledateljske zone za osobe u kolicima, pristupačne sanitarne čvorove, zone za konzumaciju hrane i napitaka, prostor za goste i VIP-zone te direktorske lože.

Postoje dvije vrste vertikalnih platformi za podizanje: otvorene platforme, kojima se između dviju razina najčešće prevoze osobe u invalidskim kolicima i pokretne osobe s invaliditetom uz pratnju suputnika, te zatvorene platforme, koje se mogu premještati između više razina i katova. Ugradnju stubišnih dizala valja razmotriti ondje gdje se ne može postaviti vertikalna platforma; oni osobama u invalidskim kolicima omogućuju kretanje gore i dolje niz stube i mogu biti dobro rješenje u manje prometnim zonama poput VIP-odjeljaka i medijskih zona.

Uz vertikalne platforme za podizanje i stubišna dizala treba postaviti pristupačne i jasne upute za uporabu i alarm za slučaj da se korisnici naiđu na teškoće. Svakom korisniku, uključujući i korisnike invalidskih kolica, treba biti omogućeno da dosegne i pokrene kontrolne mehanizme i alarm.

Platforme i stubišna dizala namijenjeni su za sporo premještanje, i stoga je važno osigurati to da posjetitelji s invaliditetom ne kasne na svoja gledateljska mjesta ili do drugih usluga. Ova se dizala mogu pokretati na daljinu, pri

Slika 12. – Vanjsko, otvoreno stubišno dizalo u Pride Parku, Derby County FC, Engleska

čemu operator dizala upotrebljava ručnu daljinsku kontrolnu ploču, ili samostalno, pri čemu osoba s invaliditetom primjenjuje kontinuirani pritisak na kontrole ili gumbе. Na raspolaganju trebaju biti oba mehanizma, s obzirom na to da neke osobe s invaliditetom ne mogu upravljati kontrolnim gumbima. Također se preporučuju platforme ili stubišna dizala koja su opremljena sklopivim sjedalom za osobe s invaliditetom koje mogu hodati (vidi sliku 12.).

Platforme i stubišna dizala mogu biti izrađena za uporabu vani ili unutra, i potrebno je obratiti se proizvođaču za informacije o tome je li određeno dizalo prikladno za lokaciju koja mu je namijenjena.

Zatvorene platforme za podizanje

Zatvorena platforma za podizanje (za korisnike invalidskih kolica bez pratnje) treba imati najmanje 900 mm u širine i 1400 mm dubine. Ako je osigurano i mjesto za suputnika ili su dvoja vrata platforme postavljena pod pravim kutom jedna prema drugima, platforma treba biti najmanje 1100 mm široka i 1400 mm duboka da bi se na njoj mogla okrenuti invalidska kolica. Međutim, gdje god je moguće treba biti ugrađena platforma za podizanje na kojoj se korisnik invalidskih kolica ne mora okrenuti kako bi sišao s nje.

Slika 13. – Zatvorena platforma za podizanje

Vrata platforme trebaju biti najmanje 800 mm široka za platformu širine 900 mm i najmanje 900 mm široka za platformu od 1100 mm (ili još širu), ili onu kod koje su dvoja vrata postavljena pod pravim kutom jedna prema drugima. Vrata trebaju biti u vizualnom kontrastu naspram poda i zidova, a sve ostakljene površine trebaju biti jasno uočljive slabovidnim korisnicima (vidjeti poglavlje G:6 za više informacija).

Otvorene platforme za podizanje

Otvorene platforme mogu se rabiti za premještanje ljudi između razina s razlikom u visini do dva metra. Ako je riječ o većoj udaljenosti, na platformu je potrebno ugraditi dodatnu zaštitnu ogradu. Minimalne dimenzije otvorene platforme trebaju biti dovoljno velike za jednostavan pristup i kretanje.

Stubišna dizala

Ugradnja stubišnih dizala nije potrebna na novim stadionima ili ondje gdje se može ugraditi konvencionalno dizalo ili platforma za podizanje. Međutim, stubišna dizala mogu biti dobro rješenje za neke postojeće stadione.

Stubišna dizala trebaju biti opremljena alarmom i smještena u vidokrugu osoblja za slučaj da korisnici iskuse poteškoće. Sustav upravljanja treba projektirati tako da onemogućiti neovlašteno korištenje. U slučaju kada u određenom sektoru postoji samo jedno stubište, prilikom projektiranja treba predvidjeti minimalnu neophodnu širinu stubišta za slučaj evakuacije, koja se prostire između tračnice stubišnog dizala do rukohvata na suprotnoj strani. Ako je na raspolaganju više od jednog stubišta, dizalo treba ugraditi na onome stubištu koji nije namijenjen za glavni izlaz u slučaju evakuacije.

U parkiranoj položaju stubišno dizalo ne smije umanjiti neophodnu čistu širinu stubišta ili izlaza za evakuaciju; također ne smije predstavljati potencijalnu ugrozu za slabovidne i slijepo osobe koje koriste stubište ili pripadajuća pristajališta.

Prilikom ugradnje stubišnog dizala ili platforme za podizanje nužno je konzultirati se s lokalnim službama za građevinski

nadzor, sigurnost i zaštitu od požara, kao i pobrinuti se za to da ti mehanizmi ne narušavaju pravila organizacije evakuacijskih pravaca (vidjeti poglavlje L:2).

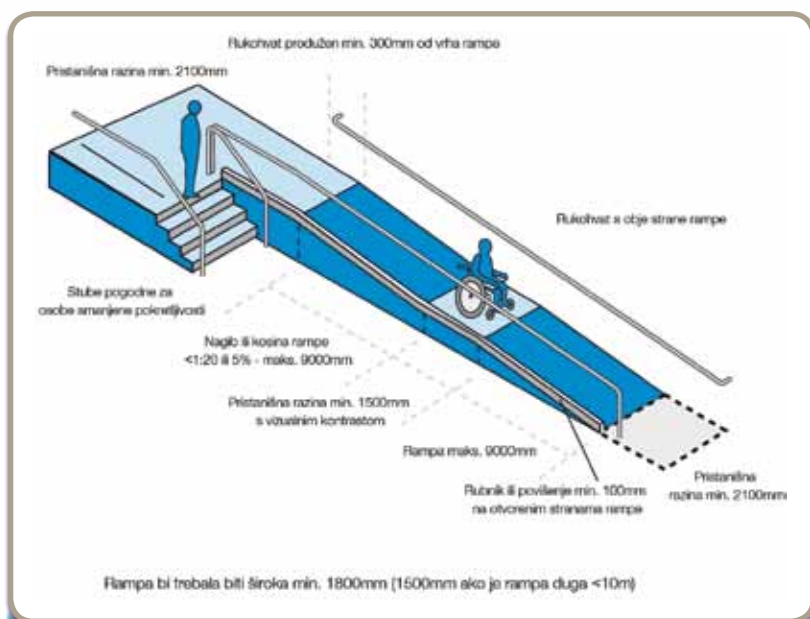

Rampe i stubišta

Gdje god postoji mogućnost za to, treba prihvatiti inkluzivni pristup projektiranju i izbjeći male promjene razina prilikom izgradnje ili renoviranja stadiona i tribina. Ako ne postoji ta mogućnost, neophodno bi bilo ugraditi stube i alternativna sredstva pristupa (poput rampe) za korisnike invalidskih kolica.

Pravac ili hodnik smatraju se pristupačnima za osobe s invaliditetom ako njihov nagib nije veći od 1:20 ili 5%. Ondje gdje je nagib veći, za osiguravanje otvorenog pristupa može biti potrebna rampa. U slučajevima kada je promjena razine na pravcu kretanja veća od 300 mm, osim rampe treba postaviti i stube.

Kada su u pitanju znatnije promjene razine, rampe možda nisu najbolje rješenje jer općenito zauzimaju mnogo prostora - zahtijevaju više pristanišnih površina i blage kosine kako bi bile prikladne za korisnike invalidskih kolica. Rampe uvijek trebaju biti zadnja opcija, ali karakteristike postojećih stadiona ili loše projektiranje često ih čine neizbježnima.

Slika 14. – Rampa s minimalnom širinom, nagibima i razinama

Rampe

Rampe mogu biti trajna, polutrajna ili prijenosna sredstva pristupa za korisnike invalidskih kolica. Površina rampe treba biti čvrsta i nikako skliska, a veliku ulogu igra i dobro osvjetljenje svakoga njezinog dijela.

Nagib rampe ne smije biti veći od 1:20 ili 5%, s obzirom na to da je iznimno teško invalidska kolica gurati po većoj kosini. Ako je rampa nagiba 1:20 dulja od 9 m, treba imati

više pristanišnih razina na kojima korisnici mogu putem predahnuti. Pristanišne razine ili mjesta za predah trebaju biti najmanje 1500 mm duboka i biti u vizualnom kontrastu s ostatkom rampe kao pomoć slabovidnim korisnicima.

Rampa bi idealno trebala biti široka 1800 mm da bi omogućila usporedan prolazak za dvojica invalidska kolica. No na krajoj je rampi (manje od 10 m duljine) prihvatljiva i čista širina 1500 mm, što pokretljivom posjetitelju omogućuje prolaz pored osobe u invalidskim kolicima. Na vrhu i pri dnu rampe treba biti ravna površina širine 1500 mm, čiju čistinu ne narušavaju vrata koja se otvaraju u blizini. Tako korisnici invalidskih kolica nisu primorani pokušavati otvoriti vrata dok su još na usponu.

Osim toga, otvoreni krajevi rampe trebaju biti opremljeni rubnikom od najmanje 100 mm da bi se spriječilo proklizavanje kotača kolica u stranu. Rampe s nagibom manjim od 1:20 ne trebaju rukohvat, a u ostalim slučajevima rukohvati trebaju biti u skladu s lokalnim građevinskim normama. Za kretanje po rampi korisnicima invalidskih kolica obično nisu nužni rukohvati. Međutim, u skliskim uvjetima na dugačkim i/ili strmim rampama, rukohvati im mogu pomoći da se bolje drže.

Pored mjesta na kojima su ugrađene rampe trebaju biti na raspolaganju i stube za osobe koje se teško penju ili silaze po rampi.

Stubišta

Iako se stube obično ne smatraju dijelom pravaca namijenjenih osobama s invaliditetom, inkluzivni dizajn omogućuje ljudima nižega rasta, starijima, djeci i drugima da ih koriste sigurno i učinkovito, čime i one daju svoj doprinos pristupačnosti stadiona.

Znatan broj ljudi - uključujući slijepe osobe i slabovidne, osobe nižega rasta i smanjene pokretljivosti - općenito ima problema sa savladavanjem nepravilno projektiranih stuba. Čak i ako postoje druga sredstva poput rampi i dizala, dobar dizajn stubišta od velike je važnosti.

Stubišta trebaju sadržavati elemente koji pomažu slabovidnim i slijepim osobama i omogućuju im samostalno i sigurno korištenje. Osim toga, pri uređenju stubišta treba uzeti u obzir potrebe osoba s invaliditetom koje mogu hodati. Rampe mogu biti dobro rješenje za korisnike invalidskih kolica, ali drugim osobama one mogu predstavljati problem, pogotovo ako pate od slabe pokretljivosti koljena i zglobova. Stoga čak i ondje gdje postoje rampe trebaju biti i stube kao dodatno sredstvo boljeg, inkluzivnijeg pristupa.

Svaka pojedina stuba koja čini stubište treba biti jednake visine i dubine. Idealna visina treba biti između 180 mm i 125 mm, a dubina između 280 mm i 350mm, mjereno od čela do čela. Takve dimenzije pružaju dovoljno mjesta za predah za pokretne osobe s invaliditetom te dovoljno mjesta da slabovidna ili slijepa osoba sigurno korača. Zatvorena čela od primarne su važnosti; otvorena nose

rizik od spoticanja i mogu zahvatiti štap za hodanje kojim se služi slabovidna ili slijepa osoba.

Svaki rub stube treba po cijeloj biti širini presvučen materijalom koji bojom predstavlja jarki kontrast gazištu i čelu, da bi slabovidne i slijepo osobe mogle procijeniti duljinu stube i razlikovati pojedina gazišta.

Pojedino stubište treba imati između 2 i 20 čela. Stubišta koja se sastoje od 20 ili više čela trebaju po sredini imati ravnu pristanišnu plohu od 1200 mm za predah osobama

Slika 15. – Stubište s jednakim stubama, dva rukohvata i kontrastnim rubom

koje se uspinju. Također na vrhu i pri dnu treba postojati ravna, čista pristanišna površina dubine kao svaka pojedina stuba.

Na svakome nizu stuba treba biti postavljeno uočljivo upozorenje koje obavještava o tome da je dosegnut kraj stubišta. Treba se protezati cijelom duljinom stubišta do dubine od 600 mm, počinjući jednu gazišnu dubinu od gornje pristanišne površine. Upozorenje treba biti obojeno tako da se ističe od okolne površine poda, i treba biti taktilno kako bi se lakše moglo detektirati štapom ili potplatom.

Ondje gdje ima dvije ili više stuba, treba postaviti jedan rukohvat s obje strane na visini od 865–900 mm. Rukohvati uvijek trebaju biti s obje strane stuba i nastavljati se duž pristanišnih površina; tako osobama s invaliditetom koje mogu hodati omogućuju održavanje ravnoteže, a slijepim i slabovidnim osobama sigurno uspinjanje ili silaženje niz stube.

Rukohvati trebaju biti kružnoga profila s promjerom od 32–45 mm ili ovalnog profila širine 50 mm i dubine 38 mm. Trebaju se protezati još 300 mm od vrha i dna rampe ili stubišta i završavati u zidu ili tlu na oba kraja, da bi se izbjeglo zapinjanje odjeće za njih. Između zida i rukohvata treba biti 60-75 mm slobodnog prostora. Također, kao pomoć slabovidnim osobama rukohvati trebaju biti u boji koja je u kontrastu s okolinom.

Slika 16. – Taktilna (upozoravajuća) podna navliaka i zapreka na pristanišnoj površini

ZONE ZA GLEDATELJE

I:1	Inkluzivni planovi sjedenja	62
I:2	Mjesta s povećanom udobnošću i mjesta s olakšanim pristupom	63
I:3	Mjesta za korisnike invalidskih kolica	64
I:4	Inkluzivni standardi gledateljskih mjesta	66
I:5	Gledateljska mjesta u gornjim redovima	68
I:6	Gledateljska mjesta u donjim redovima	68
I:7	Gledateljska mjesta u srednjim redovima	69
I:8	Fleksibilna mjesta za sjedenje	70
I:9	Stajaća mjesta	71
I:10	Događanja u dane bez utakmica	71

Inkluzivni planovi sjedenja

Mogućnost pristupa osobe s invaliditetom na bilo koji kat novoga nestambenog zdanja danas se smatra preporučenim standardom i jednim od temeljnih principa inkluzivnog dizajna. U svijetu nogometnih stadiona to znači da posjetiteljima s invaliditetom treba biti omogućen pristup svim njegovim sadržajima, kao i pravo da izaberu iz cijeloga niza pristupačnih gledateljskih mjesta u svim kategorijama ulaznica. Ako je negdje puni pristup ograničen - primjerice, fizičkim zaprekama za korisnike invalidskih kolica - mogućnost izbora drugog gledateljskog mjesta treba biti ponuđena na području cijeloga stadiona, a ne samo u nižim redovima. Posjetitelje s invaliditetom ne treba ograničavati na posebne gledateljske zone za osobe s invaliditetom, nego im treba pružiti priliku da sjede uz druge navijače omiljenog kluba.

Nisu svim osobama s invaliditetom potrebna mjesta s povećanom udobnošću ili posebna mjesta za korisnike invalidskih kolica. Stoga je važno da su diljem stadiona na raspolaganju standardna, lako pristupačna mjesta odgovarajuće razine, uzimajući u obzir cjelokupni broj osoba s invaliditetom i povećanu potražnju za pristupačnim sadržajima koji su otvoreni svima. Prilikom planiranja ravnopravnog pristupa za sve ne smije se zaboraviti na dodatna lako pristupačna mjesta u prostorima za goste i VIP-zonama, čiji broj treba biti proporcionalan ukupnom broju raspoloživih mjesta u tim zonama.

Novi stadioni od samog početka trebaju biti projektirani u duhu ravnopravnosti i otvorenosti za sve posjetitelje - na njima treba predvidjeti velik izbor mjesta za posjetitelje s invaliditetom,

članove njihovih obitelji i prijatelje. Premda se obično smatra da je nerijetko veći izazov adaptirati postojeći stadion za takve inkluzivne uvjete, to je svakako ostvarivo uz dobro planiranje i pametna dizajnerska rješenja. Strategija ili poslovni plan pristupa treba ponuditi jasan raspored poboljšanja koja je potrebno implementirati u razumnom roku, te utvrditi obvezu svake zainteresirane strane da se postigne ravnopravan i otvoren pristup za sve posjetitelje (vidjeti poglavlje B za više informacija o zainteresiranim stranama).

U svim gledateljskim zonama trebaju biti osigurani adekvatni uvjeti za praćenje utakmica i drugih događanja - mjesta za sjedenje trebaju pružati sigurnost i služiti namijenjenoj svrsi. Posjetitelji sa svojih sjedaćih mjesta trebaju imati jasan, neometan pogled na ono što se odvija na stadionu. Trebaju biti u mogućnosti pratiti sve sa svojega mjesta, a da se ne moraju podizati i naprezati oči da bi pratili utakmicu; na taj način neće ometati ni pogled gledateljima oko sebe, osobito ako je riječ o ljudima ograničena rasta, djeci i osobama s invaliditetom.

Neprihvatljivo je gledateljska mjesta s ograničenim pogledom smatrati prikladnima za slabovidne i slijepe posjetitelje. Kao što je već spomenuto, obično se pogrešno misli kako takve osobe ne vide ništa, a to zapravo vrijedi samo za 18% njih. Neki slabovidni i slijepi posjetitelji preferiraju mjesta u nižim redovima da bi što bolje vidjeli unatoč ograničenom vidu (pritom često rabe dalekozor ili drugo optičko pomagalo) i/ili kako bi mogli čuti loptu i akciju na terenu zbog potpunijeg doživljaja igre. Bitno je, međutim, i tim posjetiteljima omogućiti da biraju gledateljske zone diljem stadiona.

Također, katkad se pogrešno pretpostavlja da slijepi i slabovidni posjetitelji trebaju sjediti jedni pored drugih. Takva ograničenja ne valja nametati kao pravilo, jer ona posjetitelja lišavaju izbora i nisu u duhu inkluzivnog pristupa. Iz istoga razloga usluga glasovnih komentara i slušalice ne bi trebali biti ograničeni

na pojedine zone, osobito zato što su prijenosni prijemnici i slušalice danas posvuda dostupni (poglavlje J:3 donosi više informacija o usluzi komentara).

Kao pomoć slabovidnim posjetiteljima, sva stadionska mjesta trebaju biti u vizualnom kontrastu s okolnim površinama. Osim toga, sa svih gledateljskih mjesta trebaju se nesmetano vidjeti ploče s rezultatima i video ekrani na kojima su jasno prikazane informacije o utakmici i pitanjima sigurnosti. No u slučaju kada to nije moguće, potrebno je točno odrediti gledateljska mjesta koja pružaju izravan pogled na informativne ploče i ekrane. Takva mjesta mogu biti od velike pomoći gluhim i nagluhim posjetiteljima koji možda ne mogu čuti informacije preko javnog razglasa. No opet, isto kao što je slučaj sa slijepim i slabovidnim posjetiteljima, ni gluhe i nagluhe posjetitelje ne treba rutinski grupirati jedne uz druge. Osim ako imaju dodatne, specifične prohtjeve u vezi pristupa, treba im omogućiti izbor mjesta diljem stadiona.

Postoji cijeli niz publikacija o preporučenim standardima u kojima se inkluzivnost nekog projekta određuje na temelju minimalnoga broja lako pristupačnih mjesta i mjesta povećane udobnosti koja su na raspolaganju na stadionu. U svojem tehničkom izvještaju pod nazivom Inkluzivni pristup Olimpijskim i Paraolimpijskim igrama, Međunarodni paraolimpijski odbor preporučuje da na stadionima na kojima se održavaju Olimpijske igre najmanje 0,75% cjelokupnog kapaciteta gledateljskih mjesta bude rezervirano za korisnike invalidskih kolica, a da dodatnih 0,75% budu mjesta povećane udobnosti. Te su preporuke u skladu s brojem korisnika invalidskih kolica i osoba smanjene pokretljivosti u Europi.

Međutim, za potrebe ove publikacije autori su se oslanjali na brojčane udjele mjesta za osobe s invaliditetom koje preporučuje tehnički izvještaj CEN/TR 15913 (Sadržaji za posjetitelje: Kriteriji planiranja gledateljske zone za posjetitelje

s posebnim potrebama), koji su nedavno ratificirale sve članice Europske unije, a objavio ga je Europski odbor za normizaciju (CEN).

U izvještaju CEN/TR 15913 navode se minimalne preporuke, ali kako je ranije već objašnjeno, pri inkluzivnom projektiranju stadiona bitno je ne ograničavati se minimalnim standardima, te iznaći način da se zadovolje potrebe rastućeg broja osoba s invaliditetom koje žele posjećivati utakmice i druga događanja. Drugim riječima, prilikom izgradnje novih stadiona treba misliti na budućnost. Kako posjetitelji stadiona budu sve točnije odražavali sastav šireg europskog društva, očekuje se da će porasti i broj osoba s invaliditetom koje žele dolaziti na utakmice sa svojim obitelji i prijateljima. U osobama s invaliditetom stoga treba vidjeti cijenjene korisnike, a u udobnosti pristupa ne samo moralnu dužnost nego i dobre poslovne mogućnosti. Slijedom toga, sve veći broj projekata odlučuje se za progresivni pristup zauzimajući se za fleksibilna rješenja u pogledu planiranja gledateljskih mjesta.

Mjesta s povećanom udobnošću i mjesta s olakšanim pristupom

Svaki stadion treba omogućiti mjesta s povećanom udobnošću za posjetitelje koji trebaju više mjesta. Takva mjesta trebaju pružiti dodatni prostor za noge, a poželjno je i da sjedala imaju naslone za ruke koji se po potrebi mogu ukloniti. Mjesta s povećanom udobnošću i mjesta s olakšanim pristupom trebaju imati i naslone za leđa, kao i sva mjesta na stadionima na kojima se igraju utakmice UEFA-inih natjecanja. Klupe i sportska sjedala ne dolaze u obzir.

Osobe smanjene pokretljivosti mogu imati problema sa savijanjem koljena ili im može trebati više prostora da dođu do sjedala uz pomoć pomagala za hodanje, i stoga je potreban dodatni prostor za noge. Tim je ljudima stajanje otežano, pogotovo dugotrajno, i ne mogu jednostavno mijenjati položaj. S mjesta povećane udobnosti gledatelj mora imati dovoljno dobru liniju vidljivosti, koju ne zaklanjaju drugi posjetitelji koji stoje ispred ili bočno. Osobi s psom vodičem potrebno je dodatno mjesto za životinju ispred ili ispod sjedala. Takvim gledateljima također treba pružiti mogućnost izbora mjesta povećane udobnosti.

Mjesta s povećanom udobnošću i mjesta s olakšanim pristupom treba omogućiti u zonama koje su lako pristupačne; primjerice, na kraju redova, s malim brojem stuba, da bi lakše mogli prolaziti posjetitelji smanjene pokretljivosti. Posjetiteljima kojima su potrebna sjedala ove kategorije treba omogućiti da sjede uz druge navijače svoga omiljenog kluba u različitim zonama i kategorijama ulaznica, uključujući i prostore za goste, VIP-zone i direktorske lože. Takva gledateljska mjesta trebaju biti smještena u blizini sanitarnih čvorova i drugih sadržaja.

U tablici 1. prikazani su minimalni zahtjevi o količini mjesta povećane udobnosti i mjesta olakšanoga pristupa prema preporuci Europske komisije. To su minimalne brojke, ali temelje se na praktičnom iskustvu i preporučenim standardima koji se odnose na broj osoba s invaliditetom koje žele posjećivati utakmice i druga događanja na stadionu. U zonama gostoprimitstva i VIP-zonama uvijek treba predvidjeti dodatna mjesta povećane udobnosti (ne ulaze u kvotu za opće gledateljske zone).

Svaki novi stadion od početka treba biti usklađen s ovim minimalnim standardima. Za postojeće stadione treba provesti analizu pristupačnosti i pripremiti strategiju ili poslovni plan pristupačnosti da bi se izvela potrebna poboljšanja i zadovoljili postavljeni standardi u razumnom roku (više u poglavlju E).

Aдекватna mjesta povećane udobnosti i olakšanog pristupa mogu umanjiti potražnju za mjestima za korisnike invalidskih

Tablica 1. – Minimalni broj mjesta povećane udobnosti i olakšanog pristupa (CEN/TR 15913)

KAPACITET TRIBINE ILI STADIONA (SJEDEĆA MJESTA)	BROJ MJESTA POVEĆANE UDOBNOСТИ I OLAKŠANOG PRISTUPA
Manje od 10 000	1 na svakih 100 gledateljskih mjesta, no sveukupno ne manje od 6
10 000–20 000	100 + 5 na svakih 1 000 mjesta iznad 10 000
20 000–40 000	150 + 3 na svakih 1 000 mjesta iznad 20 000
40 000 ili više	210 + 2 na svakih 1 000 mjesta iznad 40 000

I:3

Mjesta za korisnike invalidskih kolica

kolica, ako su smještena u blizini posebnih parkirnih zona za invalidska kolica i skutere. Mnogi posjetitelji s invaliditetom možda žele putovati do stadiona u kolicima ili na skuteru, jer ne mogu dugo hodati, ali za vrijeme utakmice rado će se premjestiti na mjesta povećane udobnosti i olakšanog pristupa. Spremište za kolica i skutere korisno je jer se na taj način tijekom utakmice smanjuje gužva na pravcima kretanja. Mjesta povećane udobnosti i olakšanog pristupa mogu biti privlačna različitim kategorijama posjetitelja: ljudima s privremenim invaliditetom, starijim ljudima, trudnicama, djeci, itd.

U krugu od 40 m od mjesta povećane udobnosti ili olakšanog pristupa treba se nalaziti toalet pogodan za osobe s invaliditetom, po jedan na svakih 15 pristupačnih gledateljskih mjesta.

Usto je važno omogućiti obitelji i prijateljima posjetitelja s invaliditetom da sjede pored njega, a osoblje blagajne treba biti na raspolaganju zbog informacija o svim mjestima povećane udobnosti i olakšanog pristupa koja se nalaze na stadionu.

Korisnici invalidskih kolica trebaju imati na raspolaganju različita mjesta za sjedenje, da bi imali sličan izbor mjesta i kategorija ulaznica kao i drugi posjetitelji i kako ne bi bili izolirani od glavne zone tribine ili stadiona. Lokacija i dizajn gledateljskih područja za korisnike invalidskih kolica trebaju biti fleksibilni, imajući u vidu povećanu potražnju u budućnosti.

Nije prihvatljivo grupirati sve korisnike invalidskih kolica na jedno mjesto, ili mjesta namijenjena njima ograničiti samo na sektore za domaće navijače. Posjetitelji s invaliditetom ne razlikuju se od drugih posjetitelja, u smislu da žele imati izbor područja za sjedenje i da žele sjediti uz navijače svog omiljenog kluba. Isto tako, korisnici invalidskih kolica trebaju imati mogućnost sjedenja uz obitelj i prijatelje, kao i suputnika ili osobnog pomoćnika koji im pomaže da lakše pristupe stadionu, sadržajima i uslugama.

Suputnici i osobni pomoćnici uvijek trebaju sjediti pored korisnika invalidskih kolica. To je važno iz više razloga; ponajviše zbog toga što korisniku invalidskih kolica može biti otežano privući pozornost suputnika usred stadionske buke, a ne može se niti okrenuti prema njemu ako suputnik sjedi ispred ili iza njega. Mnogim osobama s invaliditetom u kolicima su kretnje ograničene, a neki od njih ne mogu se kretati uopće i ne mogu komunicirati bez teškoća. Stoga pored mjesta namijenjenog korisniku invalidskih kolica treba biti na raspolaganju izbor mjesta za suputnika i s lijeve i s desne strane. Fleksibilna mjesta za sjedenje

Slika 17. – Fleksibilna mjesta - stadiummk, Milton Keynes Dons FC, Engleska

također obitelji i prijateljima omogućuju da sjede jedni pored drugih. Može ih se brzo ukloniti kako bi dvoje ili više korisnika invalidskih kolica mogli sjediti zajedno, ili kako bi više prijatelja ili članova obitelji moglo sjediti uz osobu u invalidskim kolicima (vidi sliku 17.).

Mjesta za osobe u invalidskim kolicima također trebaju imati mogućnost da pored njih stanu manji skuteri za invalide (pod uvjetom da ne ometaju pogled i kretanje drugih posjetitelja). Skuteri su obično veći od ručnih i električnih invalidskih kolica, i nisu tako jednostavni za manevriranje. U svakom slučaju, posjetitelju koji rabi invalidska kolica treba biti omogućen lagan pristup do mjesta s kojega ima jasan pogled na nogometni teren i okolna područja stadiona. Može biti i u pratnji psa vodiča;

u tom slučaju treba omogućiti dodatni prostor da pas može biti uz vlasnika.

Iako je za pojedinog korisnika invalidskih kolica dovoljno omogućiti mjesto od najmanje 900 mm širine i 1400 mm dubine, preporučuje se da svako mjesto namijenjeno njima bude minimalne širine 1400 mm, da bi bilo dovoljno prostora za jednog suputnika ili osobnog pomoćnika da sjedi pored osobe u kolicima u pričvršćenom ili fleksibilnom sjedalu.

U slučajevima kada su većem broju korisnika invalidskih kolica namijenjeni posebni redovi ili platforme, iza njihovih mjesta za sjedenje treba biti zona slobodnog kretanja najmanje širine od 1200 mm, da bi dvije osobe u kolicima istovremeno mogle jednostavnim manevriranjem doći do svog mjesta, okrenuti se i proći jedna pokraj druge.

U krugu od 40 m od mjesta za korisnike invalidskih kolica treba biti toalet pogodan za osobe s invaliditetom, po jedan na svakih 15 korisnika invalidskih kolica.

U tablici 2. prikazani su minimalni zahtjevi o količini mjesta za korisnike invalidskih kolica prema preporuci Europske komisije. To su minimalne brojke, ali temelje se na praktičnom iskustvu i preporučenim standardima koji se odnose na broj korisnika invalidskih kolica koji žele posjećivati utakmice i druga događanja na stadionu. U prostorima za goste i VIP-zonama uvijek treba predvidjeti dodatna mjesta za korisnike invalidskih kolica (ne ulaze

u opću kvotu za takva mjesta). Fleksibilna mjesta za sjedenje, kakva su prikazana na slici 17., mogu biti dobro rješenje za takve zone.

Kao i u slučaju s mjestima povećane udobnosti i olakšanog pristupa, svaki novi stadion od početka treba biti usklađen s ovim minimalnim standardima. Za postojeće stadione treba provesti analizu pristupačnosti i pripremiti strategiju ili poslovni plan pristupačnosti da bi se uvela potrebna poboljšanja i zadovoljili postavljeni standardi u razumnom vremenskom roku (vidjeti poglavlje E).

Tablica 2. – Minimalni broj mjesta za korisnike invalidskih kolica (CEN/TR 15913)

KAPACITET TRIBINE ILI STADIONA (SJEDEĆA MJESTA)	BROJ MJESTA ZA KORISNIKE INVALIDSKIH KOLICA
Manje od 10 000	1 na svakih 100 gledateljskih mjesta, no sveukupno ne manje od 6
10 000–20 000	100 + 5 na svakih 1 000 mjesta iznad 10 000
20 000–40 000	150 + 3 na svakih 1 000 mjesta iznad 20 000
40 000 ili više	210 + 2 na svakih 1 000 mjesta iznad 40 000

I:4

Inkluzivni standardi gledateljskih mjesta

Za svakog posjetitelja važno je imati dobar pogled na nogometni teren i okolna područja da bi mogao nesmetano uživati u igri i ugodaju utakmice. To uključuje i sve posjetitelje na mjestima povećane udobnosti i olakšanog pristupa te zonama namijenjenima korisnicima invalidskih kolica.

Pogled na teren treba ostati jasan i potpun čak i ako tko od gledatelja ispred ili sa strane ustane na noge. To je osobito važno za posjetitelje s invaliditetom koji ne mogu ustati ili ne mogu duže stajati, mijenjati položaj ili se naginjati prema naprijed ili u stranu da bi imali bolji pogled. Od primarne je važnosti omogućiti adekvatne linije vidljivosti ponajviše za korisnike invalidskih kolica koji ne mogu ni kratko vrijeme stajati na nogama, paralizirani su, ili ne mogu micati glavom.

Najudaljenija točka terena ili igrališta ne smije biti više od 190 m udaljena od bilo kojeg gledateljskog mjesta ili područja, a liniju vidljivosti ne smiju ometati zapreke, ograde, rukohvati, krovni potpornji, stupovi ili kolumne.

Razmještaj mjesta za korisnike invalidskih kolica diljem stadiona utječe na linije vidljivosti osoba s invaliditetom i ostalih gledatelja koji sjede ili stoje u blizini. Mjesta za korisnike invalidskih kolica trebaju biti projektirana tako da korisnici mogu nesmetano vidjeti teren i okolne dijelove stadiona čak i kada su smješteni iza stajaćih mjesta, ili kada se ljudi ispred njih nakratko ustanu - primjerice, tijekom intoniranja himne ili dok se igrači zagrijavaju.

Kakvoća linije vidljivosti određuje se takozvanom C-vrijednošću. To je udaljenost po vertikali između linije vidljivosti jednog gledatelja i razine očiju gledatelja koji sjedi odmah ispred njega. Izračunavanje C-vrijednosti može biti složeno, pa taj posao treba

prepustiti osobi koja u potpunosti razumije osnovne principe i opću problematiku kakvoće vidljivosti.

$$C = \frac{D(N + R)}{D + T} - R$$

Gdje su vrijednosti:

C = C-vrijednost

D = horizontalna udaljenost od oka gledatelja do točke fokusa

N = visina čela (vertikalne strane stuba)

R = rastojanje po vertikali do točke fokusa

T = dubina reda sjedaćih mjesta

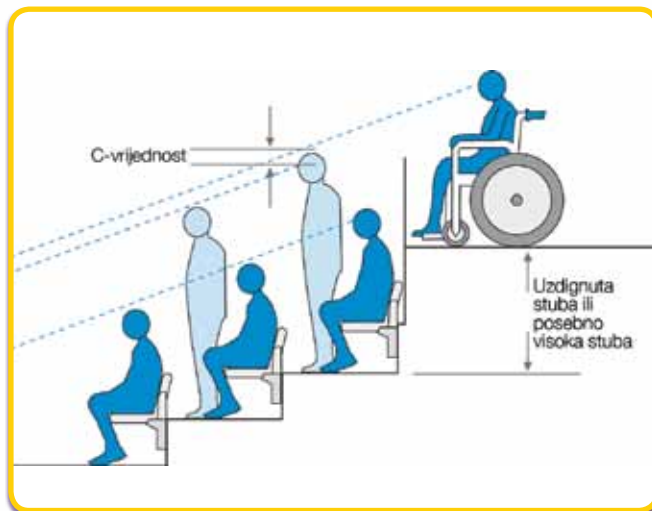
Kad je riječ o korisniku invalidskih kolica, preporučuje se da se pod razinom očiju misli na rastojanje po vertikali od središta kotača invalidskih kolica. Najčešće se pod visinom razine očiju smatra 1150 mm, a prosječnom visinom gledatelja koji stoji ispred - 1800 mm, iako se u praksi događa da je osoba koja stoji ispred viša, a osoba koja sjedi iza niža. Osobitu pozornost valja obratiti prilikom utvrđivanja srednjih vrijednosti za korisnike invalidskih kolica, jer se njihovi položaji dok sjede u kolicima mogu umnogome razlikovati; mnogi su od njih niskoga rasta ili ne mogu sjediti u ispravnom položaju.

Općenito je prihvaćeno da se zadovoljavajuća norma vidljivosti postiže kada C-vrijednost iznosi 90 mm ili više (za sve nove tribine). C-vrijednost manja od 90 mm smatra se prihvatljivom samo u iznimnim okolnostima; primjerice, kada je prekoračeno preporučeno maksimalno rastojanje do točke fokusa.

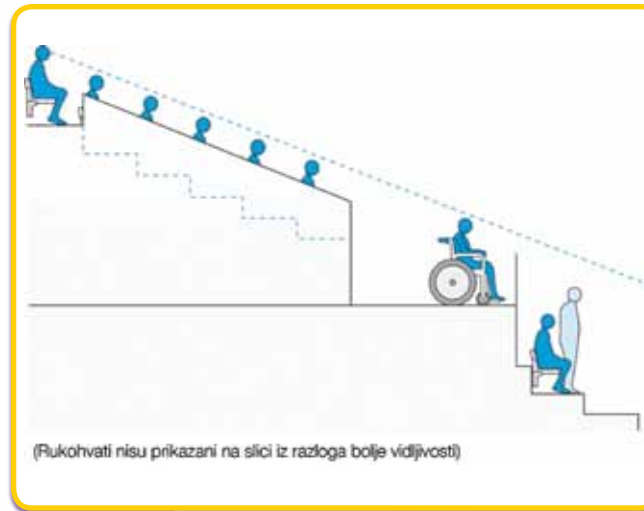
Posve je očekivano da tijekom uzbudljivih trenutaka utakmice neki gledatelji ustanu na noge sa svojih sjedala i na taj način zakrče pogled posjetiteljima s invaliditetom koji sjede iza njih ili sa strane. Da bi se kreirala prihvatljiva linija vidljivosti ponajviše za invalide u kolicima, potrebno je ugraditi posebno visoku stubu koja katkad može biti i višestruko viša od obične stuba. CAFE preporučuje minimalni uzdignuti položaj koji omogućuje osobama u invalidskim kolicima da vide što se odvija na terenu preko gledatelja koji stoje u redu izravno ili dijagonalno ispred njih (kao što je prikazano na slikama 18. i 19.). Minimalna preporučena visina uzdignute stuba iznosi 1200 mm. Međutim, izračuni linije vidljivosti vrlo su složeni i ne postoje univerzalna rješenja. Dizajneri mogu predložiti niže stuba, ali u tom slučaju moraju dokazati da se njima postižu prihvatljivi standardi vidljivosti (C-vrijednost).

Korisnici invalidskih kolica u svakom trenutku trebaju imati jasan pogled na cijeli teren i okolna područja, osobito kada gledatelji koji sjede direktno ili dijagonalno ispred njih ustanu na noge.

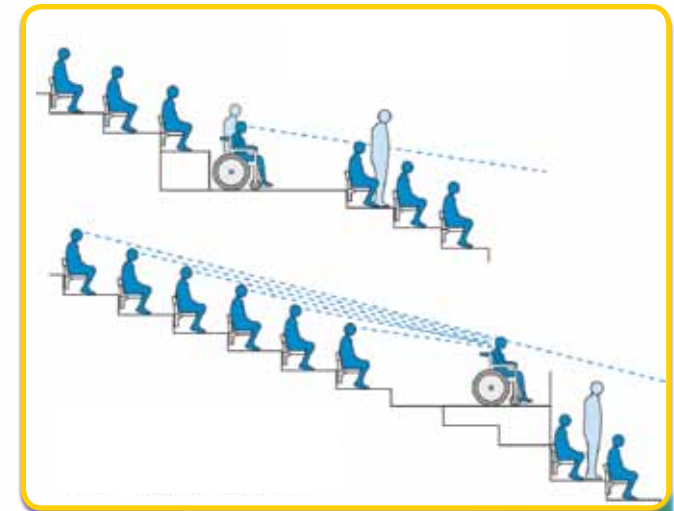
Važno je da i za suputnika ili osobnog pomoćnika koji sjedi uz osobu s invaliditetom C-vrijednost ne bude ništa manja nego kod ostalih gledatelja. Isto tako treba misliti i na gledatelje bez invaliditeta koji sjede iza ili pored korisnika invalidskih kolica i pobrinuti se za to da na njihovu liniju vidljivosti ne utječe osoba u invalidskim kolicima ili njezin suputnik. Slika 20. ilustrira niz neadekvatnih i neprihvatljivih rješenja za gledateljska mjesta s lošom linijom vidljivosti.

Slika 18. – Linija vidljivosti korisnika invalidskih kolica

Slika 19. – Prihvatljivi standard vidljivosti za mjesta korisnika invalidskih kolica u srednjim redovima (ispred prolaza na tribinu, pored gledatelja bez invaliditeta)

Slika 20. – Neadekvatne i neprihvatljive linije vidljivosti s lokacija u srednjim redovima (iz vodiča "Pristupačni stadioni")

1:5

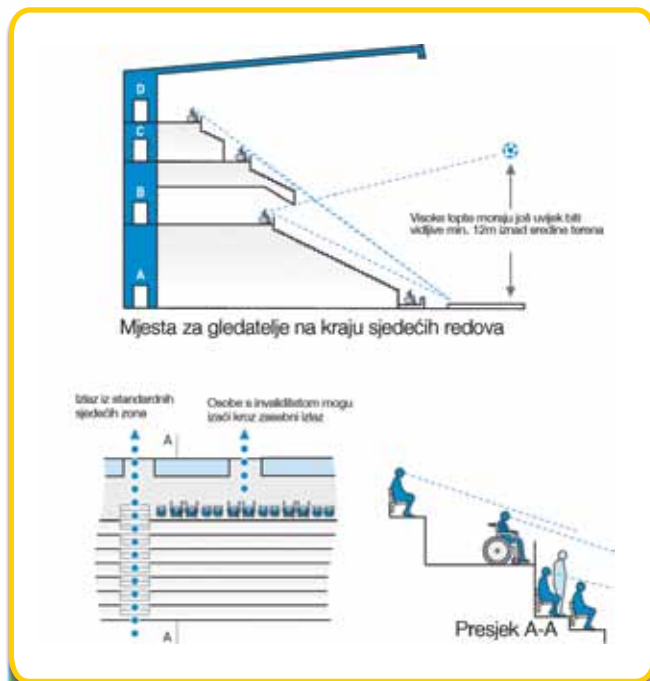
Gledateljska mjesta u gornjim redovima

Posjetiteljima s invaliditetom treba omogućiti izbor koji uključuje i gledateljska mjesta u povišenim zonama s pristupačnim sanitarnim čvorovima i zonama za konzumaciju hrane i napitaka. Mjesta u najvišim redovima često su se smatrala neprikladnima za posjetitelje s invaliditetom zbog bojazni da ih složenost pristupa i izlaza iz takvih zona dovodi u nepotrebnu opasnost. No zahvaljujući pametnim projektantskim rješenjima koja jamče inkluzivniji pristup, to je sada stvar prošlosti.

Posjetitelji s invaliditetom općenito preferiraju povišene položaje jer im pružaju bolji zaklon od padalina i sunca, kao i bolji pogled na utakmicu, pod uvjetom da liniju vidljivosti ne narušavaju krovovi i svodovi.

Mjesta u zadnjim redovima galerije mogu iz nekoliko razloga biti idealno rješenje za osobe u invalidskim kolicima: pružaju savršenu liniju vidljivosti a da nimalo ne narušavaju liniju vidljivosti drugih gledatelja, lako su pristupačna i osobito prikladna u slučaju evakuacije te, što je najvažnije, projektantu pružaju priliku da horizontalno proširi gledateljsku zonu koliko god je potrebno kako bi se osigurala potrebna količina mjesta za gledatelje u invalidskim kolicima.

Na tribinama s više galerija smještaj u zadnjem redu niže galerije višestruko je prikladan za korisnike invalidskih

Slika 21. – Linije vidljivosti s povišenim gledateljskih položaja

kolica, kao što je prikazano na slici 21. Do takvih je mjesta relativno jednostavno omogućiti pristup dizalom.

Prostorni plan nekih objekata katkad dopušta učinkovit pristup stražnjim redovima gornjih galerija čak i s razine prve etaže. Projektanti stoga trebaju biti spremni posjetiteljima s invaliditetom osigurati gledateljske zone u gornjim galerijama, zajedno s dizalima i olakšanim pristupom sadržajima poput sanitarnih čvorova i zona za konzumaciju hrane i napitaka (vidi sliku 21).

1:6

Gledateljska mjesta u donjim redovima

Bez obzira na to što osobama s invaliditetom treba osigurati gledateljska mjesta u nižim redovima i pristupačna mjesta na običnim tribinama, dizajnerima i upraviteljima stadiona dužnost je pobrinuti se za to da svi posjetitelji imaju ravnopravan izbor, pri čemu posjetiteljima s invaliditetom u svim gledateljskim zonama treba omogućiti adekvatan pristup drugim područjima poput sanitarnih čvorova i zona za konzumaciju hrane i napitaka.

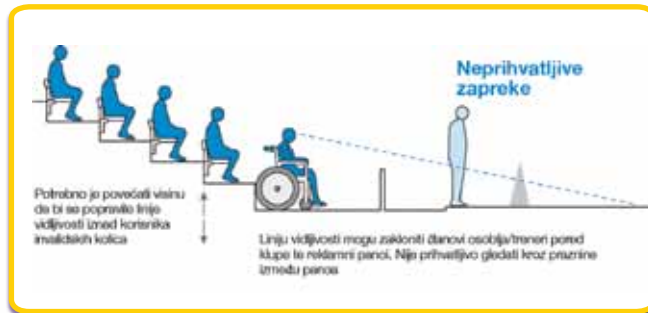
Iako određeni broj slabovidnih posjetitelja možda i dalje preferira mjesta u donjim redovima da bi čuli zvuk lopte i aktivnost na terenu, što im olakšava praćenje utakmice, u donjim redovima treba osigurati najviše 25% mjesta za korisnike invalidskih kolica i najviše 25% mjesta s povećanom udobnošću.

Liniju vidljivosti u donjim redovima za vrijeme utakmice mogu omesti članovi osoblja, igrači, treneri, novinari, klupe rezervnih igrača i reklamni panoi (slika 22.); prilikom projektiranja mjesta za korisnike invalidskih kolica i pokretljive osobe s invalidnošću posebno treba izbjegavati zone iza golova i klupa za rezervne igrače (na liniji do 16 m, uključujući i tehničku zonu), jer takvim je gledateljima teško mijenjati položaj radi bolje linije vidljivosti.

Gledateljske zone za posjetitelje s invaliditetom trebaju biti zaštićene od kiše, vjetrova i sunca. Međutim, iako prekrivene zone u donjim redovima pružaju prednost određenim

1:7

Gledateljska mjesta u srednjim redovima

Slika 22. – Linije vidljivosti iz donjih redova

posjetiteljima s invaliditetom, krovovi i svodovi mogu narušiti liniju vidljivosti posjetitelja u redovima iza njih, zbog čega te redove treba povisiti. U svakom slučaju, treba povisiti prvi red gledateljskih mjesta da bi se osigurao adekvatan pogled kako za osobe s invaliditetom, tako i za ostale posjetitelje.

Kako je prikazano na slici 20, prostori u sredini gledateljskih galerija mogu prouzročiti niz problema za projektante i upravitelje stadiona kada je u pitanju planiranje mjesta za osobe u invalidskim kolicima.

Gledateljska platforma odmah ispred prolaza na tribinu može pružiti izvrsnu vidljivost korisnicima invalidskih kolica, ali treba uzeti u obzir da takav razmještaj remeti dijagonalne linije vidljivosti drugih gledatelja, koji sjede iza ili bočno. Dobro rješenje mogla bi biti kontinuirana horizontalna platforma po cijeloj duljini tribine - na taj se način može izbjeći narušena vidljivost po dijagonali. Takve platforme mogu biti i idealno mjesto za ugradnju prijenosnih i fleksibilnih mjesta za sjedenje (vidjeti poglavlje 1:8). U tim slučajevima valja razmotriti postavljanje barijere koja bi spriječila posjetitelje bez invaliditeta da prelaze u zonu za korisnike invalidskih kolica i uzrokuju zastoje, narušavaju vidljivost te ugrožavaju opću sigurnost.

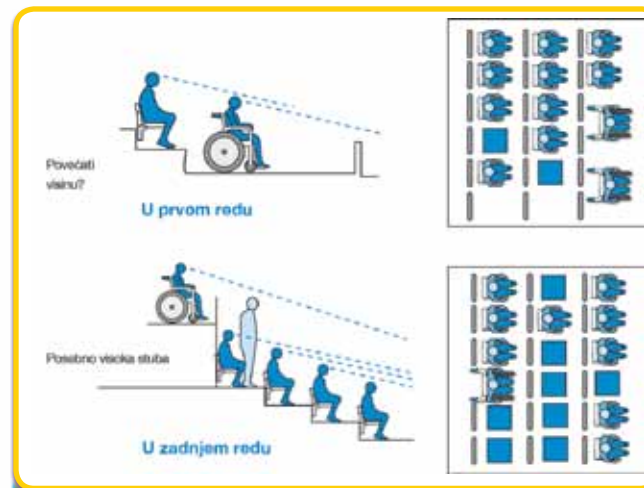
I:8

Fleksibilna mjesta za sjedenje

Dodatna, privremena mjesta za korisnike invalidskih kolica na novim i postojećim stadionima mogu se dobiti demontiranjem sjedala, pod uvjetom da pored njih ostanu učvršćena sjedala za sputnike i osobne pomoćnike, a prostor, standardi vidljivosti i mogućnosti pristupa sadržajima budu jednaki kao i za trajna mjesta za korisnike invalidskih kolica.

Takva fleksibilnost može poslužiti kada je potrebno osigurati mjesta za korisnike invalidskih kolica i njihove prijatelje i obitelj, ili u slučaju da dvoje korisnika žele sjediti jedan pored drugoga. Osim toga, fleksibilna mjesta su dobro rješenje u slučajevima kada minimalni raspoloživi broj mjesta za korisnike invalidskih kolica nije dovoljan.

Još jedno prihvatljivo "fleksibilno" rješenje ugradnja je sjedala koja se mogu podići i spustiti (ali su čvrsto fiksirana) u posebnim područjima za korisnike invalidskih kolica (slika 17.); ukoliko posjetitelji u kolicima nisu zauzeli sva takva mjesta, mogu ih upotrebljavati i osobe bez invaliditeta. No treba uzeti u obzir to da se ulaznice za utakmicu obično prodaju do samoga početka, a katkad i nakon početka utakmice, i mogu ih kupovati i osobe s invaliditetom i bez invaliditeta. To znači da u svakom trenutku trebaju biti na raspolaganju minimalni standardni zahtjevi za količinom mjesta za invalide u kolicima, kako je prikazano u tablici 2. Osim toga, u svakoj gledateljskoj zoni treba osigurati udoban pristup i pravce kretanja za maksimalan broj korisnika invalidskih kolica; u tom je slučaju možda najbolje rješenje predvidjeti fleksibilna gledateljska mjesta samo u

Slika 23. – Fleksibilne gledateljske zone

prednjim ili zadnjim redovima galerije. Na tim je mjestima jednostavnije osigurati veći prostor za kretanje gledatelja.

Ukoliko projektanti razmatraju korištenje fleksibilnih mjesta, moraju uzeti u obzir preporuke za vidljivost iz viših redova i postavljanje povišenih stuba (kao što prikazuje slika 18), s obzirom na to da smještaj korisnika invalidskih kolica u prvim ili zadnjim redovima gledateljske zone ozbiljno utječe na pitanja linije vidljivosti. Na slici 23 prikazana su fiksirana mjesta u prednjem redu donje galerije i neiskorišteni dijelovi pored njih, koje mogu zauzeti korisnici invalidskih kolica. U

prosjecku je glava osobe u invalidskim kolicima 40–60 mm viša i 200–300 mm bliža terenu nego glava gledatelja u fiksiranom sjedalu. Zbog toga redovi iza zone s fleksibilnim mjestima trebaju biti povišeni da bi se nadoknadila razlika. Slično tome, ako su mjesta za korisnike invalidskih kolica u zadnjem redu, visina toga reda mora odgovarati liniji vidljivosti koja uzima u obzir to da gledatelji ispred mogu ustati (slika 23.).

Projektanti moraju imati na umu i rizik od toga da se u srednjim i prednjim redovima gledateljskih galerija dio posjetitelja može premještati naprijed; stoga je potrebno razmotriti postavljanje barijera koje će umanjiti sigurnosni rizik za korisnike invalidskih kolica.

I:9

Stajaća mjesta

Stajaća mjesta zabranjena su u većini UEFA-inih natjecanja. Međutim, u slučajevima kada su ona ipak dozvoljena, potrebno je i posjetiteljima s invaliditetom omogućiti pristup njima. Na nekim su stadionima predviđene velike zone sa stajaćim mjestima; ukoliko prilikom njihove organizacije nisu uzeti u obzir interesi osoba s invaliditetom, vrlo lako može doći do neravnoteže između količine gledateljskih mjesta predviđenih za osobe s invaliditetom i cjelokupnog kapaciteta stadiona.

Na novim stadionima koji nude mjesta za stajanje, projektanti se moraju pobrinuti za to da ispune sve one zahtjeve za dobrim razmještajem gledatelja, kakvoćom linije vidljivosti i otvorenim pristupom, koji vrijede i za zone sa sjedaćim mjestima. U stajaćim je zonama također potrebno osigurati i ravne površine za korisnike invalidskih kolica koje žele biti uz svoje prijatelje i članove obitelji.

Na postojećim stadionima treba prihvatiti pristup otvorenosti za sve posjetitelje s invaliditetom, pri kojemu projektanti i upravitelji stadiona nalaze načine za omogućavanje pristup stajaćim mjestima osobama s invaliditetom, a da pritom ne naruše linije vidljivosti i razinu sigurnosti ostalih posjetitelja.

I:10

Događanja u dane bez utakmica

Prilikom donošenja odluka vezanih za gledateljske zone, mjesta povećane udobnosti i mjesta olakšanoga pristupa, mjesta za korisnike invalidskih kolica i posebne udobnosti za osobe s invaliditetom, projektanti i upravitelji stadiona trebaju uzeti u obzir to kakav će utjecaj te odluke imati na ostala događanja koja se održavaju na stadionu. Primjerice, gledateljska zona na jednom kraju stadiona

koja je savršeno pristupačna za vrijeme utakmice može biti posve neupotrebliiva ako se ispred nje montira privremena pozornica za potrebe koncerta.

Za sva relevantna pitanja valja se posavjetovati s lokalnim udrugama osoba s invaliditetom, kao i organizatorima događanja.

PRUŽANJE PRISTUPAČNIH INFORMACIJA

J:1	Informacije u drugim formatima	74
J:2	Izlaženje u susret nagluhim i gluhim osobama	77
J:3	Audio komentari	79

en Thoir 6

P

Stand 6

K P

⠠⠠⠠ ⠠⠠⠠⠠ ⠠⠠⠠⠠ ⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠⠠

Informacije u drugim formatima

Nogometni klubovi i upravitelji stadiona trebaju razmotriti mogućnost izravnog pružanja informacija o svojim sadržajima i uslugama lokalnim udrugama osoba s invaliditetom - na taj način stječu potporu šire zajednice i privlače nove gledatelje i posjetitelje. Klubovi bi također trebali imati pristupačnu internetsku stranicu sa svim relevantnim informacijama za osobe s invaliditetom koje žele ići na utakmice ili posjećivati lokale u sklopu kluba, kao što su dućani, muzeji ili kafići.

Svatko ima pravo na informacije koje su javno dostupne. To uključuje i slabovidne, slijepe, nagluhe i gluhe osobe, te osobe s poteškoćama u učenju. Točne informacije su od ogromne važnosti za osobe s invaliditetom koje žele posjećivati utakmice i druga događanja, jer im omogućuju da sve unaprijed isplaniraju i budu spremni na eventualne teškoće oko pristupa s kojima se mogu susresti.

Slijepe i slabovidne osobe često su lišene mogućnosti da upoznavanja sa sadržajem tiskanih materijala, jer tih materijala nema u drugim formatima ili varijantama s krupnim slovima. Odgovarajuća ekonomična rješenja tih problema - knjižice s programima i informativni letci otisnuti krupnim slovima, kao i formati koji predstavljaju alternativu tradicionalnom tisku (izdanja na Braillevom pismu, zvučni zapisi, kompaktni diskovi, datoteke u MP3 formatu i posebne telefonske usluge) - omogućuju sve većem broju osoba s invaliditetom pristup informacijama o radu kluba i stadiona. Da bi se izabrala najbolja sredstva komunikacije, treba se konzultirati s lokalnim udrugama navijača s invaliditetom i udrugama osoba s invaliditetom.

Tekstualne informacije - preporuke za lakše čitanje

Većina nogometnih klubova nudi informacije pretežno u obliku tiskanih letaka i programa utakmica, te na službenim internetskim stranicama. Uz pomoć službene osobe za pitanja pristupačnosti (ili za probleme osoba s invaliditetom) potrebno je razraditi strategiju čiji je cilj pružanje informacija u pristupačnijim formatima.

Prije svega, nogometni programi često su tiskani fontom veličine 8.

Slabovidna osoba možda neće moći pročitati tekst tiskan takvim fontom i automatski će biti lišena ponuđene informacije.

Sitni font mnogim ljudima otežava čitanje standardnih programa utakmica, a tako je jednostavno i jeftino proizvesti pristupačnije materijale služeći se osnovnim principima pristupačnog dizajna. Sljedećih preporuka za lakše čitanje trebaju se pridržavati svi koji tiskaju materijale, uključujući i klupske letke i programe utakmica.

Kontrast

Za tekst i pozadinu najbolje je rabiti boje jakoga kontrasta. Dobri primjeri su crni ili tamnoplavi tekst na bijeloj ili žutoj pozadini, kao i bijeli ili žuti tekst na crnoj ili tamnoplavoj pozadini. Što je jači kontrast između pozadine i teksta, to će tekst biti čitljiviji. Primjer najboljeg kontrasta je crni tekst na bijeloj pozadini.

Boja slova

Tiskani materijal najlakše se čita u crno-bijelome obliku. Slova u boji najbolje je ograničiti na naslove, podnaslove ili za posebno istaknuti tekst.

Veličina slova

Što veće, to bolje. Slova trebaju biti krupna; idealne veličine između 12 i 18, ovisno o fontu koji se koristi (veličina slova varira od fonta do fonta). Pri izboru veličine fonta treba misliti na publiku kojoj je tekst namijenjen. Ako se rabi veličina 12 ili manje, za slučaj potrebe treba imati na raspolaganju druge verzije dokumenta sa slovima veličine 14 ili više.

Skupina i stil fonta

Izbjegavajte složene i pretjerano dekorativne fontove. Visokostilizirane fontove, poput onih s ornamentalnim, dekorativnim ili rukopisnim stilovima najbolje je zaobići. Umjesto njih izaberite standardne fontove iz skupine sans-serif s lako prepoznatljivim velikim i malim slovima. Arial i Verdana dobar su izbor.

Stil slova

Tekstovi koji su pisani samo velikim slovima, podvučenim slovima ili u kurzivu teži su za čitanje. Jedna ili dvije riječi pisane velikim slovima su u redu, ali velika slova za cijeli tekst nisu dobro rješenje, kao ni podvučena slova i kurziv.

Razmak između slova

Slova ne smiju biti gusto zbijena; treba biti dovoljno prostora između njih. Valja izabrati font fiksirane širine umjesto fonta s proporcionalnim razmacima.

Razmjestaj teksta

Treba izbjegavati slaganje teksta oko ilustracija ako na taj način redovi teksta počinju na različitim mjestima. Slabovidne osobe teško se snalaze s takvim kompozicijama. Tekst također ne bi trebalo postavljati preko ilustracija ili tekstura jer to utječe na kontrast.

Obrasci

Slabovidne osobe obično imaju krupniji rukopis, stoga je korisno omogućiti dovoljno prostora za pisanje na obrascima. To može pomoći i ljudima s ograničenom pokretljivošću prstiju (primjerice pri bolestima poput artritisa).

Kakvoća papira

Rabite matirani papir radi manjeg odsjaja. Također, valja izbjegavati takve elemente koji odvlače pozornost poput vodenih pečata ili složenog dizajna pozadine. Idealan bi bio nepresvučeni papir težine 90 g ili više. Ako se prozire tekst s druge strane, to znači da je papir pretanak i tekst će biti težak za čitanje slabovidnoj osobi.

Jasan dizajn i jednostavnost

Na omotima izdanja rabite uočljive boje, veličine i oblike koji se lakše razlikuju.

Brailleovo pismo (brajica)

Neke slijepo i slabovidne osobe prolaze tečajevu čitanja Brailleova pisma. Preporučeni je standard omogućiti na zahtjev verzije dokumenata na brajici (odnosi se na dokumente koji se ne mijenjaju, primjerice, programska određenja).

Lokalne udruge osoba s invaliditetom možda su u mogućnosti tiskati jeftine kopije dokumenata na Brailleovu pismu; to je jednostavna opcija koju klubovi i stadioni mogu razmotriti. Međutim, većina slabovidnih i slijepih osoba ne čita Brailleovo pismo, te stoga to ne bi trebao biti jedini raspoloživi drugi format. Među druge mogućnosti spadaju zvučni zapisi i dokumenti velikog formata.

Zvučni zapisi i programi

Zvučne verzije publikacija mogu biti u obliku jednostavnih snimki koje proizvode samostalni suradnici ili lokalni dobavljači, a objavljuju se preko internetskih stranica prilagođenih za osobe s invaliditetom, podcasta, ili u obliku MP3 datoteka. Na taj način slabovidne i slijepe osobe imaju mogućnost pristupa publikacijama.

Dokumenti u elektroničkom obliku

To je financijski pristupačno rješenje koje su uveli neki nogometni klubovi i stadioni da bi mogli pružiti informacije svojim slijepim i slabovidnim posjetiteljima.

Prilikom pripreme materijala poput programa utakmica za izdavanje, može se izdati jednostavna tekstualna verzija u obliku dokumenta u programu Word za distribuciju putem e-pošte; dodatni troškovi pritom su minimalni ili nepostojeći. Važno je znati da mnoge dokumente u PDF-u većina softvera kojima se koriste slijepe i slabovidne osobe ne može pročitati, s obzirom na to da je bazični dokument u PDF-u tek slika ili skenirana kopija neke stranice. Dokumenti u elektroničkom obliku trebaju biti RTF ili DOC datoteke s minimalnim formatiranjem i grafikama.

Video, DVD i CD izdanja

Svi video i zvučni formati trebaju imati podslove ili prateći tekstualni opis ili skriptu sa sadržajem kako bi informacije bile dostupne nagluhim i gluhim osobama. Gdje god je to moguće, preporučeni je standard uključiti i tekstualnu kopiju scenarija ili dijaloga, titlova, znakovnog jezika i

verziju snimaka ili filmova u obliku glasovnog opisa (vidjeti poglavlje J:3 za više informacija o glasovnim komentarima).

Dizajn internetskih stranica

Internetske stranice idealna su prilika za nogometne klubove i stadione za promoviranje pristupačnih sadržaja i usluga namijenjenih navijačima i posjetiteljima s invaliditetom, te je stoga važno da se informacije o tome mogu lako pronaći i pročitati.

Internetske stranice trebaju biti pristupačne osobama s invaliditetom koje ne razlikuju boje, slabovidne su ili rabe posebne čitače ekrana ili softver s glasovnom aktivacijom. Softver s glasovnom aktivacijom katkad rabe osobe smanjene pokretljivosti koje se ne mogu služiti mišem ili tipkovnicom, dok čitače ekrana često rabe slijepe i slabovidne osobe koje ne mogu čitati sadržaj internetskih stranica.

Kreativno korištenje bojama i kontrastima može značajno poboljšati pristupačnost internetskih stranica slabovidnim osobama koje teže čitaju i slabije razlikuju tekst od boje pozadine. S druge strane, slike i uzorci u pozadini mogu uzrokovati probleme. Također, fotografije na internetskim stranicama uvijek trebaju pratiti tekstualni opis.

Organizacija internetskih stranica treba biti logična i jednostavna za praćenje. Uz bilo koju informaciju u zvučnom obliku treba biti ponuđena i skripta ili tekst za gluhe i nagluhe osobe. Za više informacija o dobrom dizajnu internetskih stranica, obratite se svojem lokalnoj udruzi osoba s invaliditetom ili CAFE-u.

J:2

Opremanje stadiona u skladu s potrebama nagluhих i gluhih osoba

Gubitak sluha daleko je najčešći oblik invaliditeta, koji se često previdi prilikom planiranja sadržaja i usluga. Gubitak sluha pogoršava se tijekom dužeg perioda i ljudi često nisu ni svjesni do koje im je mjere oštećen sluh. Sluh postupno gube ponajviše brojni stariji posjetitelji, te je stoga važno cijeli stadion opremiti pomoćnim slušnim uređajima.

Zaposlenici nogometnog kluba i stadiona, osobito svi oni koji rade u korisničkoj službi i na dan utakmice, trebaju biti obučeni i senzibilizirani za potrebe gluhih i nagluhih posjetitelja. Po mogućnosti nekoliko pripadnika osoblja i/ili volontera koji poznaju znakovni jezik treba biti na raspolaganju za vrijeme utakmica. Slično uobičajenim govornim jezicima, diljem Europe postoji nekoliko verzija znakovnoga jezika; lokalne udruge osoba s invaliditetom mogu pružiti savjete u vezi te problematike.

Mjesta poput blagajni, gdje su kupci staklom odvojeni od osoblja, treba opremiti kvalitetnim osvjetljenjem i nereflektirajućim staklom kako bi se izašlo ususret gluhim i nagluhim osobama koje umiju čitati s usana.

Osoblje blagajne, korisničke službe i linije za pomoć treba biti upoznato s lokalnim uslugama telefonskog prijevoda koje gluhim i nagluhim osobama omogućuju slanje i primanje poziva posredstvom telefonskog operatora koji

prevodi govor u tekst i obrnuto.

Ondje gdje je to izvedivo, osoblje kluba i stadiona treba biti spremno na mogućnost pisane komunikacije s ljudima koji ne mogu jasno komunicirati usmeno, ili uopće ne mogu komunicirati usmeno. Najčešće je za takvu komunikaciju dovoljno sa sobom nositi blok i olovku.

Treba imati na umu i potrebe gluhih i nagluhih osoba koje rabe pse vodiče (vidjeti poglavlje G:8 za više informacija o psima vodičima).

Zvučna indukcijska petlja

Sustav je u upotrebi. Molimo prebacite na poziciju T

Pojačavanje zvuka

Sustavi javnog razglasa

Uprava stadiona treba se pobrinuti za to da njihovi sustavi javnog razglasa odgovaraju potrebama gluhih i nagluhih posjetitelja. Jedan od najlakših načina da se to postigne povećanje je broja zvučnika u svakom dijelu tribine: što je nagluhi posjetitelj bliže zvučniku, to je manja potreba za pojačavanjem zvuka, a jasnoća je bolja.

Pomoćni slušni uređaji

Postoji cijeli niz pomoćnih slušnih uređaja na tržištu, a tehnologija se neprestano razvija i napreduje. Važno je stoga biti upoznat s najnovijom opremom tog tipa. Detaljnije savjete mogu pružiti lokalne udruge osoba s invaliditetom.

Najčešći i najjednostavniji pomoćni slušni uređaji su FM-sustavi i pasivni infracrveni sustavi.

FM-sustavi

FM-sustavi ili zvučne indukcijske petlje rabe se kako na velikim stadionima, tako i u osobnoj komunikaciji na uslužnim pultovima i šalterima. Iz specifičnog polja odašilje se slabi FM radijski signal, koji prima obični mikروفon i odašilje kroz FM-petlju. Korisnici mogu hvatati signal putem posebnog prijaimnika, FM radija ili T-sklopke, koju imaju gotovo sva suvremena slušna pomagala. Budući da se rabi radijska frekvencija, nikakva linija vidljivosti nije potrebna za rad FM-sustava. Ovo je najprikladniji pomoćni slušni uređaj za uporabu na stadionima i treba biti na raspolaganju u svim dijelovima stadiona i u svim uslužnim zonama.

Kao i svi izvori radijskih signala, FM-sustavi podložni su utjecaju drugih radijskih jedinica i atmosferskih uvjeta. Osim toga, budući da se ti signali odašilju putem otvorene

radijske frekvencije, takvi sustavi ne jamče pouzdanu vezu isključivo za nagluhe osobe. No bez obzira na to, zvučnim indukcijskim petljama trebaju biti opremljene sve gledateljske zone, blagajne, uslužni pultovi, recepcije, prodajna mjesta i zone gostoprimstva. Treba ih redovito testirati, a osoblje zaposleno u korisničkoj službi i za vrijeme utakmice mora se znati njima služiti.

Pasivni infracrveni sustavi

Tekstualne verzije govora i zvučnih informacija trebaju se prikazivati na glavnim video-ekranima, semaforima s rezultatima ili drugim ekranima razmještenima diljem stadiona.

Postoje dvije vrste titlova: kodirani, koje mogu vidjeti samo gledatelji koji ih dekodiraju ili aktiviraju, i otvoreni titlovi, to jest obični titlovi u obliku ispisa na ekranu ili semaforu (takvi se najčešće koriste na stadionima).

Titlovi se mogu puštati na bilo kojem semaforu ili video-ekranu koji može prikazivati javne najave, opće informacije i upute u izvanrednim okolnostima; ta praksa nadopunjuje sustav javnog razglasa radi pomoći naglušnim i gluhim posjetiteljima.

Sustavi upozorenja

Stadionski sustavi upozorenja obično se sastoje od signala za evakuaciju, najava putem sustava javnog razglasa i vizualnih uputa na semaforima. U većini situacija razumno je očekivati da će se gluhe i nagluhe osobe osloniti na druge posjetitelje i osoblje za pomoć u izvanrednim okolnostima. Međutim, postoje i situacije u kojima mogu

ostati sami (primjerice u toaletu). Stoga uprava stadiona treba razmisliti o postavljanju upozoravajuće svjetlosne signalizacije u takve prostorije.

J:3

Glasovni komentari

Preporuča se da utakmicu prate glasovni komentari kao pomoć slabovidnim, slijepim ili nagluhim posjetiteljima; takva usluga može se pokazati korisnom i za druge kategorije gledatelja. U interesu slijepih i slabovidnih osoba takva usluga treba sadržavati "opise događanja", a ne samo obične komentare; na međunarodnim utakmicama opisni komentari trebaju biti omogućeni na jezicima obje momčadi.

Glasovno-opisni komentari

Glasovno-opisni komentari trebaju sadržavati dodatne informacije za ljude koji ne vide samu igru ili aktivnosti koje se opisuju. To je dodatna naracija kojom se prenose sve važne vizualne informacije poput govora tijela, mimike, ugođaja, aktivnosti, odjeće (primjerice - boje dresa momčadi); kratko, sve što je važno da bi se prenijela priča, događaj i slike koje ga prate. Glasovno-opisni komentar u znatnoj mjeri podsjeća na stil kojim radijski komentator prenosi informacije. Prilično se razlikuje od televizijskog komentara; radijski slušatelji u potpunosti se oslanjaju na komentatorove opise, dok televizijski gledatelji primaju i vizualne informacije.

Slušatelji primaju komentatorske glasovne opise putem slušalice ili radijskih prijamnika. Postoji cijeli niz načina za pružanje ove usluge, a bitno je izabrati sustav koji korisniku nudi izbor. Najvažnije je da komentator ima iskustva u prenošenju glasovnih opisa. Mnogi posjetitelji koji se oslanjaju na glasovne opise utakmice preferiraju

komentatorski prijenos s lokalne radijske postaje, dok drugi biraju posebni stadionski sustav. U svakom slučaju nije prihvatljivo ponuditi televizijski komentar utakmice gledateljima koji nemaju nikakve koristi od dodatnih vizualnih informacija. Klubovi i stadioni trebaju se konzultirati s lokalnim navijačima s invaliditetom oko toga koje usluge preferiraju.

Fiksirani glasovno-opisni komentari

Neki stadioni nude glasovno-opisne komentare samo za određena gledateljska mjesta. Kod takvih fiksnih sustava posjetitelj s invaliditetom dobije slušalice koje treba uključiti u utor prijamnika koji se obično nalazi ispod sjedala. Slušalice također mogu biti fiksirane za sjedalo ili se dijele gledateljima prije utakmice. Ovaj sustav relativno je jednostavan za uporabu, ali ne može se smatrati dovoljno inkluzivnim jer posjetitelju s invaliditetom ne pruža nikakav izbor u vezi toga gdje i s kim će sjediti.

Prijenosni glasovno-opisni komentari

Već je spomenuto da se preporučenim standardom smatra primjena otvorenog pristupa na sve usluge i sadržaje; posjetitelje s invaliditetom ne treba ograničavati na određeni dio stadiona. Primjena ovakva sustava na usluge glasovno-opisnih komentara za slijepe i slabovidne posjetitelje rezultira prijenosnim sustavom.

Pri uporabi prijenosnog sustava glasovno-opisnih komentara, komentar prenosi radijski prijamnik kroz

slušalice koje se mogu rabiti bilo gdje na području stadiona. Prijenosni sustav slijepim i slabovidnim posjetiteljima omogućava izbor da sjede uz prijatelje i članove obitelji ili navijače omiljene momčadi, a ne isključivo u određenim područjima stadiona. Osim toga, ovakav sustav dostupan je i gostujućim slijepim i slabovidnim posjetiteljima.

Komentatorska oprema

Na tržištu postoji nekoliko vrsta opreme za glasovne komentare, uključujući i radijske sustave koji rade u određenoj pojasnoj širini na području stadiona (za njih obično nije potrebna licenca). Prijenosnik odašilje signal na korisnikov prijamnik, koji je obično mali, ručni uređaj u koji se uključe male ili velike slušalice, a pokreće ga baterija. Korisnik dobiva prijamnik (sa slušalicama) prije utakmice, a nakon nje ga vraća da bi se napunio za sljedeću utakmicu. Uprava stadiona treba uposliti osobu koja je odgovorna za testiranje i održavanje opreme između utakmica.

Ovakvi sustavi obično pružaju dobru kvalitetu zvuka u promjeru do 200 m (rastojanje od prijenosnika do prijavnika). Prijenosnik i prijamnik nude niz radijskih kanala koje korisnik može birati, a s njima se rukuje kao i sa standardnim prijenosnim radijskim prijavnici. Tehničko održavanje obično je jednostavno: prijavnici i prijenosnici napajaju se preko standardnih, punjivih ili jednokratnih baterija.

Jedino ograničenje ovog ručnog sustava prijavnika i slušalica je u proceduri distribucije i prikupljanja prije i nakon utakmice. Korisnici ih često moraju pokupiti i vratiti na određenim punktovima na stadionu, a mnogi stadioni

uzimaju od korisnika plog koji jamči siguran povrat opreme nakon utakmice.

Zahvaljujući nezaustavljivom razvoju tehnologije, sustavi za glasovne komentare stalno se poboljšavaju. Primjerice, posjetiteljima se već sada mogu dati jednokratne prijenosne jedinice s prijammikom i slušalicama koje su namijenjene prijmu glasovnih komentara na području stadiona. Te jedinice ne stoje mnogo, a prodaju se u klupskim dućanima ili se dobivaju uz ulaznice. Mnogi preferiraju ovakav sustav jer olakšava distribuciju prije utakmice i ne zahtijeva održavanje.

Za više informacija konzultirajte se s lokalnim udrugama navijača s invaliditetom i udrugama osoba s invaliditetom, ili kontaktirajte s CAFE-om.

Komentatori

Ključ dobre usluge glasovnog komentara u dobrom je komentatoru.

Osoba koja pruža uslugu glasovnog opisa treba biti posebno obučena za vjerno prenošenje događanja na terenu u svakom trenutku, umjesto govora o statistici ili taktici, ili dugačkog opisivanja prethodnih akcija. Obuka za dobar komentatorski stil počinje osnovama vizualnog opisivanja, nakon čega slijede lekcije kontrole glasa, tehnike, pripreme i osobitosti jezika i govora.

Na dan utakmice osobe koje pružaju usluge glasovnih komentara trebaju biti smještene u zoni za medije, s dobrim pogledom na teren i stadion, što im omogućuje točan opis svega što se na njima događa. Iskusan komentator

znat će opisati događanja na terenu, ugođaj na stadionu i tribinama; zahvaljujući tomu, slijepi i slabovidni posjetitelji moći će se potpuno uživjeti u sve aspekte utakmice.

Lokalne radijske postaje i drugi mediji mogu se angažirati oko pronalaska volontera koje se može obučiti za pružanje komentatorskih usluga tijekom utakmica.

No pomoć lokalne radijske postaje nije uvijek najbolje rješenje, jer mnoge slabovidne i slijepe osobe preferiraju poznati glas iskusnoga komentatora. Stoga je važno korisnicima omogućiti izbor između više rješenja; a osim toga, lokalna radijska postaja ne može uvijek osigurati uslugu glasovnog komentara.

K

PRISTUPAČNOST DRUGIH SADRŽAJA

K:1	Pristupačni toaleti	84
K:2	Prostorije za pružanje prve pomoći	90
K:3	Mjesta za konzumaciju hrane i napitaka	90
K:4	Direktorske lože i prostori za goste	91
K:5	Prodajni punktovi i druge komercijalne zone	91
K:6	Mediji	91

Osim samoga stadiona, svi sadržaji i usluge trebaju biti otvoreni i pristupačni svima. Posjetitelji s invaliditetom kao i svi drugi koji žele na dan utakmice kupovati stvari na prodajnim mjestima kluba te hranu i napitke. Mogu poželjeti kupovati pakete gostoprimstva, imati pristup restoranima i barovima, te naravno, služiti se toaletom.

K:1

Pristupačni toaleti

Od iznimne je važnosti osigurati adekvatne sanitarne čvorove za osobe s invaliditetom u svim dijelovima stadiona (uključujući i one koji se upotrebljavaju samo u dane kada nema utakmica), osobito za korisnike invalidskih kolica, koji se ne mogu koristiti sa standardnim toaleta. Pristupačni toaleti trebaju biti razmješteni posvuda po stadionu, što bliže dijelovima koje rabe posjetitelji i osoblje s invaliditetom. Takvi toaleti ne smiju se upotrebljavati kao spremišta, čak ni privremeno. Treba ih pravilno održavati i čistiti kako bi uvijek bili spremni za uporabu.

Stadionsko osoblje i podvornici trebaju se pobrinuti za to da posebne pristupačne toalete ne upotrebljavaju posjetitelji bez invaliditeta za vrijeme utakmice, u trenucima kada je potražnja na vrhuncu. Međutim, potrebna je pritom izvjesna dozaopreza, jer na mnogim osobama invaliditet nije lako uočljiv (primjerice, osobe koje rabe vrećice za kolostomiju (stomu) ili imaju nevidljivi invaliditet).

Prilikom planiranja potrebnog broja sanitarnih čvorova, projektanti trebaju uzeti u obzir vrijeme koje je potrebno osobi s invaliditetom za odlazak do toaleta (obično im treba više nego osobi bez invaliditeta), te potražnju za pristupačnim toaletima tijekom najvećih gužvi - poluvremena ili nakon završetka utakmice. Trebaju biti na raspolaganju i toaleti za oba spola, kako bi suputnik ili osobni pomoćnik suprotnog spola mogao ući po potrebi.

Pristupačni toaleti trebaju se jasno istaknuti s pomoću odgovarajućih oznaka, među koje spadaju i taktilne oznake za slijepu i slabovidne osobe (poglavlje G:6 donosi više informacija o oznakama pristupačnosti).

Vrata kabina trebaju biti opremljena jednostavnim zasunima za privatnost koji su ponajprije namijenjeni osobama s ograničenom pokretljivošću prstiju. Treba biti omogućeno otvaranje vrata jednom rukom, a kvaki i brava sklopljenom šakom. Ukoliko je moguće, najbolje je ugraditi brave i kvake s polugama. Kvae kuglastog ili ovalnog oblika treba izbjegavati jer su osobito teške za rukovanje ljudima koji imaju ograničenu pokretljivost prstiju, artritis ili slab hvat.

Sve kvake i drugi ugradbeni elementi na vratima trebaju biti u vizualnom kontrastu s površinom vrata kao pomoć slabovidnim korisnicima. Isto tako, sama vrata trebaju biti u kontrastu s okolnim zidovima.

Kao pomoć slabovidnim osobama, boje toaletnih blokova (uključujući pristupačne toalete) trebaju sadržavati kontrastirajuće boje i nijanse za podove, zidove, vrata, pričvrstne i ugradbene elemente. Primjerice, sve kvake i

drugi ugradbeni elementi na vratima trebaju biti u kontrastu s površinom vrata, a vrata trebaju biti u kontrastu s okolnim zidovima. Ako je WC-školjka bijele boje, poklopac bi trebao biti crne boje, a zidovi trebaju biti obojeni ako su dijelovi ugrađenog namještaja bijele boje.

Podovi trebaju biti od neskliskog materijala. Svaki pristupačni toalet treba imati signalni kabel koji se proteže gotovo do poda sa strane na kojoj se presjeda, da bi ga

osoba koja je pala na pod mogla lakše dosegnuti. Osim toga, na kraju kabela treba biti pričvršćena prstenasta hvataljka, a boja kabela i hvataljke treba biti u kontrastu sa zidovima (najčešće se rabi crvena boja). Nadohvat WC-školjke treba se nalaziti gumb za isključivanje u slučaju nehotečajne aktivacije signala. Stadionsko osoblje treba biti spremno odazvati se na signale za pomoć i uvijek sa sobom trebaju nositi ključeve da bi mogli otvoriti vrata toaleta u hitnim slučajevima.

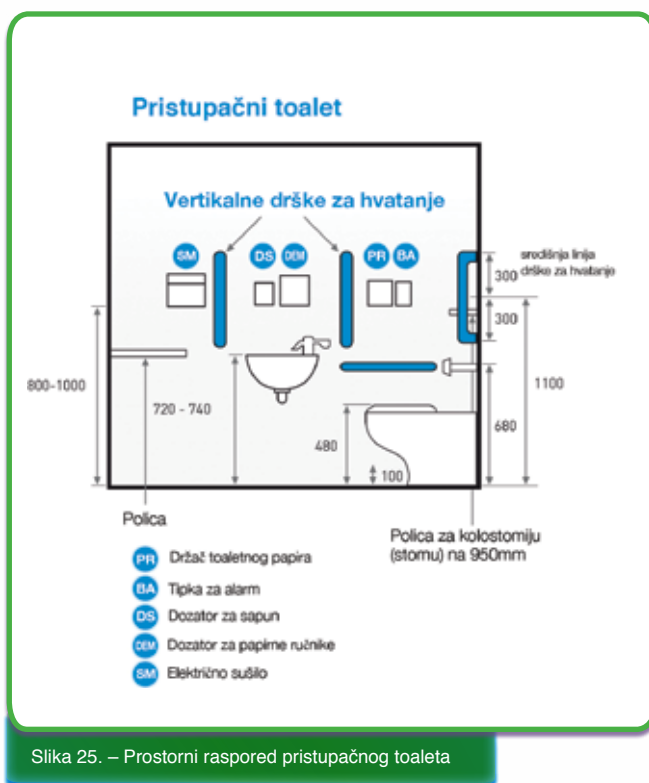
Slika 24. – Primjer pristupačnog toaleta

Toaleti s pristupom za korisnike invalidskih kolica

Dobrom praksom smatra se ugradnja barem jednog toaleta s pristupom za korisnike invalidskih kolica na 15 gledateljskih mjesta za korisnike kolica, i to što je bliže moguće zonama za korisnike invalidskih kolica. Horizontalna udaljenost od zone za korisnike invalidskih kolica do pristupačnog toaleta ne smije biti veća od 40 m, a put u svakom trenutku treba biti lako prolazan i oslobođen zapreka.

Toaleti s pristupom za korisnike invalidskih kolica trebaju imati dovoljno čiste površine poda da bi se korisnik mogao okrenuti za 180°, te kako bi mu suputnik ili osobni pomoćnik po potrebi mogao pomoći da se premjesti iz kolica na toalet. Čista površina poda (bez ikakvih zapreka i ograničenja koje uzrokuje, primjerice, namještaj) treba biti najmanje 2200 mm x 1500 mm. To je minimalni potrebni prostor koji omogućuje manevriranje kolicima po odjeljku. Važno je osigurati i prostor za premještanje od minimalno 750–900 mm odmah do WC sjedala.

Korisnici invalidskih kolica na razne se načine premještaju iz kolica na WC sjedalo, koristeći se pritom raznim kutovim ovisno o stupnju pokretljivosti. Ako u jednom bloku postoji više od jednog pristupačnog toaleta, trebaju nuditi različit razmještaj elemenata, za premještanje s desne ili s lijeve strane. Poluga za puštanje vode treba biti na visini od 800 mm na strani premještaja da bi bila nadohvat osobi smanjene pokretljivosti. Ali ukoliko je moguće, toalet treba biti opremljen automatskim (elektronskim) sustavom za puštanje vode. Time se eliminira potreba za posezanjem za polugom, čime se može riskirati pad sa sjedala.

WC sjedalo treba biti na visini od 450 mm radi lakšeg premještanja, a poklopac sjedala treba imati odgovarajući otklon pod kutom od 10-15° od vertikale, da bi mogao poslužiti kao naslon za leđa. U slučaju da ne postoji poklopac sjedala i da nema kotlića na koji se može osloniti, potrebno je ugraditi naslon za leđa; sam kotlić treba biti dobro pričvršćen za zid. Držač toaletnog papira treba biti nadohvat ruke (450–750 mm iznad poda); pritom su bolji konvencionalni, otvoreni držači, jer iziskuju minimalnu pokretljivost prstiju.

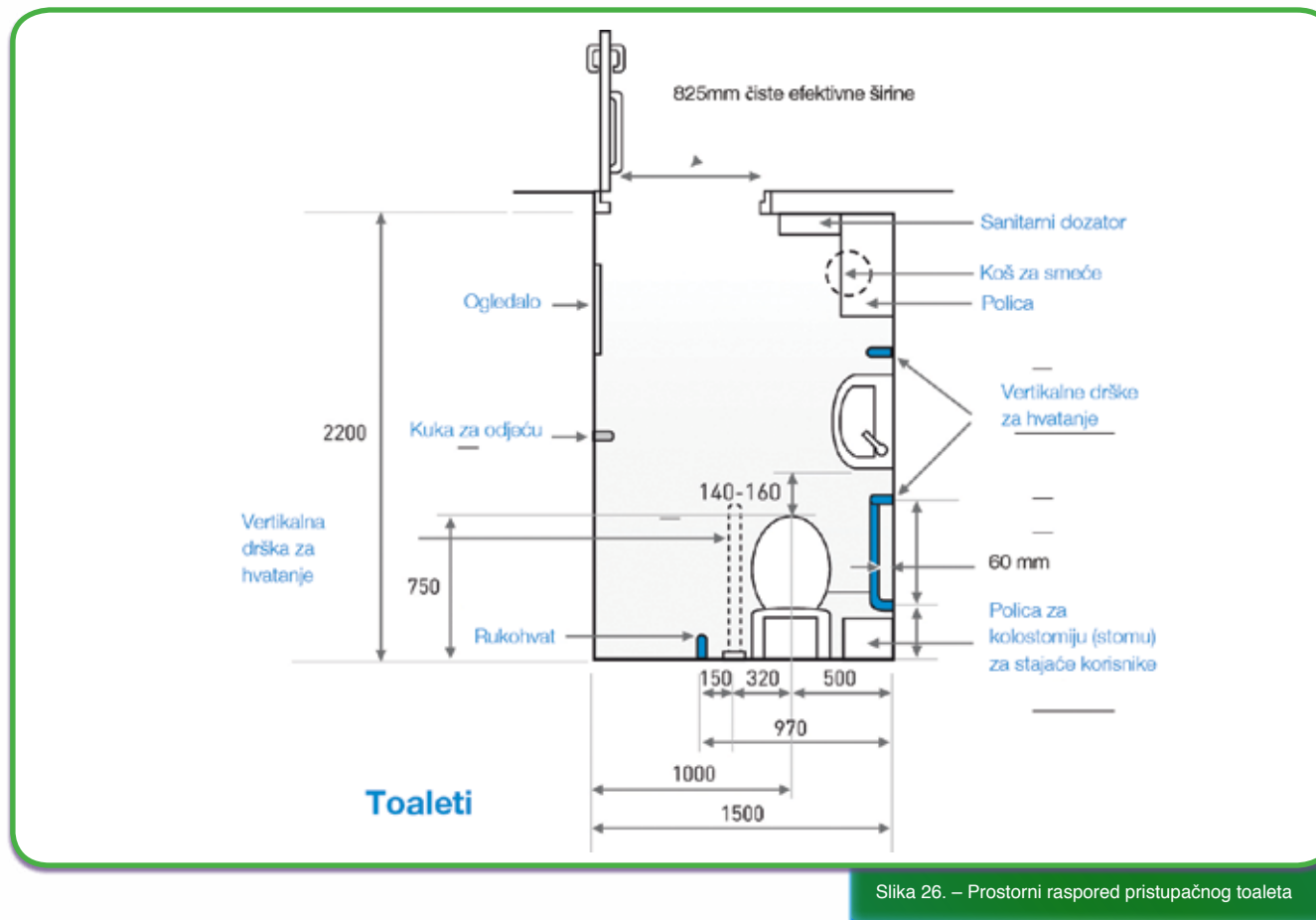
Toaleti trebaju biti opremljeni drškama za hvatanje u obliku slova L (750 mm po horizontali i po vertikali), koje su postavljene 230 mm iznad i 150 mm ispred sjedala. Svi učvršćeni potpornji i drške trebaju biti uravnoteženi. Kuka treba biti postavljena na dvije razine (1050 mm i 1400 mm iznad poda), a na visini od 750–950 mm treba biti mala polica koja se može dosegnuti sa sjedala; namijenjena je ljudima koji rabe posebne predmete poput rukavica ili vrećica za kolostomiju (stomu).

Mali umivaonik treba biti postavljen 720–750 mm iznad poda, i treba imati slaviniu iz jednoga dijela s polužnom mješalicom ili automatsku slaviniu (koja se aktivira pokretom) na strani umivaonika koja je najbliža toaletu. Umivaonik treba biti dostupan iz invalidskih kolica i sa sjedala toaleta, te dovoljno velik da bi pored korisnika mogao stati i pomoćnik. Može se razmotriti i postavljanje umivaonika podesive visine kako bi se udovoljilo većem rasponu osoba s invaliditetom.

Dozatori za sapun i papirne ručnike ili električna sušila trebaju biti nadohvat ruke, na visini od 920–1200 mm i otprilike 750 mm od srednje točke umivaonika. Trebaju biti jednostavni za rukovanje (tj. polužni, ili pak bez potrebe za rukovanjem). Preporučuje se ugradnja i velikog zrcala s osnovom na visini od 1000 mm, obično iza umivaonika, da bi se korisnici mogli dobro vidjeti.

Koševi za smeće i higijenske potrepštine ne smiju blokirati pristup toaletu i drugim elementima, ili zakrčiti slobodnu podnu površinu (uključujući i potrebno rastojanje od 600 mm ispred vrata, koje je nužno da se ona mogu povući prema sebi). Vrata se otvaraju prema van, a ne u slobodan prostor odjeljka. Ako to nije izvedivo jer bi se na taj način, primjerice, prepriječio pravac kretanja, dimenzije slobodne površine poda trebaju biti povećane na minimalno 3000 mm x 1500 mm da bi osoba u kolicima mogla pristupiti toaletu uz otvorena vrata. Osim toga, vrata koja se otvaraju prema unutra trebaju se moći otvoriti i prema van u hitnim slučajevima.

Treba izbjegavati automatske zatvarače vrata i zamijeniti ih sa 100-milimetarskom D-ručkom postavljenom na strani vrata za koju se povlači, 500 mm od uzglobljene strane vrata i 1000 mm od poda. S unutarnje strane vrata može se postaviti horizontalna poluga po cijeloj širini, kao pomoć korisnicima invalidskih kolica da zatvore vrata za sobom. Vertikalne ručke treba izbjegavati jer mogu zapeti za upravljačke kontrole električnih invalidskih kolica.

Valja razmisliti o postavljanju automatske rasvjete koja se aktivira kada je toalet zauzet, a za običnu rasvjetu prekidači trebaju biti ugrađeni unutar prostora toaleta, ne više od 1000 mm iznad poda, te nadohvat ruke po ulasku. Ondje gdje se rabi automatska rasvjeta sa sensorima koji se aktiviraju na pokret, treba omogućiti i rezervni prekidač za običnu rasvjetu. Sustave rasvjete s fiksnim trajanjem i automatskim gašenjem treba izbjegavati, jer osoba s invaliditetom može trebati više vremena nego što ovi sustavi omogućuju.

Pristupačni toaleti za osobe s invaliditetom koje se ne koriste invalidskim kolicima

Najmanje 10% odjeljaka (minimalno jedan) unutar toaletnog bloka treba biti namijenjeno osobama smanjene pokretljivosti. Takvi toaleti trebaju biti opremljeni pomoćnim potpornjima, te dovoljnih dimenzija za ljude koji rabe štake ili im je pokretljivost na drugi način smanjena, kao i za roditelje s malom djecom.

U muškim toaletima najmanje jedan pisoar po bloku treba biti namijenjen osobama smanjene pokretljivosti. Ondje gdje nema pregrada treba postaviti vertikalne ručke i potpornje. Pored toga, ispred svakog umivaonika treba biti slobodan prostor dimenzija 800 mm x 1100 mm, a rubovi umivaonika trebaju biti 780–800 mm iznad poda. Ukoliko je moguće, sa svake strane treba pričvrstiti vertikalne potporne ručke.

Toaleti u prostorijama prve pomoći

Toaletne kabine kojima su opremljene sve nove prostorije za pružanje prve pomoći trebaju biti pristupačne osobama s invaliditetom. Prilikom renoviranja postojeće prostorije prve pomoći, u nju ili pored nje treba postaviti toalet za osobe s invaliditetom.

Toaleti "Changing Places"

Pojedini nogometni klubovi nedavno su instalirali tzv. toalete "Changing Places". Ti toaleti nude mnogo više prostora i posebnu opremu za podizanje koju mogu rabiti osobe s invaliditetom čije su potrebe toliko složene da nerijetko trebaju pomoć dvoje asistenata. Ugradnjom toaleta "Changing Places" omogućuje se dolazak na utakmicu onim osobama s invaliditetom koje se u protivnom slučaju ne bi mogle služiti toaletom i preodjenuti se uz pomoć suputnika.

Ovi su toaleti obično opremljeni fiksnim, tračnim ili mobilnim sustavom podizanja, koji asistentima omogućuje da s pomoću dizalice prenose osobu s invaliditetom do različitih sadržaja unutar toaleta. U sklopu toaleta postoji i prošireni prostor prikladan za korisnike velikih, složenih invalidskih kolica, poput onih s podignutim potpornjima za noge, preklopnim sjedalom ili ugrađenim spremnicima za kisik.

U toaletu treba biti postavljena i klupa za presvlačenje - stabilna platforma prikladna za presvlačenje odraslih osoba i djece. Preporučljivo je da bude prilagodljive visine i da se njome može upravljati ručno ili s pomoću električnog sustava; klupa može biti pričvršćena za zid ili može slobodno stajati na podu. U svrhu veće udobnosti pomoćnika i manjeg pritiska na njihova leđa, valja se pobrinuti za to da je klupa za presvlačenje na odgovarajućoj i sigurnoj visini koja se može regulirati.

Sadržaji poput toaleta "Changing Places" nisu prilagođeni za samostalne korisnike invalidskih kolica, nego za osobe s invaliditetom koje imaju daleko kompleksnije potrebe, a žele prisustvovati nogometnim utakmicama. Stoga klubovi ovisno o vlastitim mogućnostima trebaju razmotriti postavljanje takvih toaleta na stadione. Podrobnije savjete o projektiranju i ugradnji toaleta "Changing Places" i sličnih sadržaja možete potražiti od lokalne udruge osoba s invaliditetom ili se možete obratiti CAFE-u.

Slika 27. – Primjer toaleta "Changing Places"

**"Changing Places" je britanski konzorcij u koji ulaze dobrotvorna društva Mencap i PAMIS, gradsko vijeće Nottinghama, lokalna vijeća Dumfriesa i Gallowaya (Škotska), skupina potpore inicijativi Valuing People Ministarstva zdravstva, vlada Škotske i Centar za pristupačni okoliš (Centre for Accessible Environments). Više detalja o "Changing Places" možete naći na stranicama: <http://www.equalaccess.com.au/news/180/> i <http://www.mencap.org.uk/node/7141>.

K:2

Prostorije za pružanje prve pomoći

Prostorije za pružanje prve pomoći trebaju biti prikladne kako za posjetitelje i članove osoblja s invaliditetom, tako i za one bez invaliditeta. Osim toga, trebaju biti lako prepoznatljive s pomoću jasnih oznaka. Ulaz i prostorija trebaju biti dovoljno veliki za prolaz osobe u kolicima i njezinog suputnika ili pomoćnika, uzimajući pritom u obzir mogućnost da bilo tko od njih dvoje može zahtijevati prvu pomoć.

Za prijatelje ili članove rodbine osoba smanjene pokretljivosti trebaju biti na raspolaganju pristupačna

(lako dostupna) sjedala s naslonima za ruke. Osobama smanjene pokretljivosti ili ograničenoga rasta također je nužan krevet za pregled s podesivom visinom.

Kao i uvijek, važan je dobar vizualni kontrast između cjelokupne opreme prostorije prve pomoći i okolnih površina, kao pomoć slabovidnim pacijentima ili njihovoj pratnji.

Prostorija prve pomoći treba biti barem u blizini pristupačnog toaleta i/ili toaleta "Changing Places" (poglavlje K:1 donosi više informacija), ali idealno bi bilo da svaka prostorija prve pomoći ima vlastiti toalet.

Uprava stadiona treba se pobrinuti o proceduri djelovanja u izvanrednim okolnostima koja omogućuje osobi s invaliditetom siguran put do prostorije prve pomoći iz bilo kojeg dijela stadiona, osobito iz onih dijelova koji su namijenjeni korisnicima invalidskih kolica.

Cjelokupno osoblje i volonteri službe prve pomoći trebaju biti upoznati s pravilima ophođenja s osobama s invaliditetom te proći obuku o važnosti dobrog pristupa; moraju znati pomoći osobama s invaliditetom i komunicirati s njima, bilo da je riječ o pacijentu ili njihovim prijateljima i rodbini.

K:3

Mjesta za konzumaciju hrane i napitaka

Osobe s invaliditetom trebaju imati mogućnost da se samostalno i bez poteškoća koriste uslugama objekata za konzumaciju hrane i napitaka, uključujući i samoslužna prodajna mjesta. Barovi i uslužni pultovi trebaju biti u blizini gledateljskih zona za osobe s invaliditetom te pristupačni svim posjetiteljima, uključujući korisnike invalidskih kolica te slijepo i slabovidne osobe.

Treba imati na umu činjenicu da posjetitelji s invaliditetom mogu naići na teškoće pri korištenju s toaletima i sadržajima za konzumaciju hrane i napitaka tijekom ograničenog perioda poluvremena, kada su pravci kretanja po stadionu najzakrčeniji. U tom slučaju bilo bi dobro omogućiti uslugu narudžbe i dostave hrane i napitaka za posjetitelje s invaliditetom, koju bi organizirali uvježbani volonteri i osoblje. Dobro rješenje mogu biti i usluge raznošenja hrane i napitaka po gledateljskim zonama za osobe s invaliditetom. Međutim, stadionski sadržaji sami po sebi trebaju biti koliko god je moguće otvoreni i pristupačni da bi posjetitelji s invaliditetom mogli bez problema posjećivati mjesta za konzumaciju hrane i napitaka zajedno s ostalim posjetiteljima.

Pultovi i barovi trebaju biti projektirani tako da u svrhu udobnosti korisnika invalidskih kolica njihov donji dio nije uzdignut više od 850 mm iznad razine poda, a slobodan prostor ispod njega treba sezati do minimalno 700 mm iznad poda. To se može postići ravnim plohami i sjedalima

koja se mogu ukloniti (iako sjedala ne moraju uopće biti nužna), čime se izlazi u susret korisnicima invalidskih kolica. Iz istog je razloga poželjno da su noge ili potpornji stolova uvučeni od krajeva stola. Treba omogućiti i dovoljan broj sjedala s naslonima za ruke kao pomoć pri sjedanju i ustajanju za invalide koji mogu hodati.

K:4

Direktorske lože i prostori za goste

Kao što je ranije objašnjeno, sve stadionske zone - uključujući VIP-zone, direktorske lože, korporativne zone i prostore za goste - trebaju biti pristupačne osobama s invaliditetom, zajedno s pripadajućim sadržajima. Stoga principe inkluzivnoga dizajna treba primijeniti i na ove dijelove stadiona, a po potrebi treba uvesti i poboljšanja kojima se jamči ravnopravan pristup.

K:5

Prodajni punktovi i druge komercijalne zone

Brojni nogometni klubovi i stadioni imaju vlastita prodajna mjesta na kojima se prodaju klupski artikli i memorabilije, i to je postao važan izvor prihoda. Neki stadioni imaju i svoje muzeje i konferencijske dvorane koji su često otvoreni i u dane kada nema utakmica. Važno je da su svi ti prostori potpuno pristupačni, jer posjetitelji s invaliditetom jednako kao i svi ostali žele kupovati dresove i ostale artikle, a možda također žele pohađati klupska događanja i druge aktivnosti. Nepristupačnost prodajnih mjesta osobama s invaliditetom povlači za sobom gubitak kupaca, kako među samim osobama s invaliditetom tako i među njihovim prijateljima i članovima obitelji.

K:6

Mediji

Osobe s invaliditetom postaju sve aktivnije i samostalnije te ih se stoga s pravom može susresti u svim sferama života. Sve više osoba s invaliditetom može se zateći među akreditiranim novinarima i drugim predstavnicima medija, uključujući i fotografe na utakmicama; obveza stadiona i kluba je da im se kao i ostalim posjetiteljima omoguće

pristupačni sadržaji i usluge (u ovom slučaju to su zone za medije, dvorane za novinske konferencije, zone za vođenje intervjua, itd.).

Na starijim će stadionima televizijski i radijski izvjestitelji možda biti primorani organizirati privremene sadržaje za praćenje utakmice. To može uključivati postavljanje privremenih kabela, ali uz pomno planiranje moguće je osigurati to da kabele ne presijecaju pješačke putove ili pravce pristupa. Ondje gdje je to ipak neizbježno, od primarne je važnosti da su kabele dobro prekriveni kako se ne bi remenio nesmetan pristup te siguran i jednostavan prolaz korisnicima invalidskih kolica i drugim posjetiteljima. Kao pokrov za kabele obično služe rampe blage kosine koje su u vizualnom kontrastu s okolnom površinom, kako bi ih slabovidne osobe lakše uočile.

NAPUŠTANJE STADIONA

- L:1 Izlazne rute 94
- L:2 Sustavi za djelovanje u izvanrednim situacijama 94

Od velike je važnosti omogućiti pobrinuti se za sigurnost posjetitelja i osoblja s invaliditetom prije, tijekom i nakon utakmice, to jest i onda kada napuste stadion. Klubovi i uprava stadiona trebaju imati na umu da, iako svi posjetitelji ne dolaze na stadion istodobno, gotovo svi odlaze s njega praktički istodobno.

L:1

Izlazne rute

Kako je objašnjeno u ranijim poglavljima ove publikacije, osnovna preporuka svodi se na to da se posjetiteljima s invaliditetom trebaju omogućiti gledateljska mjesta u svim dijelovima stadiona, te da stoga na svakoj tribini treba osigurati pravce ulaza i izlaza namijenjene osobama s invaliditetom. Međutim, mnogo faktora ovisi o tome kako je stadion projektiran, broju raspoloživih pristupačnih zona i ulaza, te o mjerama sigurnosti koje primjenjuje uprava stadiona. Broj pristupačnih ulaznih punktova na mnogim je postojećim stadionima ograničen. No čak i u takvim situacijama, pametna dizajnerska rješenja i izmjene mogu osigurati pristupačnije ulaze. A što ih je više, to je veći izbor za osobe s invaliditetom. Uobičajene izlazne rute izlaska naprosto su obrnuti pravci ulaska.

Sigurnosne mjere provode se da bi se spriječila konfuzija i konflikti između posjetitelja s invaliditetom i bez invaliditeta tijekom uobičajenih izlazaka sa stadiona, kao i tijekom evakuacija u slučaju opasnosti.

L:2

Sustavi za djelovanje u izvanrednim situacijama

Sastavljači ove publikacije žele naglasiti važnost savjetovanja s lokalnim stručnjacima o svim pitanjima sigurnosti i djelovanja u izvanrednim situacijama. Informacije koje su ovdje navedene služe isključivo kao smjernice. Svaka država ima svoje vlastite zakone, norme i standarde.

Planiranje ima ključnu ulogu u radu sigurnosnih službi. Uprava stadiona treba biti svjesna toga da se broj aktivnih osoba s invaliditetom u zajednici stalno povećava, čime se povećava i njihov broj na stadionu u vrijeme utakmice. Stoga je nužno u planiranje djelovanja u izvanrednim situacijama uključiti i analizu situacije kada se među posjetiteljima nalaze i osobe s invaliditetom. Kao što je slučaj i pri planiranju dobrog pristupa, planovi i procedure evakuacije, prve pomoći i djelovanja u izvanrednim situacijama trebaju uvažavati i specifične potrebe osoba s invaliditetom. Ali mjere koje pomažu ljudima da pronađu odgovarajući pravac, osobito ako su u nepoznatome okruženju, važne su za svakog posjetitelja, a ne samo one s ograničenim vidom, ograničenom percepcijom boje ili gubitkom sluha.

Ako neka osoba ima slabiji sluh, to ne znači da ne čuje ništa; mnoge nagluhe osobe posve dobro raspoznaju tradicionalni zvuk alarma i za to im nisu potrebna nikakva posebna sredstva. Obično je potpuno razumno očekivati

da će se gluhe i nagluhe osobe u izvanrednim situacijama osloniti na druge posjetitelje i zaposlenike stadiona. Međutim, bilo bi dobro razmotriti mogućnost postavljanja vizualnog požarnog alarma ili sustava treperave svjetlosne signalizacije usporedo sa zvučnim signalima. Takvi sustavi trebaju biti posebice vidljivi u toaletnim blokovima i odjeljcima te ispred dizala u svim dijelovima stadiona. Ukoliko je moguće, sigurnosne informacije trebaju se prikazivati i na tablama i video-ekranima na cijelom stadionu. Drugi načini signalizacije u izvanrednim situacijama uključuju sustave za pageing, vibrirajuće uređaje i zvučne signale koji se odašilju putem pomno odabranih radijskih frekvencija.

Požarni alarmi i aparati za gašenje vatre trebaju biti postavljeni na pristupačnoj visini da bi ih svatko, uključujući i osobe u invalidskim kolicima, mogao dokučiti u slučaju potrebe. Osim toga, po cijelome stadionu treba razmjestiti upute o djelovanju u izvanrednim situacijama i sheme pravaca izlaza, a sve treba biti napisano jednostavnim jezikom i postavljeno relativno nisko da svatko može vidjeti.

Zaposlenici stadiona trebaju proći obuku da bi znali provesti bezopasnu evakuaciju osoba s invaliditetom u slučaju opasnosti, a članovi ekipe hitne službe trebaju biti upoznati s uobičajenim zdravstvenim stanjima i problemima osoba s invaliditetom da bi im pružili odgovarajuću pomoć.

Osobama s invaliditetom koje mogu hodati treba omogućiti izbor ulaznih i izlaznih ruta. Osim toga, na stadionu treba postojati specijalna oprema kojom bi se olakšala njihova evakuacija u slučaju opasnosti.

Jasno je da su sigurnosne mjere kritički važan aspekt upravljanja stadionom. No s druge strane, njihova provedba ne bi smjela osobama s invaliditetom nametnuti nepotrebna ograničenja. Kao što je objašnjeno u ranijim poglavljima, projektiranje u duhu otvorenosti znači da gledateljima s invaliditetom treba pružiti mogućnost da se udobno osjećaju na svakoj razini stadiona (ne samo u donjim redovima), a da pritom ne ugrožavaju vlastitu sigurnost i sigurnost drugih posjetitelja.

Horizontalni pravci evakuacije

Tradicionalne norme protupožarne zaštite zahtijevaju da evakuacijski putovi budu prohodni, da na objektu budu postavljeni sustavi zvučne signalizacije i da ljudi mogu samostalno napustiti objekt putem stuba. To je u svakom slučaju neadekvatno za neke osobe s invaliditetom, ali na području stadiona moguće je postići zadovoljavajuće mjere potpomognute evakuacije: to se postiže primjenom odgovarajućih metoda vatrootporne gradnje i razradom sveobuhvatnog sustava upravljanja evakuacijom, u suradnji s lokalnim organima sigurnosti i požarnim službama. Ukoliko su evakuacijski pravci istovremeno namijenjeni osobama s invaliditetom i drugim posjetiteljima, uprava stadiona mora se pobrinuti za to da su osoblje i podvornici koji rade tijekom utakmice osviješteni u vezi problema osoba s invaliditetom te spremni razriješiti potencijalna narušenja mjera sigurnosti u izvanrednim situacijama.

Zakloništa

Zaklonište je zona čija konstrukcija može izdržati požar najmanje pola sata i od koje vodi siguran pravac evakuacije, putem zaštićenog stubišta ili vanjskog pravca evakuacije, sve do zadnjeg izlaza. Ondje gdje je to izvedivo treba omogućiti evakuacijski pravac s korištenjem dizala; no općenito, u svim slučajevima, pravci evakuacije iz zakloništa na svim razinama trebaju biti usklađeni s lokalnim propisima i sigurnosnim normama te ih moraju odobriti lokalni organi sigurnosti i požarne službe.

Zakloništa su osmišljena kao privremena sigurna zona u kojoj osobe s invaliditetom čekaju dizalo za evakuaciju ili asistenciju pri silasku ili penjanju niz stube. Zakloništa moraju biti dovoljno velika i/ili ih treba biti u dovoljnom broju da prime maksimalan broj osoba s invaliditetom koje je moguće zateći na svakoj razini. Ulogu zakloništa može ispunjavati i odjeljak koji je ograđen od potencijalnih izvora požara, zaklonjeno predvorje, hodnik ili stubište. Kao zaklonište može poslužiti i otvorena površina poput ravnoga krova, balkona ili podija koji je dovoljno zaštićen (ili udaljen) od potencijalnog izvora požara ili ima vlastiti put za evakuaciju.

Bez obzira na to koje se mjesto koristi, svako zaklonište mora pružiti dovoljno prostora za kretanje osoba u invalidskim kolicima. Također, svim ljudima kojima je zaklonište namijenjeno treba biti omogućeno da u sigurnosti dočekaju evakuaciju i pritom ne utječu na sigurnu evakuaciju ostalih posjetitelja. Preporučuje se i uspostava sustava komunikacije između svakog zakloništa i kontrolne točke za zaštitu od požara, kako u izvanrednim okolnostima osobe s invaliditetom ne bi ostale bez pomoći.

Dizala za evakuaciju

Obično putničko dizalo može se rabiti za evakuaciju jedino ako odgovara zahtjevima kojima trebaju udovoljiti dizala za evakuaciju. Na stadionu je evakuacijsko dizalo najčešće nužno kao sredstvo brze evakuacije osoba s invaliditetom, osobito korisnika invalidskih kolica. Za razliku od običnog putničkog dizala, dizalo koje je namijenjeno evakuaciji osoba s invaliditetom mora biti veoma sigurno i funkcionalno

čak i u slučaju požara. To je moguće samo onda kada su poduzete sve odgovarajuće mjere za osiguranje pouzdanosti tehničkog sustava dizala i konstrukcije njegova okna. No čak i uz sve te mjere predostrožnosti, dizalo može zakazati; stoga je ključno da osoba s invaliditetom koja je evakuacijskim dizalom stigla do zakloništa može pristupiti i stubištu kao zadnjoj opciji evakuacije, u slučaju da uvjeti u zakloništu postanu neizdrživi. Stoga sva evakuacijska dizala i pripadajuća zakloništa moraju omogućavati i pristup zaštićenom stubištu kojim se osobe u invalidskim kolicima mogu prenijeti dolje u slučaju potrebe (više informacija o stubama za evakuaciju slijedi u nastavku poglavlja).

Požarno dizalo, koje je prije svega namijenjeno požarnim službama, također se može rabiti za evakuaciju osoba s invaliditetom. Uprava stadiona može organizirati i inicirati takvu evakuaciju i rabiti požarno dizalo sve do

dolaska protupožarnih jedinica, koje potom mogu nastaviti evakuaciju preostalih osoba s invaliditetom. Ova dizala moraju biti usklađena s lokalnim sigurnosnim normama i pravilima djelovanja u izvanrednim situacijama te udovoljavati zahtjevima za evakuacijska dizala. S ciljem koordinacije procedura vezanih za korištenje požarnoga dizala u svojstvu evakuacijskoga, također je važno biti u kontaktu s relevantnim organima protupožarne sigurnosti.

Sva dizala koja su namijenjena za uporabu u slučaju evakuacije trebaju biti jasno označena kao takva, oznakama na svakome katu. Dizalo za evakuaciju treba biti smješteno unutar zaštićenog ograđenog prostora ili zakloništa koje se sastoji od samoga okna dizala i zaštićenog predvorja na svakoj razini na kojoj se nalazi ulaz u dizalo. Kao što je već spomenuto, zaštićeno zaklonište treba sadržavati i zaštićene stube za evakuaciju. Izuzev dizala koja opslužuju samo dva kata, sva ostala evakuacijska dizala trebaju biti opremljena prekidačem koji usmjerava dizalo do konačnog izlaza (obično na prvoj etaži), isključuje sve pozivne tipke i prepušta potpuni nadzor u ruke ovlaštenj osobi. Primarni izvor napajanja strujom treba biti posebni odvojak glavne električne mreže koji je predodređen samo za to dizalo. Treba osigurati i sekundarni izvor napajanja iz samostalnog ili pomoćnog generatora, te automatski prekidač za prebacivanje između dva postojeća izvora. Bilo koja razdjelna stanica, razvodna ploča ili generator koji napaja dizalo trebaju biti otporni na požar do mjere do koje je otporno okno dizala.

Sjedala za evakuaciju

U onim izvanrednim slučajevima kada se evakuacijsko dizalo ne može rabiti, za brzi i sigurni prijenos osoba s invaliditetom po stubama može se upotrijebiti evakuacijsko sjedalo. Sjedalo za evakuaciju pojedinačnom korisniku omogućava evakuaciju osobe s invaliditetom ili ozljedom niz stube, bez velikog fizičkog opterećenja ili potrebe da osobu nosi rukama.

Na tržištu postoji cijeli niz sjedala za evakuaciju. Minimalni zahtjevi kojima sjedalo treba udovoljavati su jednostavnost uporabe i mala masa. Trebaju imati mogućnost postavljanja na zid ili sklapanja radi lakšeg skladištenja u zakloništima i glavnim zonama evakuacije, za uporabu u izvanrednim slučajevima. Svi zaposlenici trebaju znati gdje su sjedala pohranjena, i moraju ih znati pravilno rabiti u slučaju potrebe.

Ukoliko je neophodno premjestiti osobu s invaliditetom iz kolica u sjedalo za evakuaciju, to treba obaviti pažljivo, a osobu treba dobro pričvrstiti za sjedalo s pomoću sigurnosnog remena.

Stube za evakuaciju

Ukoliko zaklonište nema pristup dizalu za evakuaciju, pripadajuće stube trebaju udovoljavati sigurnosnim zahtjevima za slučaj evakuacije. U pravilu visina čela treba biti maksimalno 170 mm (umjesto 180 mm, što vrijedi za obične požarne stube).

Općenito govoreći, uska stubišta s tijesnim zavojima nisu prikladna za potrebe evakuacije. Stubišta trebaju biti dovoljne širine za prenošenje osoba u invalidskim kolicima u slučaju potrebe. Minimalna širina bilo kojeg dijela stadionskog evakuacijskog sustava je 1100 mm za postojeće objekte i 1200 mm za nove stadione. Te su dimenzije dovoljne za prenošenje standardnih invalidskih kolica stubištem. Ako rukohvati stubišta strše više od 100 mm od njegovih krajeva, navedene minimalne dimenzije primjenjuju se na udaljenost između rukohvata.

Rukohvati i pokazatelji izlaza

Dizajn rukohvata za evakuacijske stube zahtijeva posebnu pozornost. Rukohvati trebaju biti u vizualnom kontrastu sa zidovima na koje su postavljeni, trebaju biti kontinuirani, te dovoljno veliki i dovoljno udaljeni od zida radi što boljeg hvata. Također se preporučuje da budu označeni strelicama koje ukazuju na put do razine na kojoj se nalazi najbliži izlaz (na svakoj razini osim prve, ili razine na kojoj se nalazi izlaz).

Slika 28. – Primjer sjedala za evakuaciju u slučaju opasnosti

Stubišna dizala za invalidska kolica

Stubišna dizala za invalidska kolica koja se rabe za uobičajeni pristup ne bi se trebala rabiti kao sredstvo za evakuaciju. No ondje gdje su postavljeni na stubište koje se također upotrebljava i u slučaju evakuacije, od iznimne je važnosti da pričvršćeni dijelovi stubišnoga dizala (primjerice, noseće tračnice) ne reduciraju nužnu propisanu širinu za evakuacijske stube. Potrebno je uzeti u obzir i otklone na drugim dijelovima pravca za evakuaciju zbog prostora koji zauzimaju drugi dijelovi stubišnoga dizala, poput motora i samoga dizala kada nije u uporabi.

Rampe

Rampe mogu biti korisna alternativa stubama, no u posljednje se vrijeme dovodi u pitanje koliko su prikladne za korištenje za male promjene razine na prostoru stadiona, jer tijekom evakuacije takve male rampe mogu biti slabije uočljive. Ondje gdje su pak neophodne, moraju biti u skladu s lokalnim građevinskim i sigurnosnim normama, a nagib treba biti što je moguće blaži. Osim toga, uz njih trebaju stajati i jasne oznake koje ljude upozoravaju na promjenu razine. Poglavlje H:4 sadrži detaljnije informacije o rampama.

M

OBUKA ZA PITANJA PRISTUPAČNOSTI

M:1	Vrijeđanje i zlostavljanje osoba s invaliditetom	100
M:2	Osnove ophođenja prema osobama s invaliditetom	101
M:3	Nediskriminatorno izražavanje	102
M:4	Učinkovito komuniciranje	102
M:5	Pomaganje osobi s invaliditetom	103

Premda su se sastavljači ovoga vodiča pretežno fokusirali na projektne norme i preporučene standarde, postoji uska povezanost između pitanja projektiranja i upravljanja.

Kvalitetno dizajnirani sadržaji reduciraju potrebu za dodatnim podvornicima i osobljem na dan utakmice. No koliko god sadržaji bili kvalitetno projektirani, ključnu ulogu u pružanju istinski pristupačnih usluga ima informiranost o pravilnom ophođenju s osobama s invaliditetom i o pitanjima pristupačnosti. Općenito se smatra da je emocionalne zapreke, teškoće u komunikaciji, predrasude i stereotipe daleko teže savladati od arhitektonskih barijera.

Stoga se vodstvo klubova i stadiona treba osigurati dobru uvježbanost i senzibiliziranost za potrebe osoba s invaliditetom svih zaposlenika. Esencijalni dio obuke dobro je poznavanje stadionskih sadržaja, njihove lokacije i pristupačnosti. Stadionski letci napisani jednostavnim jezikom koji sadrže informacije o pristupačnim sadržajima, dostupnim uslugama te upute o tome kako ih naći, vrijedan su vodič kako za osoblje, tako i za posjetitelje s invaliditetom.

Osoblju i podvornicima treba omogućiti opću obuku o pravilima ophođenja s osobama s invaliditetom, kao i posebnu obuku o pitanjima pristupačnosti koja se odnose na njihove specifične dužnosti i konkretni stadion, da bi se omogućilo bolje razumijevanje invalidnosti i da bi se demistificirali aspekti koji se vežu uz nju. Obuka treba zaposlenicima i podvornicima priskrbiti oruđe i samopouzdanje potrebno za primjenu osnova ophođenja s osobama s invaliditetom te za raspolaganje sredstvima pristupačnosti, ovisno o prirodi njihove dužnosti. Obuka

je učinkovit, kulturno prikladan i praktičan način da se svim posjetiteljima s invaliditetom pruže vrhunski doživljaj utakmice.

Posebni službenik za pitanja invaliditeta ili pristupačnosti treba biti uključen u planiranje koje prethodi utakmici, zajedno s upravom stadiona; njegova je dužnost osigurati to da zaposlenici i podvornici koji su angažirani na dan utakmice uvježbani i kadri rješavati pitanja pristupačnosti i invaliditeta, uključujući dolaske, odlaske i kretanje po stadionu, parkiralištu, sadržajima (toaleti, ugostiteljski objekti, klupski dućani), gledateljskim zonama, te da su upoznati s evakuacijskim procedurama u izvanrednim situacijama.

Vrijedanje i zlostavljanje osoba s invaliditetom

U nekim dijelovima Europe osobe s invaliditetom učestalo se lišava prava na sigurnost i zaštitu. Nasilje i neprijateljstvo usmjereno na nečiji invaliditet može se događati na ulici, u sredstvima javnog prijevoza, na poslu, kod kuće, na internetu; toliko je sveprisutno da ga osobe s invaliditetom počnu prihvaćati dijelom svakodnevice, i često su prisiljene poduzimati ekstremne mjere kako bi ga izbjegle, ograničavajući na taj način vlastiti život. Neprijateljski odnos prema invaliditetu temelji se na neznanju, predrasudama, diskriminaciji i mržnji, i kao takvome mu nije mjesto u otvorenom i demokratskom društvu. Osjećaj nezaštićenosti i nedobrodošlice – potaknut izbjegavanjem, odbacivanjem, nasiljem, ugnjetavanjem i negativnim stereotipima - ima izrazito negativan utjecaj na osobe s invaliditetom jer ih lišava sigurnosti i spokoja. Također znatno utječe na njihovu sposobnost da u društvenom i ekonomskom smislu sudjeluju u životu vlastite zajednice.

Prema izvještaju Ureda javne uprave (Office for Public Management) sastavljenom po narudžbi britanske Komisije za ravnopravnost i prava čovjeka (Equality and Human Rights Commission*), "osobe s invaliditetom izložene su većem riziku da postanu žrtvama nego osobe bez invaliditeta. Svjedočanstva upućuju na to da su ponajviše osobe s teškoćama u učenju i/ili psihičkim poremećajima izložene riziku te da češće postaju stvarne žrtve."

**Osobe s invaliditetom kao objekti ciljanoga nasilja i neprijateljstva"; autori: Chih Hoong Sin, Annie Hedges, Chloe Cook, Nina Mguni i Natasha Comber; Ured javne uprave, Komisija za ravnopravnost i prava čovjeka, 2009. g. (Disabled people's experiences of targeted violence and hostility, Chih Hoong Sin, Annie Hedges, Chloe Cook, Nina Mguni i Natasha Comber, Office for Public Management, Equality and Human Rights Commission 2009).

Sastavljači izvještaja također bilježe visok stupanj neprijavlivanja nasilnih incidenata, a razlog za to nije samo u zaprekama na koje se nailazi unutar kaznenopravnog sustava ili sporednih organizacija: "Odnos između žrtve i počinitelja kaznenog djela može ozbiljno dovesti u pitanje želju i spremnost osobe s invaliditetom da prijavi incident". Osobe s invaliditetom nerijetko krive same sebe za to što im se dogodilo, ili jednostavno počnu prihvaćati takve incidente kao dio svakodnevnog života.

Organizacije CAFE i FARE (Football Against Racism in Europe/Nogomet protiv rasizma u Europi) primile su nekoliko izvještaja* i slikovnih svjedočanstava o zločinima iz mržnje usmjerenima prema osobama s invaliditetom koji su se dogodili na nogometnim utakmicama u Europi - među njima su verbalne uvrede, napadački plakati i prijetnje fizičkim nasiljem. Osim toga, verbalni ispadi i zastrašivanja susretali su se i na pojedinim internetskim forumima nogometnih navijača. Sastavljači ove publikacije mole sve zainteresirane strane da budu svjesne navedenih rizika te da budno nadziru i prijavljuju slučajeve zlostavljanja osoba s invaliditetom koji se događaju u vrijeme utakmica. To uključuje i implementaciju učinkovitog izvještavanja i organizaciju rada službi za pomoć kako bi porasla osviještenost o ovim manje poznatim oblicima nasilja.

*Mržnja: Monitoring rasizma, diskriminacije i zločina iz mržnje u poljskom i ukrajinskom nogometu 2009.-2011. (Hateful: Monitoring Racism, Discrimination and Hate Crime in Polish and Ukrainian Football 2009-2011).

M:2

Osnove ophođenja s osobama s invaliditetom

Osobe s invaliditetom imaju pravo na jednake usluge kao i ostali posjetitelji, te je stoga obuka iz pravila ophođenja s osobama s invaliditetom kao ravnopravnim pojedincima ključ kvalitetne korisničke usluge. Da bi se jasno razumjelo što korisnik želi, potrebno je fokusirati se na osobu, a ne njezino stanje ili invaliditet. Specifične potrebe osoba s invaliditetom mogu se razlikovati od potreba korisnika bez invaliditeta, ali pristup njima mora biti isti. Potrebno je jednostavno nastojati ukloniti sve zapreke koje možda sprječavaju osobu s invaliditetom u korištenju ponuđenim sadržajima i uslugama.

Zaposlenici stadiona uglavnom će se susretati s osobama s invaliditetom iz redova kolega i volontera koji rade na stadionu, ili posjetitelja koji dolaze uživati u utakmici. Oni ne traže sažaljenje, nego samo obzir i dobru uslugu.

Važno je imati na umu činjenicu da se sve osobe s invaliditetom ne koriste invalidskim kolicima, te da se mnoge susreću s cijelim nizom fizičkih, osjetilnih,

psiholoških i intelektualnih zapreka. Primjerice, postoje slijepe i slabovidne osobe koje su također ograničeno pokretljive i stoga se koriste pomagalima poput štapova, hodalica ili štaka, a ljudi s teškoćama u učenju mogu istodobno biti slijepi ili gluhi, ili rabiti invalidska kolica. Osim toga, brojni su i ljudi čiji invaliditet ili zdravstveno stanje nisu odmah uočljivi (artritis, epilepsija, srčani problemi, teškoće s disanjem, psihološke teškoće i gubitak sluha). Ovoj kategoriji posjetitelja s invaliditetom potrebna je dodatna pažnja i potpora prilikom korištenja stadionskim sadržajima i uslugama, jednako kao i slijepim osobama i korisnicima invalidskih kolica.

M:3

Nediskriminatorno izražavanje

Kao što je istaknuto u poglavlju A, sastavljači ove publikacije oslanjali su se na primjenu socijalnog modela invaliditeta kroz cijeli tekst.

Od ključne je važnosti da se svi pridržavamo uporabe ispravnih termina prilikom referiranja na osobe s invaliditetom i da maksimalno pokušamo izbjeći negativne i pogrdne riječi i stereotipne izraze koji se katkad rabe za opise različitih stanja invaliditeta.

Među njih spadaju termini kao što su 'invalid', 'bogalj', 'kripl', 'hendikep', 'hendikepiran'i drugi. Riječ 'invalid' je, primjerice, zasnovana na engleskoj riječi koja doslovce znači 'bezvrijedan', dok mnogi smatraju da riječ 'hendikep' potječe od engleske riječi koja se nekoć rabila za opis nekoga tko prosi rukom i kapom 'hand-and-cap'.

Društvo se sporo mijenja, ali nogometna obitelj može preuzeti važnu ulogu u nastojanju da se uvedu pozitivni koraci prema uklanjanju negativnih stereotipa i načina prikazivanja osoba s invaliditetom. Za detaljnije informacije o toj temi možete se obratiti CAFE-u.

M:4

Učinkovito komuniciranje

Dobra komunikacija važna je za svakoga korisnika, a osobito za pojedine kategorije osoba s invaliditetom, poput slijepih i slabovidnih, te gluhih i nagluhih osoba (poglavlje J sadrži više informacija).

Prilikom razgovora obavezno se treba izravno obraćati osobi s invaliditetom, a ne njezinom suputniku ili pomoćniku. Pritom valja komunicirati pristojno te pokazati da uvažavate sugovornika. Ukoliko se razgovor odvija s osobom u invalidskim kolicima, potrebno je udaljiti se jedan korak, sagnuti se ili čučnuti da bi vas osoba u kolicima dobro vidjela bez potrebe da isteže vrat ili gleda prema gore. Radi lakše komunikacije, također je poželjno premjestiti se na mirniju lokaciju.

Od velike je važnosti znati slušati. Prilikom razgovora s osobom s poteškoćama u učenju ili govornom manom, valja imati na umu da im može trebati više vremena da objasne nešto, postavite pitanje ili odgovore na njega. Nikako ne biste smjeli zbog nestrpljenja dovršavati njihove rečenice. Valja pažljivo i strpljivo slušati, a ako se pojave nejasnoće, bez ustručavanja ih možete upitati da ponove. Također možete i ponoviti ono što mislite da su rekli, da biste bili sigurni da ste dobro čuli.

Gluhih i nagluhim osobama može zatrebati čitanje s usana. U tom slučaju gledajte izravno u njih tijekom razgovora i ne pokrivajte usta i lice. Jaka sunčeva svjetlost ili sjena mogu izraziti lica učiniti nejasnima i otežati čitanje s usana. Budite razgovjetni i izgovarajte jasne, kratke rečenice uobičajenom

brzinom i uobičajenim tonom, osim ako vas sugovornik izričito zamoli da govorite glasnije ili sporije. Ukoliko vas sugovornik ne razumije, bez ustručavanja ponovite što ste rekli ili pokušajte parafrazirati izrečeno. Nekim gluhim i nagluhim osobama te osobama s teškoćama u učenju može biti lakše ako gestikulirate rukama ili imate pri ruci kartu prilikom pokazivanja puta; u slučaju da vas ni tako ne razumiju, ponudite im da se sporazumijete s pomoću olovke i papira. Prilikom razgovora s osobom s teškoćama u učenju, od osobite je važnosti upotrebljavati pozitivno konotirane rečenice koje iziskuju izravan odgovor, poput "Tražite mjesto za sjedenje?", umjesto "Ne tražite mjesto za sjedenje?"

M:5

Pomaganje osobi s invaliditetom

Ne treba pretpostaviti da osoba s invaliditetom treba pomoć samo zato što ima invaliditet. Ono što se nama može učiniti poput teškoće, za osobu s invaliditetom može biti sasvim uobičajena radnja na koju su navikli i koju obavljaju onako kako im najbolje odgovara. Uvijek se valja prvo ponuditi, a ukoliko osoba s invaliditetom kaže da ne treba pomoć, ne treba joj nametati pomoć ili se uvrijediti zbog odbijanja.

Poželjno je biti proaktivan i ponuditi pomoć ukoliko se čini da postoji potreba za njome, ali ni u kojem slučaju nije prihvatljivo dodirivati osobu s invaliditetom ili njezino pomagalo bez dozvole. To je prije svega nepristojno, a može i utjecati na fizičku stabilnost osobe s invaliditetom. Ukoliko osoba zatraži da je pratite do sjedećeg mjesta ili nekog drugog sadržaja na stadionu u trenutku kada ste u nemogućnosti napustiti svoje mjesto, pozovite nekoga od kolega da pomogne umjesto vas.

Ukoliko vas korisnik invalidskih kolica zatraži za pomoć, prvo ga upitajte kamo želi ići, a zatim mu recite da ćete ga pogurati.

Prilikom pratnje slijepe ili slabovidne osobe, dopustite da vas uhvati za lakat dok hoda uz vas. Pritom opisujte pravac kojim idete, primjerice: "Još par koraka i skrećemo lijevo" ili "Još malo pa slijede stube". Kada dođete do cilja, recite osobi s invaliditetom gdje se nalaze i, po potrebi, zamolite drugog člana osoblja da je preuzme umjesto vas.

Ukoliko osoba s invaliditetom uz sebe ima psa vodiča, možda će preferirati samostalno hodanje uz vas. Psi vodiči su vrhunski uvježbani i nipošto ih ne biste trebali dodirivati, tapšati, hraniti ili im na bilo koji drugi način odvlačiti pozornost dok obavljaju svoju dužnost.

Najvažnije od svega je da vas ne treba biti strah osoba s invaliditetom. Neće vam zamjeriti ukoliko pogriješite sve dok se odnosite prema njima s razumijevanjem i uvažavanjem.

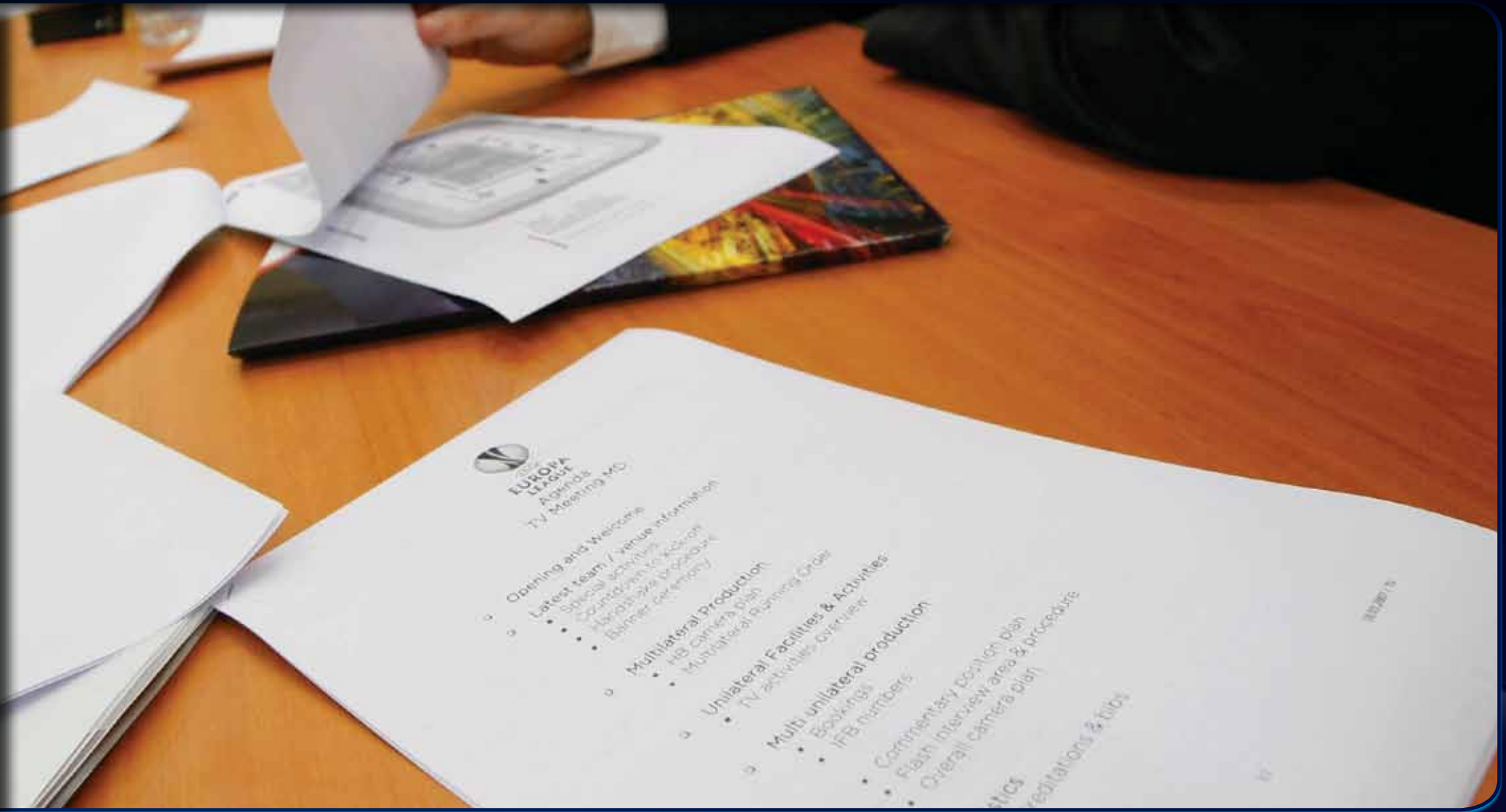

RAZRAĐENI PRIMJERI

N:1	Primjer 1	106
N:2	Primjer 2	107
N:3	Primjer 3	109
N:4	Primjer 4	110
N:4	Primjer 5	112

Sljedeći razrađeni primjeri preporučenih standarda učinkovitog projektiranja opisuju fiktivne klubove i stadione, a adaptacija su materijala iz britanskog vodiča "Pristupačni stadioni" (UK Accessible Stadia Guide), preuzetih uz posebno dopuštenje autora. Jedan od primjera također je uvršten u tehnički izvještaj CEN (CEN/TR 15913:2009) o sadržajima za posjetitelje. Jasno je da ne postoje dva identična stadiona ili projekta, bilo da je riječ o projektima za nove ili postojeće stadione, ali postoje sličnosti između brojnih aspekata koji se mogu prenijeti s jednog projekta na drugi. Svaki navedeni razrađeni primjer pokušaj je izrade općeg pristupa organizaciji dolaska na stadion, osiguravanju parkirnih mjesta, prodaji ulaznica, pravcima kretanja posjetitelja te, što je najvažnije od svega, dobrogom planiranju gledateljskih mjesta.

N:1 Primjer 1

Opis: Novi stadion kapaciteta 50 000 mjesta, smješten izvan grada, ali dobro povezan željeznicom, cestovnim pravcima te lokalnim autobusnim linijama. Promjena razine terena iznosi dva metra po osi sjever-jug, kapacitet parkirališta na području stadiona ograničen je na 100 mjesta. Javna parkirališta dostupna su na različitim lokacijama unutar radijusa od 2 km.

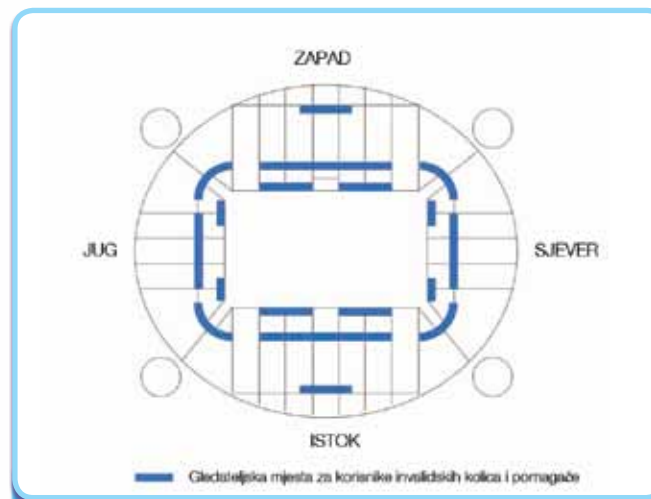
Plan pristupačnosti i tehnička zadaća: U suradnji s projektnom skupinom i klubom, savjetnik za pitanja pristupa pripremio je izjavu i poslovni plan pristupa. Usto, skupina arhitekata i projektanata blisko je surađivala s

klubom navijača s invaliditetom i lokalnim udrugama osoba s invaliditetom na dogovaranju procesa savjetovanja o problemima pristupačnosti, da bi se osiguralo praćenje te problematike u svim fazama projektiranja i izgradnje. Dogovoren je i popis procjene pristupačnosti s ciljem dokumentiranja procesa konzultacije. Poslovni plan pristupa bit će podvrgnut redovitoj provjeri i nadzoru.

Prijevoz: Predviđene su točke iskrcaja osoba s invaliditetom iz putničkog ili druge vrste prijevoza (automobili), kao i pristupačna služba prijevoza shuttleom od javnih parkirališta do stadiona. Osigurano je 12 parkirališnih mjesta za osobe s invaliditetom (više od 6% ukupnog kapaciteta parkirališta).

Pristup terenu: Posebni ulazi s ravnim prilazima.

Pravci kretanja posjetitelja: Pristupačna stubišta, rampe i dizala koji vode do gornjih razina.

Razrađeni primjer br. 1 (veličine nisu proporcionalne)

Popratni sadržaji: Pristupačni toaleti i zone za konzumaciju hrane i pića u neposrednoj blizini gledateljskih zona za osobe s invaliditetom. Gledateljske zone razmještene su na cijelom stadionu, na različitim lokacijama, uključujući i obiteljske zone. Gostujući posjetitelji s invaliditetom smješteni su uz navijače svojega kluba. Fleksibilni prostorni raspored koji uključuje mjesta povišene udobnosti i olakšanog pristupa na različitim lokacijama, namijenjena osobama s invaliditetom (bez invalidskih kolica) i njihovim psima vodičima.

Informacije i oznake: Predviđen je koordinirani pristup informacijama i oznakama koji uključuje rezervaciju ulaznica za posjetitelje s invaliditetom, dostupnost sadržaja na dan utakmice, lokaciju gledateljskih zona i prateće sadržaje. Na raspolaganju su glasovni komentari utakmice. Sastavljen je sigurnosni plan i plan evakuacije. Zaposlenici su prošli obuku (o pitanjima invaliditeta i pristupa).

Mjesta za gledatelje s invaliditetom:

Mjesta za korisnike invalidskih kolica (sa sjedalom za suputnika): 230 (1400 mm²)

Mjesta povećane udobnosti (i olakšanog pristupa): 230* (minimalno 500 mm x 760 mm)

*Predviđena je i mogućnost povećane potražnje za sjedalima

Razmještaj mjesta za korisnike invalidskih kolica:

Zapadna tribina: 50 u gornjim redovima i 20 u donjem

Istočna tribina: 50 u gornjim redovima i 15 u donjem

Južna tribina: 43 u gornjim redovima i 10 u donjem

Sjeverna tribina: 32 u gornjim redovima i 10 u donjem

UKUPNO (s mjestima za suputnike): 230

230 mjesta povećane udobnosti razmješteno je na cijelom stadionu na nižim i srednjim razinama.

Klupe za igrače i službene osobe smještene su u gledateljskoj zoni (istočna tribina).

Mjesta za korisnike invalidskih kolica trebaju biti izrađena tako da omogućе nesmetanu liniju vidljivosti kada posjetitelji bez invaliditeta ustanu na noge. C-vrijednost: 90.

Fleksibilni razmještaj toaleta i zona za konzumaciju hrane i napitaka, ovisno o broju posjetitelja (navijači gostujućeg kluba).

N:2

Primjer 2

Opis: Novi stadion kapaciteta 10 000 mjesta - 3 000 sjedećih i 7 000 stajaćih (natkriveno). Dugoročni plan razvoja uključuje mogućnost izgradnje tribine sa sjedećim mjestima na istočnoj strani stadiona. Stadion je smješten na rubu grada, na udaljenosti od 5 km od najbliže željezničke postaje; povezan je i dobrim lokalnim autobusnim prijevozom, s češćim polascima i odlascima na dan utakmice. Okružen je zdanjima lake industrije i stambenim zonama. Parkiralište na području stadiona ima mjesta za 150 automobila, a na dan utakmice mogu se koristiti i lokalne parkirališne zone. Nagib objekta u pravcu zapad-istok iznosi oko 4 metra.

Plan pristupačnosti i tehnička zadaća: Klub je prodao svoj prijašnji stadion smješten u središtu grada i premjestio se na drugo područje kako bi značajno povećao kapacitet, kako sjedećih, tako i stajaćih mjesta. Popratni sadržaji i komercijalne aktivnosti uključivat će klub zdravlja i fitness klub. Konzultacije i rasprave o pitanjima pristupa s klubovima navijača s invaliditetom i lokalnim udrugama osoba s invaliditetom pomogle su u utvrđivanju i dogovaranju procesa izbora dostupnih rješenja za daljnji razvoj, uključujući sadržaje za posjetitelje u invalidskim kolicima i mjesta povećane udobnosti za navijače s invaliditetom, kao i uvođenje glasovnih komentara za slijepe i slabovidne posjetitelje. Izjavu i poslovni plan pristupa pripremit će savjetnik za pitanja pristupa u suradnji s projektantskim timom, a plan će biti podvrgnut regularnim provjerama i procjenama tijekom cjelokupnog trajanja izgradnje i

razvoja novoga stadiona. U suradnji s lokalnim klubovima navijača s invaliditetom i udrugama osoba s invaliditetom bit će dogovoren popis procjene pristupačnosti s ciljem praćenja i dokumentiranja procesa savjetovanja. Sve usluge i sadržaji bit će također podvrgnuti stalnoj provjeri i monitoringu čim počnu s radom.

Prijevoz: Sporazumi s lokalnim organima gradskog planiranja uključuju i "plan zelenog prijevoza", u skladu s kojim će u dane utakmica klub osigurati (kao dodatak lokalnom autobusnom prijevozu) prijevoz putnika pristupačnim minibusevima između stadiona i glavne željezničke postaje; usto su sklopljeni i dogovori s lokalnim tvornicama o izdvajanju dodatnih pristupačnih parkirnih mjesta na dan utakmice. Uz natkrivene točke iskrcanja osoba s invaliditetom koje se nalaze u blizini ulaza bit će i 15 pristupačnih parkirališnih mjesta za posjetitelje s invaliditetom i dva mjesta za osoblje.

Pristup terenu: Posebni ulazi s ravnim prilazima.

Pravci kretanja posjetitelja: Pristupačne rampe i stube koje vode na istočnu tribinu. Dizala i stube koji vode na gornje razine (klupski dom i gledateljska mjesta).

Popratni sadržaji: Pristupačni toaleti i zone za konzumaciju hrane i napitaka smješteni u svakome kutu stadiona i ispod tribina.

Pogled: Gledateljska mjesta za osobe s invaliditetom razmještena su diljem stadiona u nižim redovima uz teren i u gledateljskim zonama. Gostujući posjetitelji s invaliditetom bit će smješteni uz navijače svojega kluba. Predviđeni su i sadržaji za pse vodiče. Sva mjesta za korisnike invalidskih kolica bit će na povišenim položajima i u donjim redovima uz teren, kako bi im se omogućila neometana linija vidljivosti u slučaju da okolni posjetitelji

ustanu na noge tijekom utakmice ili zagrijavanja.

Informacije i oznake: Predviđen je koordinirani pristup informacijama i oznakama koji uključuje rezervaciju ulaznica za posjetitelje s invaliditetom, dostupnost sadržaja na dan utakmice, lokaciju gledateljskih zona i drugih sadržaja za posjetitelje. Na raspolaganju su glasovni komentari i programi utakmice. Sastavljen je sigurnosni plan i plan evakuacije. Zaposlenici su prošli obuku (o pitanjima invaliditeta i pristupa).

Mjesta za posjetitelje s invaliditetom:

Mjesta za korisnike invalidskih kolica: 42 (1400 mm²)

Mjesta povećane udobnosti: 42* (minimalno 500 mm x 760 mm)

*Predviđena je i mogućnost povećane potražnje za sjedalima

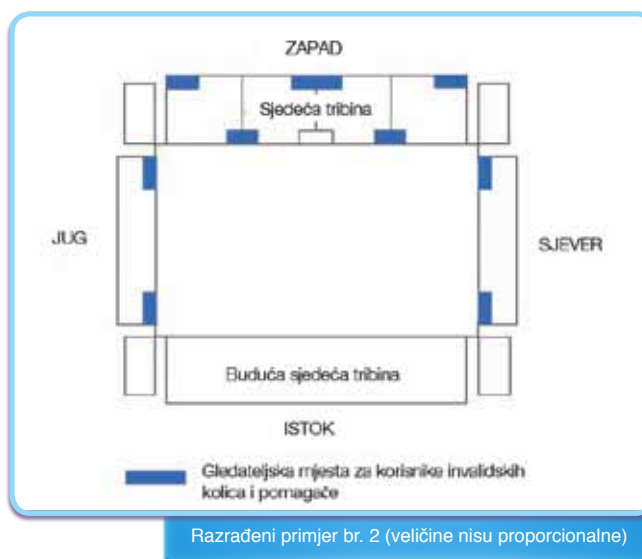
Razmještaj mjesta za upotrebu invalidskih kolica:

Zapadna tribina: 20 u gornjem redu i 10 u donjem uz teren (fleksibilna mjesta)

Južna tribina: 6 u donjem redu

Sjeverna tribina: 6 u donjem redu

UKUPNO (s mjestima za suputnike): 42

Razrađeni primjer br. 2 (veličine nisu proporcionalne)

Mjesta povećane udobnosti smještena su na zapadnoj tribini.

Klupe za igrače i službene osobe smještene su u gledateljskoj zoni (zapadna tribina).

Mjesta za korisnike invalidskih kolica trebaju biti prijektirana tako da omoguće nesmetanu liniju vidljivosti kada posjetitelji bez invaliditeta ustanu na noge. C-vrijednost: 90.

N:3

Primjer 3

Opis: Postojeći stadion kapaciteta 22 500 mjesta (sva sjedeća) izgrađen 1993. Prijedlog je zamijeniti postojeću tribinu s 2 500 sjedećih mjesta novom tribinom s 5 000 sjedećih mjesta (južna tribina). Stadion se nalazi u urbanističkoj zoni velikoga grada; dobra povezanost željezničkom mrežom (2 km), ali lokalni glavni cestovni pravci vrlo su tijesni i zagušeni. Velika promjena razine terena stadiona (5 metara) od juga prema zapadu. Na području stadiona parkiralište je ograničenog kapaciteta (120 mjesta); nedaleko se nalaze lokalna javna parkirališta. Na dan utakmice zabranjeno je parkirati vozila u ulici (dopušteno je samo lokalnim stanarima).

Plan pristupačnosti i tehnička zadaća: Politika kluba zasniva se na osiguravanju ravnopravnih gledateljskih zona za navijače s invaliditetom (uključujući mjesta za korisnike invalidskih kolica i mjesta povećane udobnosti/olakšanoga pristupa); klub blisko surađuje s udrugama navijača s invaliditetom. Zbog starosti postojećih sadržaja (izgrađenih 1993.) i potrebe za dodatnim mjestima za posjetitelje, klub je proveo provjeru pristupačnosti u svrhu sveobuhvatne procjene svojih obveza kao poslodavca i pružatelja usluga (za posjetitelje) što se tiče osiguravanja otvorenog pristupa.

Provjera pristupačnosti: Glavni utvrđeni problemi i nedostaci odnose se na pravce pristupa, ulaze, loš sustav oznaka i pružanja informacija, udaljene sanitarne čvorove i ugostiteljske zone, slabe linije vidljivosti u nekim zonama, nedovoljno mjesta za korisnike invalidskih kolica

i nedovoljno mjesta povećane udobnosti za posjetitelje s invaliditetom; k tome su utvrđene i komplikacije pri kretanju posjetitelja prema gornjim razinama.

Postojeća mjesta za posjetitelje s invaliditetom:

Mjesta za korisnike invalidskih kolica, uključujući i sjedala za suputnike: 100 (65 manje od norme)

Mjesta povećane udobnosti: 165 (slabe kvalitete)

Predlaže se:

Mjesta za korisnike invalidskih kolica, uključujući i sjedala za suputnike: 165 (nova i poboljšana)

Mjesta povećane udobnosti: 165 (poboljšane kvalitete)

Prijevoz i parkiranje: Klub će osigurati prijevoz pristupačnim shuttleovima od lokalnih javnih parkirališta do stadiona, a također će se pobrinuti o dodatnim pristupačnim

parkirališnim mjestima u okolnim ulicama na dan utakmice. Bit će osigurana točka iskrcaja za osobe s invaliditetom. Na području stadiona već postoji 15 parkirališnih mjesta za posjetitelje s invaliditetom.

Pristup terenu: Posebni ulazi s ravnim prilazima.

Pravci kretanja posjetitelja: Pristupačna dizala, rampe i stepenice.

Popratni sadržaji: U okviru programa općeg preuređenja i modernizacije bit će omogućeni dodatni pristupačni toaleti i zone za konzumaciju hrane i napitaka.

Pregled: Konzultacije i dogovori s klubom navijača s invaliditetom u vezi konstrukcijskih ograničenja i manjka ponuđenih sadržaja rezultirali su povećanjem udobnosti za posjetitelje s invaliditetom u projektu nove tribine i etapnom programu rekonstrukcije postojećih tribina. Bit će osigurana i veća udobnost za osobe s invaliditetom sa psima vodičima.

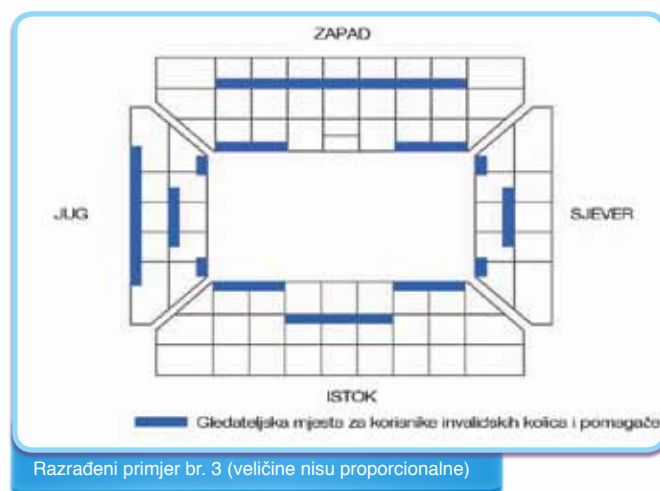
Informacije i oznake: Osmišljeni su pristupačna internetska stranica i poboljšani sustav rezervacije ulaznica za posjetitelje s invaliditetom, bit će razrađen i koordinirani sustav pružanja informacija, oznaka i orijentacije na stadionu. Uvest će se i poboljšanja u obuku zaposlenika (o pitanjima invaliditeta/pristupačnosti).

Mjesta povećane udobnosti: Predviđena su fleksibilna mjesta za 165 osoba s invaliditetom (njihov broj može se i povećati, ali mjesta će biti raspoređena u određenim zonama). Pored toga, obiteljske zone nalazit će se iza gledateljskih mjesta u donjim redovima (uz teren) na

Razmještaj mjesta za osobe u invalidskim kolicima i njihove suputnike:		Postojeća	Predložena
Zapadna tribina	Gornji redovi	35	45
	Donji redovi	10	15
Istočna tribina	Srednji redovi	20	18
	Donji redovi	10	15
Južna tribina (Nova tribina)	Gornji redovi	nema	35
	Srednji redovi	7	10
Sjeverna tribina	Donji redovi	4	6
	Srednji redovi	10	15
	Donji redovi	4	6
UKUPNO		100	165

istočnim i zapadnim tribinama.

- Klupe za igrače i službena lica premještaju se u gledateljsku zonu zapadne tribine.
- Mjesta za korisnike invalidskih kolica trebaju biti projektirana tako da omoguće nesmetanu liniju vidljivosti kada posjetitelji bez invaliditeta ustanu na noge. C-vrijednost: 90.
- Izmjene na postojećim tribinama zahtijevaju razmještaj gledateljskih mjesta na povišenim pozicijama.

N:4

Primjer 4

Opis: Postojeći stadion kapaciteta 25 000 mjesta, sa sjedećim zonama, izgrađen 1998. Prijedlog uključuje zamjenu tribine izgrađene 1985. godine novom, natkrivenom južnom tribinom za 2 500 posjetitelja. Stadion se nalazi u velikom gradu, na području koje je u procesu aktivne urbane regeneracije (mješavina rezidencijalnih ureda, malih poduzeća i velikog supermarketa). U planu je nova željeznička veza s područjem, zajedno s pojačanim autobusnim vezama s drugim dijelovima grada. Na području je parkiralište za 300 automobila. Poboljšanje stadiona obuhvaća unaprjeđenje dijelova postojećih sadržaja i izgradnju novih tribina.

Plan pristupačnosti i tehnička zadaća: Klub podupire osnivanje nove udruge navijača s invaliditetom koji će biti uključeno u realizaciju projekta zajedno s upravom stadiona, savjetnikom za pitanja pristupa i projektantskim timom. Provedena je provjera pristupačnosti postojećih sadržaja i dogovoren je poslovni plan. Plan pristupačnosti bit će podvrgnut kontinuiranoj provjeri i procjeni tijekom trajanja radova na modernizaciji i dogradnji stadiona.

Provjera pristupačnosti: Provjerom su utvrđeni sljedeći nedostaci: ograničeni pravci pristupa unutar stadiona, nedostatak toaleta i zona za konzumaciju hrane i napitaka u blizini gledateljskih zona, loše oznake i sustav pružanja informacija; postoji i potreba za povećanjem broja mjesta za korisnike invalidskih kolica te mjesta povećane udobnosti i olakšanog pristupa za gledatelje s invaliditetom.

Postojeća mjesta za posjetitelje s invaliditetom:

Mjesta za korisnike invalidskih kolica, uključujući i sjedala za suputnike: 110 (58 manje od norme)

Mjesta povećane udobnosti: 120 (48 manje od norme)

Osim toga, obiteljske će zone biti poboljšane i smještene iza donje gledateljske zone (uz teren) na zapadnoj tribini. Broj mjesta povećane udobnosti i olakšanog pristupa za posjetitelje s invaliditetom bit će povećan sa 120 na 150 mjesta (minimalne dimenzije 500 mm x 760 mm); za njih je predviđen fleksibilan raspored.

Sva gledateljska mjesta trebaju biti projektirana tako da omogućuje nesmetanu liniju vidljivosti kada posjetitelji bez invaliditeta ustanu na noge. C-vrijednost: 90.

Prijevoz i parkiranje: Još nije poznat rok puštanja u promet nove željezničke veze; klub se obvezao osigurati dodatna mjesta za posjetitelje s invaliditetom na postojećem parkiralištu, uz istodobno poboljšanje kvalitete točki za iskrcavanje posjetitelja s invaliditetom koji dolaze automobilom ili autobusom. Udruga navijača s invaliditetom dobila je financijsku pomoć za kupnju adaptiranoga autobusa.

Pristup terenu: Obavit će se radovi na izravnavanju prilaza i poboljšanju kvalitete pristupnih površina.

Pravci kretanja posjetitelja: Pristupačne rampe i dizala za gornje redove zapadnih i istočnih tribina.

Popratni sadržaji: Dodatni pristupačni toaleti i zone za konzumaciju hrane i napitaka bit će postavljeni na zapadnoj tribini i u kutovima južne tribine.

Pregled: Poboljšanje kvalitete i povećanje broja

Razmjesta mjesta za osobe u invalidskim kolicima i njihove suputnike:		Postojeća	Predložena
Zapadna tribina	Gornji redovi	30	40
	Donji redovi	20	15
Istočna tribina	Srednji redovi	30	38
	Donji redovi	20	15
Južna tribina	Gornji redovi	nema	20
	Donji redovi	nema	8
Sjeverna tribina	Gornji redovi	nema	25
	Donji redovi	10	7
UKUPNO		110	168

gledateljskih mjesta na gornjim redovima zapadne tribine.

Informacije i oznake: Primjena koordiniranog pristupa informacijama dostupnima za osobe s invaliditetom i poboljšana pristupačnost službene internetske stranice. Predviđeni su i sadržaji za pse vodiče.

Razrađeni primjer br. 4 (veličine nisu proporcionalne)

N:5

Primjer 5

Opis: Postojeći stadion kapaciteta 15 000 mjesta (sjedećih), izgrađen 1995. Nema zahtjeva za širenjem ili modernizacijom. Nalazi se u blizini važnih prometnica, a u krugu od 50 km nekoliko je većih gradova. U okolici su velika uredska zdanja i trgovački centar s ponudom iz kategorije "uradi sam". Najbliža željeznička veza udaljena je 8 km; do stadiona vozi autobusna služba. Površina područja stadiona uglavnom je ravna, no parkiralište za automobile i autobuse (kapaciteta 300 mjesta) nalazi se na uzvisini.

Plan pristupačnosti i tehnička zadaća: Klub je dobio nekoliko pritužbi posjetitelja s invaliditetom u vezi pitanja pristupa, uključujući parkiralište za automobile, pristup stadionu te ograničen broj pristupačnih gledateljskih zona. Svjestan vlastitog programskog određenja i obveze osiguravanja pristupačnih sadržaja i usluga, klub je omogućio provedbu analize pristupačnosti. Provjerom će se ispitati u kolikoj mjeri sadržaji, usluge i politika kluba odgovaraju osobama s invaliditetom iz redova posjetitelja, zaposlenika (i volontera) te kupaca na dan utakmice i ostalim danima. Službena osoba zadužena za provedbu analize predložit će i poslovni plan pristupa u kojemu se navode planirani radovi na poboljšanju i modernizaciji.

Provjera pristupačnosti: Naručitelj i arhitekti predstavili su projektne planove poboljšanja i modernizacije, među kojima su planovi terena i okolnog područja, te horizontalnih i vertikalnih presjeka. Analiza postojećih sadržaja provedena je kao "prolazak" stadionom, uz detaljno mjerenje,

Postojeći razmještaj mjesta za korisnike invalidskih kolica te sjedala za suputnike:

Zapadna tribina	Gornji redovi	35(slabi linija vidljivosti)
	Donji redovi	15
Istočna tribina	Gornji redovi	20(slabi linija vidljivosti)
	Donji redovi	15
Južna tribina	Gornji redovi	10
	Donji redovi	10
UKUPNO		105 (20 manje od norme)
Mjesta s povećanom udobnošću		90 (35 manje od norme)

Istočna i zapadna tribine

opisivanje i fotografiranje radi usporedne analize ključnih elemenata poput rampi (i njihovih parametara nagiba), prolaza, udobnosti, gledateljskih položaja i linija vidljivosti, oznaka i tako dalje. Materijali analize upotrijebljeni su kao vodič preporučenih kriterija; utvrđeni su sljedeći važni problemi i fizičke zapreke:

Prijevoz: Uvođenje prijevoza pristupačnim minibusevima između stadiona i najbliže željezničke postaje na dan utakmice.

Parkiranje: Treba osigurati dodatna parkirališna mjesta za osobe s invaliditetom u blizini ulaza. Postojeći broj od 10

Predloženi razmještaj mjesta za korisnike invalidskih kolica te sjedala za suputnike:

Zapadna tribina	Gornji redovi	35
	Donji redovi	10
Istočna tribina	Gornji redovi	35
	Donji redovi	10
Južna tribina	Gornji redovi	10
	Donji redovi	6
Sjeverna tribina (zona za navijače gostujućeg kluba)	Gornji redovi	13
	Donji redovi	6
W SUMIE		125

mjesta povisit će se na 18 mjesta (6% od 300 = 18), uz poboljšanja pravaca pristupa putem rampi od parkirališta. Za posjetitelje s invaliditetom i njihov prijevoz treba osigurati natkrivenu točku iskrcaja.

Pristup terenu: Pošljunčane pravce pristupa od parkirališta treba zamijeniti glatkom površinom i dodati nove ravne prilaze, pristupačne rampe i stube za osobe s invaliditetom.

Pravci kretanja posjetitelja: Na zapadnoj i istočnoj tribini potrebna su dodatna pristupačna dizala za prijelaz do gledateljskih mjesta na srednjim i višim razinama.

Provest će se i poboljšanja površina, prolaza i rukohvata u određenim zonama, uz dodatak prozirnih ploča na pojedina vrata.

Popratni sadržaji: Poboljšanje pristupačnosti postojećih zona za konzumaciju hrane i pića. U blizini gledateljskih zona na zapadnim i istočnim tribinama potrebno je osigurati dodatne toalete za osobe s invaliditetom.

Informacije i oznake: Službena internetska stranica kluba i sustav rezervacije ulaznica za posjetitelje s invaliditetom treba učiniti pristupačnijima. Na cijelom stadionu treba uvesti koordinirani sustav oznaka i orijentacije koji je pristupačan za osobe s invaliditetom.

Razrađeni primjer br. 5 (veličine nisu proporcionalne)

Korisnici invalidskih kolica: Posjetitelji s invaliditetom uputili su najveći broj pritužbi u vezi gledateljskih zona za korisnike invalidskih kolica. Glavne zamjerke uključuju malo raspoloživih mjesta i slabe linije vidljivosti (osobito kada gledatelji bez invaliditeta ustanu na noge; primjerice, u trenucima zabijanja gola). Proučeno je nekoliko varijanti rješenja problema.

- U savjetovanju s klubom navijača s invaliditetom i nekolicinom udruga osoba s invaliditetom dogovoren je adekvatan plan sjedenja za korisnike invalidskih kolica. Plan predviđa dodatne gledateljske lokacije u donjem redu i poboljšane povišene lokacije na gornjim razinama zapadne, istočne i južne tribine, kao i nova gledateljska mjesta za gostujuće posjetitelje na gornjim razinama sjeverne tribine. Radovi će se provoditi etapno u trajanju od tri godine. Bit će osigurana i dodatna mjesta povišene udobnosti za posjetitelje s invaliditetom (minimalne dimenzije 500 mm x 760 mm).
- Mjesta povećane udobnosti bit će razmještena na zapadnim, istočnim i sjevernim tribinama, uz dodatni prostor za pse vodiče.
- Sva gledateljska mjesta trebaju biti projektirana tako da omoguće nesmetanu liniju vidljivosti kada posjetitelji bez invaliditeta ustanu na noge. C-vrijednost: 90.
- Program poboljšanja provodit će se etapno tijekom perioda od tri godine.

Brojčani parametri razrađenih primjera 1 do 5 adaptirani su iz vodiča "Pristupačni stadioni". Sastavljači publikacije posebno se zahvaljuju Administraciji nogometnog licenciranja (Football Licensing Authority) i Fondu za poboljšanje nogometnih stadiona (Football Stadia Improvement Fund).

Audio komentar: Komentar koji sadrži dodatne informacije za ljude koji ne vide aktivnosti koje se opisuju. Njime se naracijom prenose ključne vizualne informacije poput govora tijela, izraza lica, ambijenta, aktivnosti, odjeće, boja te svega ostaloga što je bitno za dočaravanje prizora, prostora, utakmice, nekog drugog događanja ili okolnog ambijenta.

Dizajn bez zapreka: Poseban pristup dizajnu zdanja, transportnih sustava i vanjskoga okoliša koji osobama s invaliditetom jamči mogućnost pristupa te samostalnog i bezopasnog korištenja različitim funkcijama, ravnopravno sa svim ostalim ljudima (vidi: univerzalni dizajn).

Dobar pristup: Elementi okoliša bez zapreka i odgovarajuće izmjene u politici, procedurama i samom izgrađenom okolišu koje jamče svim ljudima mogućnost punopravnog sudjelovanja u svim aktivnostima i događanjima.

Emocionalne zapreke: Stavovi, strahovi, predrasude i pretpostavke koje sprečavaju osobe s invaliditetom i osobe bez invaliditeta da smisleno komuniciraju jedni s drugima na nediskriminatoran i otvoren način.

Fizičke zapreke: Materijalne smetnje koje osobama s invaliditetom mogu otežati pristup zgradama, javnim mjestima i uslugama. Te zapreke mogu biti strme rampe, stube te druge stalne, privremene ili prolazne zapreke.

Informacije u alternativnom obliku: Tekstualni materijali, internetske stranice i dokumenti u obliku koji nije tradicionalni tisak. Neki od primjera drugih oblika su tekstualne datoteke na računalnom disku, krupna slova, audio-knjige na vrpici ili u MP3 formatu, Brailleovo pismo, itd.

Inkluzija: Aktivno uključivanje osoba s invaliditetom u sve društvene razine. Ne može se govoriti o inkluziji ako je riječ o pukoj prisutnosti osoba s invaliditetom. Udruga, program, usluga ili objekt smatra se doista inkluzivnim ukoliko se prema osobama s invaliditetom odnosi kao prema punopravnim i samostalnim članovima, zaposlenicima i/ili klijentima te im ulijeva osjećaj vrijednosti, pripadanja i samopouzdanja.

Intelektualne zapreke: Smetnje koje osobama s invaliditetom mogu otežati razumijevanje okoline i usluga. Primjeri takvih zapreka mogu biti komplicirana uputstva, loše oznake ili komplicirane informacije za orijentaciju u prostoru.

Izgrađeni okoliš: Prostori, infrastruktura i objekti koji su kreirani ili modificirani tako da ljudi u njima mogu živjeti, raditi i družiti se. Primjeri izgrađenih okoliša uključuju zgrade, javne prostore, prijevoz, parkirališta, ulice, spomenike, stadione, itd.

Medicinski model invaliditeta: Skup medicinskih definicija invaliditeta koje su usmjerene isključivo na pojedinca i temelje sva njegova ograničenja na medicinskoj dijagnozi ili patologiji. Socijalni model invaliditeta utvrđuje kako medicinski model ne uzima u obzir utjecaj vanjskih, okolišnih, socijalnih zapreka na ograničavanje ljudskog kapaciteta za ispunjavanje "očekivanih" društvenih uloga.

Mjesta s olakšanim pristupom: Mjesta za sjedenje koja se nalaze u pristupačnijim zonama stadiona. Primjerice, na krajevima redova i ondje gdje ima malo stuba. Takvih mjesta treba biti diljem stadiona, a na blagajni trebaju biti jasno predočena i raspoloživa prema potrebi.

Mjesto povećane udobnosti: Mjesto s dodatnim prostorom ispred sjedala (za noge) i bočno (za pomagala poput štaka ili slično). Sjedalo također može biti opremljeno naslonima za ruke. Osim mjesta za korisnike invalidskih kolica, diljem stadiona trebaju biti osigurana i mjesta povišene udobnosti, na krajevima redova. Ova mjesta prikladna su i za trudnice te ljude nestandardnog obujma tijela.

Nepristupačan: Svaki objekt, aktivnost, usluga, politika ili događanje koje nije otvoreno ili u kojemu osobe s invaliditetom ne mogu sudjelovati zbog jedne ili više ograničavajućih zapreka.

Organizacija za zaštitu i zagovaranje prava osoba s invaliditetom: Nacionalna ili lokalna udruga osoba s invaliditetom koje zagovaraju svoja prava. Diljem Europe postoje ovakve organizacije, a osobe s invaliditetom sve češće se udružuju kako bi izborile prava na ravnopravan pristup i sudjelovanje u životu društva.

Osjetilne zapreke: Smetnje koje osobama s invaliditetom mogu otežati primanje informacija o okolini u kojoj se nalaze i uslugama koje koriste. Primjeri takvih zapreka mogu biti zvučni alarmi, ili upute, izbornici ili oznake omogućene samo u obliku standardnog pisanog teksta.

Osobni pomoćnik ili suputnik: Osoba ili suputnik koji pomaže osobi s invaliditetom u obavljanju aktivnosti u njezinu domu ili zajednici. Bez pomoći se osoba s invaliditetom može susresti s raznim fizičkim, osjetilnim, intelektualnim ili psihološkim zaprekama. Osobni pomoćnik ili suputnik pomaže osobi s invaliditetom oko svakodnevnih funkcija, njege, pokretljivosti, te joj pruža osjećaj samostalnosti.

Pomoćni slušni uređaj: Uređaj koji koriste nagluhi ljudi - pojačava zvuk, čini ga jasnijim i glasnijim, a u mnogim slučajevima također blokira pozadinske ili okolne zvukove i smetnje.

Pristupačni izgrađeni okoliš: "Izgrađeni" ili fizički okoliš koji je kreiran ili modificiran da bi ljudi mogli dolaziti, odlaziti i kretati se po njemu.

Privremene/prolazne zapreke: Pokretne smetnje u izgrađenom ili fizičkom okolišu koje mogu omesti osobe s invaliditetom. To mogu biti objekti poput namještaja, parkiranih automobila, posuda s biljkama ili drugih zapreka koje se lako uklone.

Psihološke zapreke: Smetnje koje osobama s invaliditetom mogu umanjiti osjećaj sigurnosti u okolini u kojoj se nalaze ili prilikom korištenja određenih usluga. To mogu biti stroga pravila i ustaljene prakse, prostorna ograničenja ili nefleksibilne usluge.

Samostalni život: Jednaka prava i mogućnosti u skladu s osobnim i potrošačkim izborom, mogućnost ispoljavanja vlastite samostalnosti i punopravnog sudjelovanja u životu društva.

Segregacija: Praksa izmještanja osoba s invaliditetom iz njihove zajednice, izolacija ili odvajanje od drugih ljudi, ili drukčiji odnos prema njima zbog njihovog invaliditeta. Segregacija se katkad rabi kao nekreativno i neinkluzivno rješenje problema postojećih fizičkih, osjetilnih, intelektualnih ili psiholoških zapreka. Većina osoba s invaliditetom segregaciju smatra rješenjem koje je rezultat medicinskog modela invaliditeta, te koje ih izolira i lišava prava izbora.

Socijalni model invaliditeta: Okvir poimanja invaliditeta u smislu ograničenja ili zapreka koje nameće društvo. Uklanjanjem tih zapreka osobi s invaliditetom omogućuje se da izrazi svoju samostalnost, uživa u ravnopravnim prilikama i sudjeluje u životu društva kao njegov punopravan član.

Softver za prepoznavanje glasa: Pomoćna računalna tehnologija koja korisnicima omogućuje da pišu i koriste opremu putem glasa umjesto ruku.

Suputnik: (vidi: osobni pomoćnik)

Telefonski prijevod: Usluga kojom komunikacijski asistenti ili prevoditelji djeluju kao posrednici preko telefonske veze između osoba koje čuju i osoba koje su gluhe, nagluhe, gluho-slijepe i/ili imaju invaliditet vezan uz sposobnost govora.

Titlovanje u realnom vremenu: Postupak tijekom kojega stručna osoba putem određenog uređaja i/ili bloka za pisanje prenosi izgovorene riječi koje se zatim prikazuju na računalnom zaslonu, TV-ekranu, video-ekranu ili kakvoj drugoj vrsti audiovizualnog uređaja za nagluhe i gluhe osobe.

Tumač: Osoba koja posjeduje certifikat ili je prošla posebnu obuku na temelju koje se bavi omogućavanjem komunikacije između osoba koje ne govore, ne čuju, ili ne razumiju isti jezik. Tumačiti se može, primjerice, s engleskog na francuski ili s govora na znakovni jezik za nagluhe ili gluhe osobe.

Univerzalni dizajn: Produžetak ideje dizajna bez zapreka s ciljem da se pokriju potrebe svih članova društva, uključujući djecu i starije osobe, čime bi se stvorila istinski otvorena i ravnopravna okolina.

Univerzalno pristupačan: Jednako pristupačan svim ljudima. To se može odnositi na pristupačne sadržaje, usluge, politiku ili stavove.

Vrijeđanje, zlostavljanje osoba s invaliditetom i zločin iz mržnje: Svaka instanca vrijeđanja ili zlostavljanja koju žrtva ili neka druga osoba doživljava kao motiviranu neprijateljstvom ili predrasudama prema invaliditetu i osobama s invaliditetom.

Reference

1. Tehnički izvještaj CEN/TR 15913:2009 "Sadržaji za posjetitelje: Kriteriji planiranja gledateljske zone za posjetitelje s posebnim potrebama"; objavio Europski odbor za normizaciju (CEN) u kolovozu 2009. (Technical Report CEN/TR 15913:2009 Spectator facilities – Layout criteria for viewing area for spectators with special needs). Tehnički izvještaj koji je CEN odobrio 13. srpnja 2009. godine sastavio je tehnički odbor CEN/TC 315. Članovi CEN-a su nacionalni odbori za normizaciju sljedećih zemalja: Austrije, Belgije, Bugarske, Cipra, Češke, Danske, Estonije, Finske, Francuske, Grčke, Islanda, Irske, Italije, Latvije, Litve, Luksemburga, Mađarske, Malte, Nizozemske, Norveške, Njemačke, Poljske, Portugala, Rumunjske, Slovačke, Slovenije, Španjolske, Švedske, Švicarske i Velike Britanije.
2. CAFE-ov bilten br. 1, na poveznici: www.cafefootball.eu
3. Pomoćni priručnik "Izgrađeno za svakoga: Dobra djela važnija su od dobrih namjera - Vodič za razvoj pristupačnosti izgrađenog okoliša putem javnog zakupa" (The Build-For-All Reference Manual – Good Intentions Are Not Enough: A guide to the implementation of accessibility to the built environment through Public Procurement). Nadopune dokumenta na poveznici: www.build-for-all.net
4. "2010. - Europa dostupna svima", izvještaj grupe stručnjaka na zahtjev Europske komisije, listopad 2003. godine (2010: A Europe Accessible for All, Report from the Group of Experts set up by the European Commission, October 2003).
5. Internetske stranice Europskog foruma o problemima invaliditeta (European Disability Forum) (www.edf-feph.org)
6. "Pristupačni stadioni" (Accessible Stadia): Vodič za primjenu principa dobre prakse pri projektiranju sadržaja u skladu s potrebama posjetitelja s invaliditetom i drugih korisnika; 2003. godine objavili Fond za unaprjeđenje nogometnih stadiona (Football Stadia Improvement Fund) i Odbor za nogometno licenciranje (Football Licensing Authority), Velika Britanija.
7. Vodič za sigurnost na sportskim terenima (Guide to Safety at Sports Grounds), peto izdanje, 2008. godine objavio Odjel za kulturu, medije i sport (Department for Culture, Media and Sport), Velika Britanija.
8. Tehnički priručnik o pristupačnosti: Inkluzivni pristup olimpijskim i paraolimpijskim igrama (Technical Manual on Accessibility: An Inclusive Approach to the Olympic & Paralympic Games), 2009. godine objavio Međunarodni paraolimpijski odbor.
9. Vodič UEFA-e za kvalitetne stadione, 2011.

Proizvodnja: Objavila UEFA
(Union of European Football
Associations), Nyon, Švicarska

Uredništvo: CAFE (Joyce Cook),
Ben Veenbrink, Ged Poynton,
John Beattie, Marc Timmer

Prijevod: Libero Language Lab

Tisak: Artgraphic Cavin SA,
Grandson, Švicarska

Fotografije: UEFA, Getty Images,
empics, SPORTSFILE, PA Archive

UEFA
Route de Genève 46
CH-1260 Nyon 2
Switzerland
Telephone +41 848 00 27 27
Telefax +41 848 01 27 27
UEFA.com

Union des associations
européennes de football

